STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00080

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Henry Goldhirsch, M.D.
in memory of
Dovid Zalman Goldhirsch

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות פאַר אידישע קינדער

צווייטעס בוך.

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1919

מעשיות פאַר אידישע קינדער. צווייטעס בוך.

אינהאלט

די פאהן 7
חנוכה־געלד 27
ביי'ם קעניג אחשורוש 51
א פערשטעהרטער פסח 73
ל"ג־בעומר 99
גרינס אויף שבועות 121
שוין איין מאל א סוכה 135
די ערשטע קאמונע 151
דאס דריידעל 175
אסתר 205
די ערב־פסח'יגע עמיגראציע 217

געשריבען אין יאָהר 1900.

שלום־עליכם אין יאָהר 1905.

די פאָהן

א.

קינדער! איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פאָהן. ווי אזוי איך, איין אָרעמאַנ׳ס א יונגעל, האָב בעקומען אויף שמחת־תורה א פאָהן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פערלאָרען. נאָט האָט מיך געשטראָפט, איך האָב זי אויס־געקרענקט...

אז איך בין געווען א קליין יונגעלע, אזוי ווי איהר, האָט מען מיך גערופען „ט אָ פּ ע ל ע ט ו ט א ר י ט ו“, דאָס הייסט: „קאָפּעלע קוקאריקו“. ווייסט איהר, פאר וואָס? ווייל, ערשטענס, האָב איך געהאט א דין קווישטשיג קול׳כעל, ווי א יונג האָהנעבעל, וואָס האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו קרעהען, און, צווייטענס, האָב איך נים געקאָנט אויסרעדען קיין „קוף“ און קיין „כף“ און קיין „גימל“, און ווי אויף צו־להכעיס האָט מיין טאטע בעדארפט הייסען קלמן, מיין מאמע — גיטעל קלמנ׳ס, איך — קאָפּעל גיטעל קלמנ׳ס, און דער רבי — גרשון גאָרגעל דרדקי פון גאלאגאניוקע.

— יונגעלע! ווי אזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּעל דיטעל טלמנ׳ס...

— העכער אביסעל!

— טאָפּעל דיטעל טלמנ׳ס!...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף א קול:

— מאַ־פּעל! די־מעל! מל־מנ׳ם!

— און ביי וועמען לערענסט דו?

— ביי וועמען לערען איך? ביי דרשון דאָרדעל דרדטי פון דאַלאַדאַניוומע!...

דער עולם לאַכט.

דער עולם לאַכט — און איך וויין.

איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דער־פאַר, וואָס מע שלאָגט מיך. איטליכער, וועמ׳ס האָט נאָר אין האַרצן, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים. מע לעהרענט מיך, איך זאָל רעדן, „ווי אַ מענטש“...

דער רבי האָט מיר איינמאָל אַריינגעזעצט אַ „שפּריוזהעלצעל“ און האָט געהייסען די תלמידים, זיי זאָלען מיר שפּייען אין מויל אַריין, — טאָמער וועט דאָס זיין אַ רפואה... האָט זיך אַריינגעמישט רב זיאַמע דער סטאָליר, וואָס איז געזעסען מיט׳ן רבי׳ן אונטער איין דאַך.

— וואָס מוטשעט איהר אַ קינד נעבאך אומזיסט־אומנישט? לאָזט מיך אויף איין מינוט, וועט איהר זעהען, אַז ביי מיר וועט ער רעדען, „ווי אַ מענטש“...

אַזוי זאָגט רב זיאַמע דער סטאָליר, רופט מיך צו, נעמט מיך אַן פאַר׳ן בערדעלע און מאַכט צו מיר אַזוי:

— קוק אויף מיר, יונגעלע, און זאָג מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט:

„אַץ קוצץ — בן קוצץ — קצוצי — לקצץ“...

איך קוק אויף איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט:

„אַת מוצץ — בן מוצץ — מצוצי — למצץ“...

— נישט אַזוי! — מאַכט רב זיאַמע. — דו קוק מיר גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט מיר אינאיינעם: „יומם השמש לא יככה וירח בלילה“...

איך קוק איהם גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט איהם אינ־איינעם: „יומם השמש לא יטטה וירח בלילה“...

— ניין, נאַרעלע, — זאָגט צו מיר רב זיאמע — דו זאָג נים יםטה; זאָג בעסער: יככה! יככה! יככה!

— יםטה! יםטה! יםטה!...

רב זיאמע טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד:

— ווייסט איהר, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַרויסגעוואָרפען די טרחה! איהם וועט שוין קיין טאַטער אויך נים העלפען. איין אייבינער קאַליקע!

ב.

האָבען אויף שמחת־תורה אַ פאָהן, טאַקי וואָס אַ פאָהן הייסט, אַ פאָהן מיט אַ שטעקעל, פון אויבען איין עפּעל, אינ׳ם עפּעל אַ ליכ־טעל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזען אַזאַ גליק, אַזאַ גליק, וואָס איך האָב גאָר מורא געהאַט אפילו טראַכטען פון דעם. קאָרג נוטע זאַכען איז פאַרהאַן אויף דער וועלט? למאַי ס׳איז פאַרהאַן אַזעלכע יונגלעך אין חדר, וואָס פערמאָגען געלד אויף צו קויפען אַ מעסערעל, אַ בייטעלע, אַ שטעקעלע? למאַי ס׳איז פאַרהאַן יונגלעך אַזעלכע, וואָס עסען אַלע טאָג קאָנפעקטען, קנאַ־קען ניסלעך; פון ביינעל און פון בלינעם שמועסט מען ניט! הײנט איז פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס עסען ווייסע בולקע **אין דער וואָכען**... אַזאַ מזל!

אוי, קינדערלעך! איך האָב קיין ווייסע בולקע אין דער וואָ־כען קיינמאָל נישט געגעסען! איך בין געהרען געווען, אַז איך האָב געהאַט שוואַרץ־ברויט צו זאַט, מחמת מיר זענען געווען, נישט פאַר אייך גערעדט, ביטערע אָרעמע לייט, אביונים, חאָטש אַלע האָ־בען ביי אונז געהאַרעוועט: דער טאַטע, עליו השלום, איז געווען אונטער־שמש אינ׳ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, די מאַמע, עליה השלום, איז געווען אַ בריה אויף באַקען קאַ־רענעם לעקאַך, און די שוועסטער האָבען אונטערגעאַרביים זאַקען.

איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסען אַזוי, אַז איך זאָל טאַקי באַלד ניט קאָנען עסען נאָך אַ מאָל.

היינט ווער שמועסט האָבען ביי זיך אין קעשענע אַ קאָפּיקע, איין אייגענע קאָפּיקע — דאָס האָט זיך מיר אפילו ניט גע'חלומ'ט.

און שטעלט אייך פאָר, אַז איך, קאָפּעל קוקאריקו, ווער מיט אַ מאָל אַ גביר און בעקום מיין אייגענס צוויי־און־צוואַנציג קאָפּיקעס!

אפשר מיינט איהר אַ נס — אַ פּריץ האָט פערלאָרען און איך האָב געפונען? האָט איהר דוקא נישט געטראָפען. אָדער טאָמער רעכענט איהר, איך האָב זיי גלאַט אַזוי ערגיץ דערטאַפּט. ארויס־גע'גנב'עט חלילה פון אַ פּושקע? גאָט זאָל אייך היטען פון אַזאַ מחשבה! איך האָב זיי, שווערה איך אייך, פערדיענט, כשר פער־דיענט, פערהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פיס.

דאָס איז געווען פורים, האָט מיך דער טאַטע געשיקט, איך זאָל צעטראָגען דעם שלח־מנות צווישען די בעלי־בתים פונ'ם אונ־טערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז. פריהער פלעגט צע־טראָגען דעם שלח־מנות איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער, און איצט, אַז איך בין שוין אביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט דער טאַ־טע געזאָגט, אַז איך מעג שוין אויך זיין אַ שטיקעל הילף. האָב איך געגנוב'עט דאָס שעלעכעל מיט'ן פלעדעל, ארומגעטראָגען דאָס פון שטוב צו שטוב צווישען אלע בעלי־בתים פונ'ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, געקנעטען מיט די באָרוויסע פיס די קאַלטע גליטשיגע בלאָטע, און פון די גראָשענס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פאַר'ן וועג, האָב איך געמאַכט אַ זילבערנעם פערציגער מיט פיער גראָשענס.

ג.

בעקומען מיט אַ מאָל אַזאַ אוצר, געה איך ארום און טראַכט, וואָס טהוט מען מיט, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל געלד?

קומען צו געהן צו מיר דער יצר־הרע מיט'ן יצר־טוב און מוטשען מיך. דער יצר־הרע זאגט:

— וואס וועסט דו זיך האלטען מיט די גראשענס, נאר איינער? קויף דיר עפּיס: קויף מאהינדלעך, פארהאן זיסע ביי פּיראַנ־דיטשקי'ן אויפ'ן שטעלכעל; קויף פלעדלעך גוטע מיט האָנינפּאָרפעל, אדער האטש איין עפּעל א געפּרווירענעם, וועסט דו זיך מחיה זיין.

— נאכגעבען די קישקע? — זאג איך. — וועל איך אויפעסען אין איין טאג דאס גאנצע געלד. איך וויל ניט!

— געדעכט! — זאגט דער יצר־טוב. — א סך גלייכער שוין פערלייהען דער מאמען די עטליכע קאפּיקעס! איהר וועט דאס צונוץ קומען.

— א חכם! — זאג איך. — ס'זאל זיין פערפאלען? וואו וועט זי נעמען אויף אפּצוגעבען?

— זי מוטשעט זיך נעבאך, — זאגט דער יצר־טוב, — און צאהלט פאר דיר שכר־למוד...

— וואס געהער זיך אן מיט דיר שכר־למוד? — זאגט דער יצר־הרע. — קויף דיר בעסער א פייפעלע פון ווייסע לעהם מיט רויטע פינטעלעך, א מעסערעל א שארפס מיט צוויי קלינגלעך און מיט א מעשענעם קאסטען, אדער גאר א בייטעלע מיט א גוט שלעסעל.

— וואס וועסט דו האלטען אינ'ם בייטעלע? — זאגט דער יצר־טוב. — דעם דלות?

— קנעפּלעך! — זאגט דער יצר־הרע. — וועסט אנשטופען א פול בייטעלע מיט קנעפּלעך, וועט מען מיינען, אז ס'איז געלד, וועלען דיר אלע יונגלעך מקנא זיין...

— וואס וועט דיר ארויסקומען פון דעם? — זאגט דער יצר־טוב. — אט פאלג מיך, צעטייל גאר דאס געלד פאר ארעמע לייט, טהו צדקה, וועסט דו פערדיענען א מצוה, ארעמע לייט נעבאך געהען־אויס פון הונגער.

— אָרעמע לייט? — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — ביזט אַליין אַיין אָרעמאַנ׳ס אַ יונגעל. ביזט אַליין תמיד הונגעריג. אימ־ליכער איז אַ ותרן אויף יענעם. פאַר וואָס האָט דיר קיינער ניט געגעבען, אַז ד ו האָסט ניט געהאַט, נישט היינט געדאַכט?...

ד.

שיער־שיער האָט מיך דער יצר־הרע איינמאָל ניט איבערגע־רעדט.

אין חדר האָב איך געהאַט אַ חבר — יואַליק, אַ נגיד׳ס אַ יונ־געל. ער פלעגט האָבען תמיד פולע קעשענים מיט גוטע זאַכען. נאָר יענעם געבען האָט ער פיינט געהאַט; מע זאָל זיך אויסציהען פאַר איהם — נישט אַ שמעק! פלוצים האָט זיך יואַליק עפּים אָנ־געהויבען צו מיר שטאַרק צושאַרען, צושמייכלען, געוואָרען מיט מיר חבר — די נשמה!

— דו ווייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ביזט אַ וואָהל יונגעל, ווי איך בין אַ איד. איך האָב דיך ליעב נאָר דערפאַר, וואָס דו האָסט פיינט בעטלען, אַזוי ווי אַנדערע: „גיב מיר אַ שטיקעלע! גיב מיר אַ פּיצעלע!” אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די בעטלערס!... אַ שטיקעל קאָנפעקט ווילסט דו?

— אַ שטיקעל טאָנפעט? — זאָג איך. — פאַר וואָס ניט?

— נו, — זאָגט ער — און ניסלעך אַ צוויי וואָלסט דו גע־קנאַקט?

— ניסלעך? — זאָג איך — פאַר וואָס ניט? איך זאָל האָבען, וואָלט איך דעמנאָטש.

יואַליק לעגט אריין די האַנד אין קעשענע. איך מיין, אַז דאָס נעמט ער אַרויס און גיט מיר. צום סוף רופט ער זיך אָן צו מיר:

— איך וועל דיר געבען מאַרמעלאַד אַ האַלב שטיקעל און ניס־לעך דריי... אויב דו וועסט זיך מיט מיר בייטען. וועסט זיך ביי־טען?

— ביימען? — זאָג איך. — מיט וואָס וועלען מיר זיך בייטען?

— איך וועל דיר — זאָגט ער — געבען דאָס מעסערעל מיינס. דו ווייסט דאָך מיין ווייס מעסערעל? איין אמת'דיגס, אַ זאָוויאַלאָווס!

אַ חידוש אביסעל, אויב איך ווייס יואליק'ס מעסערעל! ווער ווייסט ניט יואליק'ס מעסערעל? וויפיעל מאָל האָב איך איהם דערויף מקנא געוועזן! וויפיעל מאָל האָב איך דאָס געזעהן אין חלום!...

— נו, און איך? — זאָג איך. — וואָס זאָל א י ך דיר געבען דערפאַר?

— און דו — זאָגט ער — וועסט מיר געבען דיין זילבערנעם פּערציגער.

— נעם! — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — נעם, ס'איז איין אנטיק פון אַ מעסערעל. אַלע יונגלעך וועלען דיר מקנא זיין...

איך וויל אַרויסנעמען געלד; נאָר באַלד פערהאַפּ איך מיך.

— אַ חכם אַ איד! — זאָג איך. — פאַר אַ פּערציגער טאָר מען שוין טויפען אַ ניי מעסערעל.

— אַט אַזאַ מעסערעל? — זאָגט יואליק. — פּורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל!... שאַ, ווייסט דו נאָר וואָס? איך געב דיר צו אַ האַלבּ טוץ קנעפּלעך ביינערנע.

— פאַר דעלט — זאָג איך — טאָר מען טויפען צעהנטוויזענד טוץ טנעפּלעך.

— נו, — זאָגט ער — און קאָנפּעטען און ניסלעך איז קיין געלט ניט? איך זאָג דיר צו, אַלע מאָל, ווען דו וועסט בעטען, געב איך דיר, ווי איך בין אַ איד. אָט האָב איך אַ צוויאַק איין אייזערנעם. זעהסט דו? — שענק איך דיר אוועק דעם צוויאַק אומזיסט. דו זעהסט, וואָסער אַ צוויאַק?

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — צוויעטעס?

— ער וועט דיר — זאָגט ער — צונויף קומען, נאַרעלע. קאָנסט איהם פאַרשלאָגען וואו דו ווילסט. קאָנסט מיט איהם אויסגראָבען א גריבעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דראָבען דריבלעך?

— איך וועל דיך — זאָגט ער — לאָזען דאַוונען אין מיין סידור'על.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דאַוונען אין פרעמדע סידורים?

— איך וועל דיר געבען — זאָגט ער — אָנמעסטען מיין שבת'־דיג קאַשקעטעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — מעסטען פרעמדע טאַש־טעטען?

— ווילסט דו נים? נאַ־זשע דיר! — מאַכט יואליק און דער־לאַנגט מיר א בוכענצי אין זייט אריין. — געפעלט אייך אביסעל א קבצנ'יוק? איך געב איהם אזוי פיעל זאַכען: א מעסערעל, און קנעפּלעך, און קאָנפעקטען, און ניסלעך, און א צוויאָק, און א סידור'על, און א היטעלע אָנמעסטען — וויל ער נאָך נים! א קבצנ'ישע קישקע — וויפיעל מע לעגט אין איהר נים אריין, איז ווינציג! ער מיינט, אז ער האָט א זילבערנעם פערציגער, איז ער שוין א גאַנצער יאַ־טובי־דאַם! וואַרט אוים, טאַפּעלע טוטאַריטו, וועסט אמאָל אָנקומען צו מיר, וועט דיר אויספּאַלען באָקאָם!... נחמיה! נאַ, איך שענק דיר אוועק דעם צוויאָק!...

יואליק שענקט־אוועק דעם צוויאָק נחמיה'ן (איין אָרעם יונגעל, וואָס הינקט אויף א פיסעל), און מיט מיר ווערד ער אוים חבר.

ה.

וועט איהר דאָך פרעגען: אויף וואָס פאַרט האָב איך געהאַלטען דאָס געלד?

ערשטענס, אויף ל״ג־בעומר צו דער סעודה. ל״ג־בעומר צו דער סעודה פלעגען אלע קינדער ברענגען עפּיס אין חדר אריין: ווער מזומן געלד, ווער איין עסענוואַרג, און ווער אַ נאַשעריי. נאָר איך איינער פלעג קומען מיט מיין שטענדיג אַנבייסען — אַ שטיקעל ברויט מיט קנאָבעל. עס פלעגט מיר פלאַמען דאָס פּנים; און חאָטש אין קאָהן האָט מען מיך אריינגענומען גלייך מיט אלע יונג־לעך, נאָר געפיהלט האָב איך, אז ס׳איז מ צ ד ר ח מ נ ו ת — און ס׳איז מיר נים איינגענאַנגען די שמחה... „אצינד, האָב איך מיר געטראַכט, הער איך אייך אלע מיט׳ן קאָטער; איך בין, ברוך־השם, אזאַ פאַרשוין, וואָס איך געה מיט מזומנים. ווי באַלד אזאַ נגיד׳ס אַ יונגעל, ווי יואַליק, ניט צושטייער אַ פּערטעלע, מעג איך געבען אַ קאָפּיקע. וואָרום וואָס בין איך אָקעגען איהם? אַ נאָרנישט! ווי איז אָבער דער דין, אז איך געב אַ פּיטאַקעל, בין איך יוצא? נו, געב איך טאַקי אַ גריווינקע — און ווייסט ווער איז קאַפּעל קאָ־קאָריקו!״...

און איך האָב אריינגעבראַקט אין דער קאַראַבקע אויף ל״ג־בעומר צעהן קאָפּיקעס, דאָס איבעריגע געלאָזט אויף שפּעטער.

שפּעטער, זומער־לעבען, ס׳איז אויפגעקומען גרינוואַרג, עס האָ־בען זיך בעוויזען פרישע אויבסטען ביי פּיראַנדיטשקי׳ן אין די סול־טערלעך, איז געקומען ווידער אַ מאָל דער יצר־הרע.

— זעהסט — זאָגט ער — גרינע אַגרעסען? זעהסט, וואָסערע רויטע ווייכפּערלעך?

— פון גרינע פּירות — זאָג איך — ווערען נאָר היילינ די ציינער.

— מאַך „שהחיינו״, — זאָגט צו מיר דער יצר־טוב — שהחיינו איז אַ מצוה...

— שהחיינו — זאָג איך — וועל איך נאָך צייט האָבען צו מאַכען; דער זומער איז נאָך גרויס. עס וועט נאָך געהן אַ סדרה פון ווינשעל און פון פלאַמען, פון עפּעל און פון באַרען, פון דיניעס

און פון קאַווענעס... איך וועל בעסער איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען אַ פאָהן.

און ס'איז געבליבען, איך זאָל איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען אַ פאָהן.

ו.

נאָט האָט געהאָלפען, דער סוכות איז געקומען, און איך האָב מיר געקויפט אַ פאָהן, אַ גרויסע, אַ געלע, אַ „צווייזייטענדיגע".

פון איין זייט זענען געווען אויסגעמאָהלט צוויי חיות, וואָס האָבען געהאַט אַ פּנים פון קעץ, נאָר באמת זענען זיי געווען לייבען, מיט אָפענע מיילער און מיט לאַנגע צונגען. אויף די צונגען ביי זיי זענען געווען אַרויפגעטהאָן פייפלעך, אַפּנים, שופרות, מחמת ס'איז געשטאַנען אָנגעצייכענט מיט גרויסע אותיות: בחצוצרות וקול שופר.

אונטען, אונטער די לייבען, איז געשטאַנען אויפגעשריבען פון דער רעכטער האַנד: דגל מחנה יהודה. פון דער לינקער האַנד: דגל מחנה אפרים.

דאָס האָט איהר ערשט איין זייט פאָהן. אויף דער אַנדערער זייט איז געווען נאָך שענער. דאָרט זענען געשטאַנען אויסגע־מאָהלט די פּאָרטרעטען פון משה מיט אהרנ'ען, פּינקטליך, ווי לעבעדיגע. משה מיט אַ גרויסען דאַשעק אויפ'ן שטערן, און אהרן מיט אַ גאָלדענער רייף אויף דער געלער פּאַטלע. אין מיטען, צווישען משה מיט אהרנ'ען, — אַ גאַנצע האַליאַסטרע אידעלעך, געפּאַקט איינס אויף דאָס אַנדערע, מיט תורה'לעך אין די הענד. אַלע האָבען זיי איין פּנים, גליך ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט: אַלע מיט לאַנגע אַלץ איינע קאַפּאָטקעלעך, אַלע מיט שיך און זעקלעך און אַלע מיט נאָרטעלעך, אַביסעל נידעריגער פון דער דיך... די אידעלעך הויבען פיס און זינגען: שישו ושמחו בשמחת תורה.

בעקומען א פּאָהן, בעדאַרף מען קריגען א שטעקעל צו דער פּאָהן.

דאָ מוז מען שוין אָנקומען צו רב זיאַמע דעם סטאָליר, טאַקי דער איינענער רב זיאַמע, וואָס האָט אַמאָל זיך אונטערגענומען מיך אויסלעהרנען רעדען, „ווי א מענטש“.

— וואָס ווילסט דו עפּיס זאָגען, טאַפּעלע טוטאַריטו?

— א שטעקעל צו דער פּאָהן...

— וואָס הייסט — זאָגט ער — א שטעקעל?

— א שטעקעל — זאָג איך — פון א שטיקעל האָלץ, מע זאָל קאָנען טראָגען די פּאָהן.

רב זיאַמע טרייבט מיט מיר אזוי לאַנג קאַטאָוועס, ביז איך צעוויין מיך. דעמאָלט ווערד ער ווייך, וואַרפט־אַוועק אַלע ארבייט, נעמט א שטיקעל האָלץ, א שניץ אהער, א שניץ אהין — פאַרטיג.

אצינד פעהלט מיר נאָר איין עפּעל מיט א ליכטעל, נעוויינט־ליך, פון וואַכס, ניט פון חלב, וואָרום חלב, אז ווערט אַרויפקאַפּען אויפ'ן עפּעל, איז פערפאַלען דער עפּעל, מע ווערט איהם נאָכדעם ניט קאָנען עסען... אָבער וואַכס מאַכט ניט אויס, וואַכס איז כשר.

נו, און וואַכס איז דאָך ביי מיר פאַרהאַן מעהר ווי ביי אלע יונגלעך. אדרבה, א יונגעל, אז ער בעדאַרף א שטיקעל וואַכס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרום מיין טאַטע איז דאָך אונ־טער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כפור פון די ליכט געהער צו איהם — דאָס איז זיין הכנסה. ער שמעלצט דערפון „שמשים“ צו די חנוכה־ליכטלעך, הבדלות און סטאַטשיקעס. און וואָס עס פאַלט־אַראָפּ פון די הבדלות מיט די סטאַטשיקעס געהער צו מיר — דאָס איז מ י י ן הכנסה.

הקיצור, איך האָב אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף!

ז.

אריינגעזעצט די פּאָהן אינ׳ם שטעקעל, אויפגעפּאַסט אויף׳ן שפּיץ א רויטען עפּעל און אָנגעצונדען פון אויבען דאָס וואַכסענע ליכטעל, לאָז איך מיך שמיני־עצרת אויף דער נאַכט אין שוהל אריין, צו די הקפות, לעבעדיג־פריילּיך, ווי א גליקליכער פּרינץ, ווי א בן־מלך, וואָס קיינער איז צו איהם נים גלייך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין שוין אין שוהל אויבען, אויף דער מזרח־באַנק, מיט אַלע בעלי־בתי׳שע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פּאָהן איז שענער פון אַלע פּאָהנען. מיין עפּעל איז רויטער פון אַלע עפּעל. מיין ליכטעל איז גרעסער פון אַלע ליכט־לעך. אין שוהל איז איין ענגשאַפט, א היץ מיט סכנת־נפשות. ווייבלעך און מיידלעך א סך זענען געקומען קושען די תורה. אָט נעהמט רב מלך דער חזן מיט׳ן צעלאָזטען טלית אויף צופּריהער, ווי א גענעראַל־פעלדמאַרשאַל. נאָך איהם — די בעלי־בתים. רב מלך ציקעלט זיך און זינגט אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ו ר ד־־־ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א !“ די ווייבלעך מיט די מיידלעך שפּרינגען אין פּנים אריין, קושען די תורות און שרייען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דערלעבט איבער א יאָהר!“ — „גם אתם! גם אתם!“

נאָר איידער מע קומט־צו צום אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, דאָרט וואו איך דאווען, מוז מען דורכגעהן פאַר־ביי עטליכע שוהלען און בתי־מדרשים: די קאַלטע שוהל, די ליט־ווישע שוהל, דאָס שניידערשע שוהלכען, דאָס גרויסע בית־מדרש, דאָס קליינע בית־מדרש, דאָס אַלטע בית־מדרש, די ערשטע קלויז, די חסיד׳ישע קלויז, די מתנגד׳ישע קלויז, די נייע קלויז, דאָס נגלע קלייזעל — ביז מע קומט צו דער קצב׳ישער קלויז, און פון דאָרטען שוין לאָזט מען זיך אראָפּ אין אונטערשטען קלייזעל.

אַט־אָ־די אַלע שוהלען און בתי־מדרשים, וואָס איך האָב אייך דאָ אויסגערעכענט, זענען חלילה נישט צעוואָרפען דער אין ליסי, יענער אין סטריסי, ווי ביי אייך אין יעהופּעץ. ביי אונז, אין כתרי־לעוועק, איז אַ חיות. ביי אונז געפינען זיי זיך אַלע אויף איין גאַס, אויף איין שטיקעל ערד, כמעט אין איין הויף, — און דאָס ווערד אָנגערופען דער „שוהלהויף“.

אונזער שוהלהויף איז איגגאַנצען כמעט איין שוהל. זומער, אַז די פענכטער זענען אָפען, און איהר געהט פּאַרביי בשעת מע דאַ־ווענט, ווייסט איהר ניט וואָס איהר זאָלט טהון: צי איהר זאָלט בלייבען שטעהן און שפּרינגען קדושה, צי איהר זאָלט זיך אָנבויגען האַפּען אַ ברכו, צי איהר זאָלט ענטפערען „אָמן יהא שמיה רבא“. בשעת פון איין זייט הערט זיך אַ געזאַנג „אָז ישיר משה“, שרייט עמיצער פון דער זייט: „אַ־ח־־־ד!“ פאַלט איינער אריין פּלוצים מיט אַ ניגון פון דער גמרא: „מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל“. שלאָגט איהם איבער נאָך איינער מיט אַ ניגון: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא“. קומט צו געהן אַ דריטער און לאָזט־אויס גאָר מיט איין אַנדער טאָן: „הללויה! הללויה!“...

אונזער שוהלהויף האָט צוויי געשטאַלטען: אין דער וואָכען איז ער אַנדערש, שבת און יום־טוב — ווידער אַנדערש. אין דער וואָכען איז ער אַ מאַרק פון אידישע ספרים, טליתים, ציצית און מזוזות, פוילע עפּעל, קברות־באַרלעך, סעמעטשקעס און בעבלעך, מאָהינדלעך, בייגעלעך און צוקערלעקאַך. ציעגען צעלעגען זיך, ווי ביי׳ם מאַטען אין וויינגאָרטען, און זענען מעלה־גרה, שאָקלען בשעת מעשה מיט די בערדלעך. קומט אָבער שבת און יום־טוב — אויס מאַרק, אויס מסחר, אויס ציעגען. אידען, זאָלען געזונד זיין, קלוי־בען זיך צענויף רעדלעך־ווייז, מע רעדט און מע גראַגערט. מע דערצעהלט נייעס פון דער גאַנצער וואָך, פון׳ם גאַנצען יאָהר און פון דער גאַנצער וועלט. אויך קינדער, חדר־יונגלעך, זענען דאָ. חדר־יונגלעך פון אַלע חדרים לויפען, שפּרינגען, שוועבען אַהין און אַהער, ווי די פיש אין וואַסער; גאָט האָט זיי געשענקט אַ מתנה —

זיי זענען פריי! מע בעטראַכט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע די נייע קאַפּאָטקעלעך, ווער'ס איז לענגער, די יום־טוב'דיגע קאַש־קעטלעך, וועמענ'ס קאָפּ איז גרעסער, און מע מעסט אויף פינגער, וועמענ'ס פּאה איז קירצער. דערביי האַפּט מען, געוויינטליך, ווער אַ פּליק און ווער אַ שטורך און ווער אַ קלאַפּ — ס'איז פריילעך.

נאָר פרייליכער ווי אַלע מאָל איז סוכות, שמיני־עצרת אויף דער נאַכט, פאַר די הקפות, בשעת אַלע יונגלעך פון אַלע חדרים קומען זיך צענויף אַהער מיט די פאָהנען. דאָ מושטירעוועט מען זיך אויס אויף כתות, גרויסע יונגלעך בעזונדער און קליינע יונגלעך בעזונדער. דאָ בעטראַכט מען איינס ביי'ם אַנדערען די פאָהנען, וועמענ'ס שטעקעל איז גרעסער, וועמענ'ס עפּעל איז רויטער, וועמענ'ס ליכטעל איז פון חלב און וועמענ'ס — פון וואַכס. דערביי פאַלען גענוג ווערטלעך, חכמות און געלעכטערען. איינער טהוט־אָפּ דעם אַנדערען אַ שפּיצעל: ער פערלעשט איהם דאָס ליכטעל, אָדער ער פער'גנב'עט זיך און בייסט איהם אָפּ דעם עפּעל, בעקומט ער אין טאַטענ'ס טאַטען מיט אַ פּאַטש אויף פערבייסען — ביז מע צעגעהט זיך איטליכער אין זיין שוהל אריין.

ח.

— מזל־טוב! טאַפּעלע טוטאַריטו האָט אַ פאָהן! שלום עליכם, אַ גוטער איד, אַ האַלבען פּנים אָפּגעבריהט...

מיט אַזאַ ברייטען ברוך־הבא האָבען מיך חברה קונדייסים בע־געגענט, אַז איך בין געקומען אויפ'ן שוהלהויף מיט מיין פאָהן.

איך בעטראַכט אַלע פאָהנען און וואַרף אַ קוק אויף מיין פאָהן — ווער? וואָס? וועמען? ווי קומען זייערע פאָהנען צו מיין פאָהן?

ערשטענס, די פאָהן אַליין. ביי קיינעם שטעהט זי ניט אַזוי־גלייך אריינגעזעצט אין שטעקעל, אַז מע זאָל אַרויסזעהן ביידע זייטען. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ גלייך, קיילעכיג, געטאָקט שטע־קעל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ רויטער גלאַטער עפּעל. ביי קיי־

נעם איז ניטאָ אזא שען נעראָטען ליכטעל, וואָרום ווער פּערמאָגט אזוי פיעל וואַכס, ווי איך? ווער האָט געחאַפּט אזוי פיעל פּעטש מיט סטוסאַקעס, ווי איך, בשעת דער טאַטע האָט מיך געחאַפּט אין פּאַלעש אונטער דער באַנק קלויבען די שטיקלעך וואַכס פון די צעשמאָלצענע יום־כפור'דיגע שטיקלעך ליכט?... איך מאַך אַ פּער־גלייך צווישען מיין פּאָהן און צווישען די אַלע איבעריגע פּאָהנען — און מיין האַרץ ווערד פול מיט גדלות. עס מאָהלט זיך מיר אויס, אַז איך וואַכס און וואַכס העכער און העכער, לענגער און ברייטער, די פיס טראָגען מיך. עס גלוסט זיך מיר לאַכען, שרייען, קווימשען, האָפּען אַ טענצעל...

— אַנו, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נגיד'ס און בלייבט שטעהן פערגאַפט.

ער בעקוקט מיין פּאָהן. איך בעקוק זיין פּאָהן. „אויך מיר אַ פּאָהן! — טראַכט איך מיר. — אויך מיר אַ שטעקעל! אויסגע־בויגען, גלייך ווי אַ קאַטשערע!“ איך זעה, אז ער איז אַ געקאַכ־טער. נאָר איך מאַך מיך ניט וויסענדיג און קוק כלומרשט אָן אַ זייט.

— קאַפּעל! — מאַכט ער צו מיר. — וואו האָסט דו גענומען אזא שען שטעקעלע?

— הא? — זאָג איך און דרעה מיך אויס צו איהם מיט'ן פּנים.

— וואו האָסט דו דערטאַפּט — זאָגט ער נאָך אַ מאָל — אזא טשאַקענדיג שטעקעלע?

— וואָס איז דען? — זאָג איך צו איהם. — ווילסט זיך אפשר בייטען אויף דיין צוויאַק?...

יואליק פערשטעהט דעם שטאָך. ער טהוט אַ גלאַנץ מיט די אויגלעך, אַ סמאַרע מיט דער נאָז, לעגט־אריין די האַנד אין קע־שענע און טרעט־אָפּ. איך קוק איהם נאָך און קוועל, עס קומט מיר צו אַ שטיק געזונד. איך זעה, ווי ער רופט־אָפּ נחמיה'ן מיט'ן קרומען פּיסעל אויף אַ זייט און סוד'עט זיך מיט איהם און ווינקט אויף מיר מיט די אויגען. איך זעה גאַנץ גוט, נאָר איך מאַך מיך ניט וויסענדיג. אין אַ מינוט אַרום געהט־צו צו מיר נחמיה מיט'ן

קרומען פיסעל, האלט יואליק'ס פאהן מיט'ן קרומען שטעקעל און רופט זיך אן צו מיר:

— געב מיר אנצינדען דאס ליכטעל; מיינס האט זיך פאר־לאשען.

— ס'איז דען דיין פאהן? — זאג איך צו איהם און בויג איהם אן מיין פאהן מיט'ן ליכטעל. — איך ווייס דאך וועמענ'ס פאהן דאס איז...

און איידער איך קוק מיך ארום, טראגט־צו נחמיה זיין אנגע־צונדען ליכטעל צו מיין פאהן און מאכט בורא מאורי האש. מיין פאהן צינדט זיך אן, טהוט א פלאקער, פ־פ־פו — אוים פאהן!

. . . .

ווען עס פאלט־אראפ פונ'ם הימעל א שטיין גלייך מיר אין קאפ אריין, ווען א ווילדע חיה פאלט־אן אויף מיר און וויל מיך פערצוקען, אדער ווען עס קומט מיר אקעגען א מת אים האלבע נאכט אין ווייסע תכריכים און וויל מיך ווארגען, — וואלט מיין שרעק נישט בעדארפט זיין אזוי גרויס, ווי בשעת איך האב דער־זעהן מיין נאקעטען שטעקען מיט דער אפגעברענטער פאהן. עס האט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פונ'ם הארצען א געשריי:

— אוי וועה, מיין פאהן! מיין פאהן! מיין פאהן!...

עס האבען זיך א גאס געטהאן טרערען פון מיינע אויגען. די גאנצע וועלט איז פאר מיר געווארען פינסטער. דאס שטעקעל מיט'ן עפעל מיט'ן ליכטעל זענען ארויסגעפאלען פון מיינע הענד, און איך האב מיך געלאזט געהן, איך ווייס אליין ניט וואוהין. איך געה און גיס און גיס מיט הייסע ביטערע טרערען. איך ברעך די הענד און בעוויין מיין פאהן, ווי מע בעוויינט א טוידטען. און איך קום צו געהן אהיים איינער אליין, אהן א פאהן, און איך פערקלויב מיך אין א ווינקעלע, און דא, אין דער פינסטער, זיץ איך, דעם

קאָפּ אראָפּ צווישען די קניהען, און וויין שטילערהייד, קיינער זאָל ניט זעהן, קיינער זאָל ניט הערען, און איך פרעג ביי גאָט א קשיא:
— גוואַלד, גוואלד, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וואָס און פאַר ווען?!...

. . . .

דאָס לעצטע קאַפּיטעל.

איהר ווייסט, קינדער, אלע מעשיות האָבען א סוף און לאָזען זיך אויס אָדער פריילין, אָדער טרויעריג.

אידישע מעשיות לאָזען זיך אויס, צום מיינסטען, טרויעריג. פאַרהאַן ביי אונז א ווערטעל, אז א איד, ובפרט איין אָרעמאַן, טאָר קיין הנאה ניט האָבען. ס'איז א סך ווענען דעם צו רעדען; אז איהר וועט אונטערוואַכסען, וועט איהר נעוואָהר ווערען... דערווייל בעדאַרף איך אייך זאָגען, אז די מעשה מיט מיין פּאָהן האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזט דערמיט, וואָס איך האָב אייך דאָ דערצעהלט. איך האָב נאָך גוט, גוט צוגעקרענקט, געלעגען אין א העליש פייער, געזעהן פאַר זיך משונה־מאָדנע זאַכען, שלאַנגען און עקדישען מיט פייערדיגע צונגען און ווילדע חיות אינ'ם געשטאַלט פון מענשען... איך האָב געהערט משונה־מאָדנע קולות פון קעץ און פון פיפּער־נאָטערס. איך האָב זיך געוואָרפען, גערעדט פון היץ, געוועזן פאַר־ביי. מע האָט נישט געהאַלטען פון מיין לעבען. אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז האָט מען שוין אפילו אָפּגעזאָגט תהלים אויך. איך בין געוועזן העכער האלב אויף יענער וועלט.

נאָר אזוי ווי ס'איז היינט ערב יום־טוב, און יום־טוב, בפרט שמחת־תורה, בעדאַרף מען זיין פריילין, וויל איך אויסלאָזען די מעשה מיט מיין פאָהן אויך פריילין.

ערשטענס, זעהט איהר, אז איך בין מיט גאָט'ס הילף ניט געשטאָרבען.

צוויטענס, זייט וויסען, אז אויפ'ן אנדערען יאָהר האָב איך געהאט א פאָהן נאָך א שענערע, מיט א שענערען שטעקעל, מיט א שענערען עפּעל, און בין דוקא געווען אין שוהל גאנץ אויבען־אָן, אויף דער מזרח־באנק, מיט אלע בעלי־בתישע קינדער. די ליכט האָבען געברענט. מיין פאָהן האָט געשיינט. אידען זענען געגאנגען מיט די הקפות. רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית איז גע־גאנגען אויף צו־פריהער, ווי א גענעראל־פעלדמארשאל. ער האָט זיך געציקעלט און געזונגען אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ר ד ־ ־ ־ ל י ם , ה ו ש י ע ה נ א !" ווייבלעך און מיידלעך אָהן א שיעור האָבען געקושט די תורות, געשפּרונגען אין פּנים אריין און געשריגען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דער־לעבט איבער א יאָהר!" — „גם אתם! גם אתם!"

קינדער, גם אתם!...

חנוכה־געלד

געשריבען אין יאָהר 1900.

חנוכה־געלד

ד

א.

טרעפט, קינדער, וואָסער יום־טוב איז דער בעסטער פון אַלע ימים־טובים?

חנוכה.

אַכט טאָג כסדר נישט געהן אין חדר, עסען לאַטקעס מיט שמאַלץ, שפּיעלען אין דריידעל און בעקומען פון אַלע זייטען חנוכה־געלד — נו, בעדאַרף מען נאָך אַ בעסערען יום־טוב?

ווינטער. דרויסען איז קאַלט, דער פראָסט ברענט מיט סכנות, די פענסטער זענען פערקאָוועט, בעדעקט מיט שניי, צעמאָהלט אויפ׳ן שענסטען אַרט, און אין שטוב איז וואַרעם — מחיה־נפשות. דאָס זילבערנע חנוכה־לעמפּעל שטעהט צוגעגרייט נאָך פון ביי טאָג. דער טאַטע געהט־אום איבער דער שטוב, די הענד אַרונ־טער, און דאַווענט מעריב. אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, נעמט ער אַרויס פון טישקעסטעל אַ וועכסען ליכטעל (דעם שמש), זאָגט „עלינו“ און מאַכט צו אונז, צו מיר מיט מיין יונגערען ברודער מאָטעל, אויף לשון־קודש:

— אי־אָ! שהוא נוטה שמים ויוסד הארץ... אי־נו־אָ!

איך און מיין ברודער מאָטעל פערשטעהען נית וואָס ער מיינט, און מיר פרעגען איהם:

— וואָס? אַ שוועבעלע?

דער טאַטע בעוויזט מיט דער האַנד אהין, אין קיך אַריין.

— אי־אַ־אַ! ועל כן נקוה לך... אי־אַ־נו!

— וואָס? אַ קאַלאַראַטשמעסער? אַ שערעל? דאָס איבער־שטע פונ׳ם שטויסעל?

— מט־אי־אי־אַ־נו־פע! אמי! אמי! ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד... די מאַמע! רופט־אַריין די מאַמע, לאָז זי געהן הערען בענטשען חנוכה־ליכטלעך.

איך און מיין ברודער מאָטעל לאָזען זיך לויפעןביידע, איינס איבער׳ן אנדערען.

— מאַמע! גיכער, חנוכה־ליכטלעך!

— אוי, אַ מכה איז מיר, חנוכה־ליכטלעך! — זאָגט די מאַמע און ווארפט־אַוועק אַלע ארבייט אין קיך (מע האָט געקוילעט גענז, מע פּרעגעלט שמאַלץ, מע האָט גערעשטשינעט לאַטקעס) און לאָזט זיך לויפען אין שטוב אַריין, און נאָך איהר — בריינע די קעכין, אַ שווארצע אידינע מיט וואָנצים, מיט אַ פעט פּנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענד. די מאַמע שטעלט זיך אַוועק אין אַ זייט און מאַכט אַ פרום פּנים, און בריינע די קעכין בלייבט שטעהן ביי דער טיר, ווישט די הענד אינ׳ם קוטיגען פאַרטוך, טהוט אַ שמיר מיט דער פעטער האַנד איבער דער נאָז פון אונטען אַרויף און לאָזט־איבער אַ שווארצען צייכען איבער׳ן גאַנצען פּנים. מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, איך און מיין ברודער מאָטעל, אַז מיר האַלטען זיך איין און שיסען ניט אויס קיין געלעכטער.

דער טאַטע געהט־צו מיט׳ן אָנגעצונדענעם שמש צום חנוכה־לעמפּעל, בויגט זיך אָן און מאַכט די ברכה מיט׳ן בעקאַנטען ניגון: „ברוך אתה!" און לאָזט־אויס: „להדליק נר של חנוכה!"

די מאַמע ענטפערט מיט גרוים יראת־שמים „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן", און בריינע שאָקעלט־צו מיט׳ן קאָפּ און מאַכט בשעת מעשה אַזעלכע פּיסקעס, אַז איך און מיין ברודער מאָטעל האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע.

„הנרות הללו שאָנו מדליקין"... — זינגט דער טאַטע אונטער דער נאָז און שפּאַציערט־אַרום הין און צוריק איבער׳ן זאַל, קוקט

אויפ'ן חנוכה־לעמפעל, זאָגט און זאָגט און הערט נאָר נישט אויף צו זאָגען. מיר וואָלטען וועלען, עס זאָל שוין האָבען איין עק, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופען־אונטער איינס דאָס אנדערע:

— מאַמעל, גייט־צו, זאָג איהם חנוכה־געלט.

— וואָס עפּיס איך זאָל זאָגען חנוכה־געלט?

— אזוי, ווארום דו ביזט קלענער, באַדאַרפסט ד ו בעטען חנוכה־געלט.

— טאָמער פארקעהרט, דו ביזט עלטער, באַדאַרפסט ד ו בע־טען חנוכה־געלט?

דער טאַטע הערט גאַנץ גוט, אז מיר רעדען פון חנוכה־געלד, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט נים. שטיל, נישט געהאַפּט, נעהמט ער צו צום טישקעסטעל און צעהלט געלד. עס געהט אונז איבער א קליין פרעסטעל איבער'ן לייב, עס ציטערען די הענד, עס קלאַפּט דאָס הארץ. מיר קוקען אויף דער סטעלי, קראַצען זיך אונטער דער פּאה, מאַכען זיך כלומרשט קאַלטבלוטיג, גלייך ווי נים אונז מיינט מען.

דער טאַטע טהוט א הוסט.

— המ... קינדער, קומט נאָר אהער.

— האַ? וואָס איז?

— נאַט אייך חנוכה־געלט.

בעקומען אונזער חנוכה־געלד, לאָזען מיר זיך געהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, פריהער פּאַוואָלי, ווי די סטאַטיקעס, און נאָכדעם — גיכער און גיכער, מיט א שפּרונג־אונטער און מיט א טענצעל. און ביז מיר קומען אין אונזער חדר'ל אריין קאָנען מיר זיך נים איינהאַלטען, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיט'ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף, שפרינגען אויף איין פוס און זינגען־אונטער:

איינגע, ביינגע,
סטופע ציינגע,
ארצע, באַרצע,
גאָלע שווארצע,
עיימעלי, ריימעלי,
ביינעלי, פּיינעלי —
האַפּ!

און פאַר גרויס שמחה און התפּעלות גיבען מיר זיך אַליין צו צוויי פּעטש אין די באַקען.

עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין דער פעטער בעני.

— חברה פלעצעל, אייך קומט חנוכה־געלט!

דער פעטער בעני לענגט־אריין די הענד אין זשילעט־קעשענע, נעמט־ארויס צוויי זילבערנע גילדען און גיט אונז חנוכה־געלד.

ב.

קיינער אין דער וועלט וועט ניט זאָגען, אז דער טאַטע און דער פעטער בעני זענען ברידער. דער טאַטע — א הויכער, א דארער, דער פעטער בעני — א קורצער, א גראָבער; דער טאַטע — א שווארצער, דער פעטע בעני — א געלער; דער טאַטע — א מרה־שחורה׳דיגער, א שווייגער, דער פעטער בעני — א פריילעכער, א רעדנער. טאָג מיט נאַכט, זומער און ווינטער — און דאָך איינענע ברידער.

דער טאַטע נעמט א גרויסען בויגען פּאַפּיער, צעווירעט אויף קעסטעלעך, שווארצע און ווייסע, הייסט אריינטראָגען פון קיך פּאַסאָלים, שווארצע און ווייסע — דאָס וועט זיין א דאַמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פּרעגעלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס. איך מיט מיין ברודער מאָטעל שפּיעלען אין דריידעל: נס גדול היה שם. און דער טאַטע מיט׳ן פעטער בעני׳ן זעצען זיך אוועק שפּיעלען אין דאַמינע.

— איין זאך וועל איך דיך בעטען, בעני, — בלא חרטה ובלא דרעה. דאס הייסט: א גאנג זאל זיין א גאנג! — זאגט דער טאטע.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער פעטער בעני און נעהט א גאנג.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער טאטע און שלאגט־אפּ דעם פעטער בעני'ס א ציגעל.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער פעטער בעני און שלאגט־אפּ דעם טאטענ'ס צוויי ציגלעך.

וואס ווייטער־ווייטער לאזען זיי זיך אריין אין דעם שפּיעל אלץ טיעפער, קייען בשעת מעשה די בערד, טרייסלען מיט די פיס אונ־טער'ן טיש און זינגען שטילערהייד ביידע איין ליעדעל.

— אוי, וואס טהוט מען, וואס טהוט מען, וואס טהוט מען? — זינגט דער טאטע מיט א ניגון פון דער גמרא און קייעט איין עק בארד. — זאל איך געהן אהער? — וועט ער געהן אהין. וועל איך געהן אהין? — וועט ער געהן אהער. באדארף מען בעסער געהן אזא מין גאנג!

— אזא מין גאנג, אזא מין גאנג! — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני מיט'ן זעלבען נוסח.

— וואס זשע באדארף איך מורא האבען? — זינגט דער טאטע ווייטער. — טאמער שלאגט ער מיר אפּ יענעם ציגעל? — וועל איך ביי איהם צונעמען צוויי ציגלעך. אי, וואס? טאמער מיינט ער מיר שלאגען דריי ציגלעך?

— דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, דריי ציגלעך? — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביזט דו א טפּש, בעני, א טפּש און א גרויסער! — זינגט דער טאטע און געהט א גאנג.

— ביזט אליין א טפּש, מיין ברודער, און נאך א גרעסערער! — זינגט דער פעטער בעני און געהט א גאנג און פערהאפּט זיך באלד צוריק.

— פע, בעני, מיר האָבען דאָך גערעדט, א גאַנג איז א גאַנג! — זאָגט דער טאַטע שוין אָהן א ניגון און חאַפּט דעם פעטער בעני פאַר דער האַנד.

— א גוטער משל! — זאָגט דער פעטער בעני. — כל זמן איך האַלט אין מיטען א גאַנג מעג איך מיר געהן וואוהין איך וויל.

— ניין! — זאָגט דער טאַטע. — א גאַנג איז פאַרפאַלען! מיר האָבען דאָך עפּיס געשמועסט, בעני, בלא חרטה, בעני, בלא דרעה!

— חרטה? — זאָגט דער פעטער בעני. — וויפיעל מאָל מאַכט זיך, אז דו האָסט חרטה?

— איך? — זאָגט דער טאַטע. — ע, בעני, דערפאַר האָב איך דאָך פיינט מיט דיר צו שפּיעלען אין דאַמינע!

— ווער זשע נויט דיך, זאָלסט מיט מיר שפּיעלען?

— שוין? מע קריעגט זיך שוין איבער א פאַסאַלקילע? — רופט זיך אָן די מאַמע און קומט־אָן פון קיך מיט א פערפלאַמט פּנים, און נאָך איהר — ברײינע מיט א גרויסען פּאָלומעסיק מיט הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ. פון די לאַטקעס זעצט א פּאַרע. אַלע לאָזען זיך צום טיש. איך און מיין ברודער מאָטעל, וואָס האָבען זיך פריהער אביסעל געקריעגט, געריסען ווי די קעץ, בעטען זיך ניך איבער, ווערען שלום און זעצען זיך צו די לאַטקעס מיט גרויס כונה.

ג.

ביינאַכט אויפ׳ן געלעגער ליג איך און טראַכט: וויפיעל קאָן זיך, אַשטיינגער, ביי מיר צענויפקליבען, אז אַלע פעטערס מיט אַלע מוהמעס מיט אַלע קרובים וועלען מיר געבען חנוכה־געלד? ראשית חכמה, דער פעטער משה־אהרן, דער מאַמע׳ס ברודער, אפילו זעהר א קאַרגער, נאָר א נגיד. נאָכדעם דער פעטער איצי און די מוהמע דבורה, וואָס דער טאַטע און די מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. הײנט דער פעטער ביינישׁ און די מוהמע

יענטע? היינט וואו איז אונזער שוועסטער איידעל? און איבער מאַן שלום־זיידעל? און אַלע איבעריגע קרובים?

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— וויפיעל, מיינסט דו, וועט אונז געבען דער פעטער משה־אהרן חנוכה־געלט?

— פון וואַנען זאָל איך וויסען? איך בין דען אַ נביא?

אין אַ מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— עמיצער האָט אַזוי פיעל פעטערס מיט אַזוי פיעל מוהמעס, ווי מיר?

— אָדער יאָ, אָדער ניין.

אין צוויי מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— ווי באַלד דו שלאָפסט, היינט ווי אַזוי רעדסט דו מיט מיר?

— דו פרעגסט דאָך מיך, מוז איך דיר ענטפערען.

אין דריי מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— טסססס — טררר — חילחילחיל — טססס...

מאַטעל חראָפעט, חאַרחעלט, פייפט מיט דער נאָז. און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטעל, נעם־אַרום מיין קערבעל, גלעט דאָס, בעטראַכט דאָס.

„דאַכט זיך, וואָס? — טראַכט איך מיר. — אַ שטיקעל פאַפיער, און וואָס קאָן מען דערפאַר ניט קויפען? צאַצקעס, מעסערלעך, שטעקעלעך, בייטעלעך, ניס און קאָנפעקטען, און ראָזינקעס, און באַקסערען, און וואָס ניט?“

איך בעהאַלט דאָס קערבעל צוקאָפּענס אונטער'ן קישען און לייען־אָפּ קריאת־שמע, קומט־אַריין ברײנע פון קיך מיט אַ פולען

פּאָלומעסיק מיט קערבלעך... ברייננ נעהם ניט, נאָר זי שוועבט אין דער לופטען, זיננט „הנרות הללו שאנו מדליקין“, און מאַמעל שלינגט קערבלעך, ווי די האַלישקעס. „מאַמעלע! — שריי איך מיט אלע כחות. — נאָט איז מיט דיר, מאַמעל, וואָס טהוסט דו? קערבלעך???"...

איך חאַפּ זיך אויף און שפּיי־אוים דריי מאָל: „טפו־טפו־טפו — א חלום!“

אנן ווער אנשלאָפען.

ד.

אויף מאָרגען אין דער פריה, אָפּגעדאַווענט און איבערגעביסען, טהוט אונז אָן די מאַמע אין קעצענע טולופּלעך, וויקעלט אונז איין אין גרויסע וואַרעמע שאַלען, און מיר לאָזען זיך געהן נאָך חנוכה־געלד, פריהער פון אלעמען, געוועהנליך, צום פעטער משה־אהרן.

דער פעטער משה־אהרן איז א איד נישט קיין געזונדער, האָט צו טהון שטענדיג מיט'ן מאָגען; ווען מע קומט, טרעפט מען איהם געבען האַנדפּאַס ווישען זיך די הענד און זאָגען „אשר יצר“.

— א גוט מאָרגען, פעטער משה־אהרן! — שיסען מיר אוים ביידע מיט א מאָל, איך און מיין ברודער מאָטעל, און עס קומט אָקעגען די מוהמע פעסיל, א אידינע א קליינינטשקע, איין אויג א שוואַרץ, דאָס אנדערע א ווייס, דאָס הייסט, איין ברעם א שוואַרצע, די אנדערע א ווייסע. די מוהמע פעסיל טהוט אונז אוים די טולופּלעך, וויקעלט אונז אוים פון די שאַלען און שנייצט אונז אוים די נעזער אין איהר פאַרטוך.

— שנייצט־אוים! — זאָגט די מוהמע פעסיל. — גוט, גוט שנייצט־אוים! זשאַלעוועט ניט! נאָך! נאָך! אָט אזוי!...

און דער פעטער משה־אהרן, אין איין אלט קעצען חאַלאַטעל, מיט א וואַטאָווער יאַרמעלקע אויף'ן קאָפּ, מיט וואַטען אין די אויהערען און מיט אויסגעקראַכענע וואָנצים, שטעהט ביי'ם האַנד־

פאס, ווישט זיך די הענד, קנייטשט מיט׳ן פנים, פינטעלט מיט די אויגען און קוועטשט: „נקבים, נק־בים! חלולים, חלו־לים!“

איך און מיין ברודער מאטעל זיצען אין געהאקטע וואונדען. עס פאלט אויף אונז אן א פחד, א קעלט, אלע מאל, ווען מיר קומען אהער. די מוהמע פעסיל זעצט זיך אוועק אקעגען אונז, לענט־צענויף די הענד אויפ׳ן הארצען און נעמט אונז צום עקזאמען:

— ס׳מאכט דער טאטע?

— גארנים.

— ס׳מאכט די מאמע?

— גארנים.

— נעקוילעט גענז?

— נעקוילעט.

— געפרעגעלט שמאלץ?

— געפרעגעלט.

— געבאקען לאטקעס?

— געבאקען.

— דער פעטער בעני געווען?

— געווען.

— געשפיעלט אין דאמינעס?

— געשפיעלט.

און אזוי ווייטער.

די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אויס די נעזער נאך א מאל און רופט זיך אן צום פעטער משה־אהרן:

— משה־אהרן, מע באדארף זיי עפים געבען חנוכה־געלט.

דער פעטער משה־אהרן הערט נים; ער ווישט זיך די הענד און לאזט־אויס מיט א קוועטש: „ומפליא ל־ע־שות!“

די מוהמע פעסיל פוילט זיך נים דערמאנען איהם נאך א מאל:

— משה־אהרן, די קינדער חנוכה־געלט!

— הא? וואס? — מאכט דער פעטער משה־אהרן און לענט־איבער די וואטען פון איין אויהער אינ׳ם אנדערען.

— די קינדער חנוכה־געלט!! — שרייט־אוים די מוהמע פעסיל איהם גלייך אין אויהער אריין.

— אוי, דער באאוך! דער באאוך! — מאכט דער פעטער משה־אהרן (ער רעדט אביסעל „בראדיש") און חאפט זיך מיט ביידע הענד ביי'ם בויך. — חנוכה־געלט ווילט איהר? וואס דאר־פען קינדער געלט? וואס וועט איהר טהון מיט'ן געלט? הא? אויסגעבען, צעטרענצלען, הא? וויפיעל האט אייך געגעבען דער טאטע אייערער חנוכה־געלט? הא?

— מיר א קערבעל, — זאג איך — און איהם א האלבס.

— א קערבעל?!! המ... מע באלוועט קינדער, מע מאכט פון זיי א תל! וואס וועסט דו טהון מיט'ן קערבעל? — הא? צע־בייטען? הא? זאלסט דאס ניט צעבייטען! דו הערסט, וואס איך זאג דיר? זאלסט דאס ניט צעבייטען! צי אפשר ווילסט דו דאס צעבייטען, הא?

— ניט צעבייטען, יא צעבייטען — וואס גערט דאס דיך אן? — מישט זיך אריין די מוהמע פעסיל. — געב זיי אפ זייערס און לאזען זיי געהן געזונטערהייד.

דער פעטער משה־אהרן געהט־אוועק צו זיך אין חדר, שארע־וועט מיט די שקראבעס, זוכט אין אלע טישקעסטלעך מיט אלע שופלעדלעך, קראצט־אויס פון דארטען עטליכע מטבעות און רעדט צו זיך אליין:

— המ... מע פיהרט־איבער קינדער, מע מאכט פון זיי א תל, א תל־עולם!

און ער רוקט אונז אריין אין האנד אריין עטליכע הארטע מטבעות. די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אויס די נעזער נאך א מאל (דאס לעצטע מאל), טהוט אונז אן די טולופלעך, וויקעלט אונז איין אין די גרויסע ווארעמע שאלען, און מיר געהען ווייטער.

מיר לויפען איבער'ן ווייסען, געפרוירענעם סקריפענדיגען שניי און צעהלען די הארטע מטבעות, וואס דער פעטער משה־אהרן האט אונז אריינגערוקט, און מיר קאנען זיי ניט איבערצעהלען. די הענד

זענען אונז געפרוּוירען, רויט, אַנגעדראָלען; די מטבעות זענען קור־פּערנע, גרויסע שווערע מטבעות, עפּיס זעכסערם פּאַרצייטינגע, דרייערם מאָדנע אָפּגעריבענע, גראָשענס אַלטפרענקישע, געשוואָ־לענע, פערגרינטע — ס'איז שווער, אונמעגליך אויסצורעכענען אין דרויסען אויף'ן פראָסט וויפיעל דער פעטער משה־אהרן האָט אונז געגעבען חנוכה־געלד!...

ה.

אונזער צווייטע סטאַנציע אויף נעמען חנוכה־געלד איז **דער** פעטער איצי מיט דער מוהמע דבורה, די וואָס דער טאַטע מיט דער מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. פאַר וואָס זיי זענען ברוגז — דאָס ווייסען מיר נים. מיר ווייסען נאָר, אז דער טאַטע און דער פעטער איצי (לייבליבע ברידער) רעדען נים צווישען זיך קיינמאָל נישט, חאָטש זיי דאַווענען ביידע אין איין שוהל און זיצען ביידע אויף איין באַנק, א שטאָדט נעבען א שטאָדט, א סטענדער מיט א סטענדער. און אז עס קומט יום־טוב צו אויס־נעמעניש (הוצאת התורה) און עס האַלט ביי פערקויפען עליות, דינגען זיי זיך, ווילען דוקא ביידע איין עליה, שמייסען איינס דאָס אַנדערע און שמייסען אריין אין טאָג אריין. אין שוהל איז דע־מאָלט א יריד; אַלע רעדען, ריהרען זיך, שושקען זיך, לאַכען און העלפען־אונטער דינגען זיך; איטליכער איז נייגיעריג צו וויסען, פאַר וועמען וועט בלייבען דער „שישי“, אָדער דער „מפטיר“. אז עס געהט־אריין אין נצחון, דעמאָלט ווילען אַלע, מע זאָל זיך דינגען ביז'ן ביין אריין. דער שוהל־שמש, מעבטשי פּאַנפּאַטש מיט די רויטע קאָלטענעס, שטעהט אויף דער בימה, העכער האַלב אריבער־געבוינען, דער טלית איז איהם אראָפּגעפאַלען, די יארמעלקע — פון יענער זייט; ער קוקט אין מזרח־זייט, אויף'ן טאַטען און אויף'ן פעטער איצי'ן, און זינגט אויף זיין פּאַנפּעוואַטער שטימע:

— אַכטצעהן גילדוין אום שישי! צוואַנציג גילדוין אום שישי! צוויי און צוואַנציג גילדוין אום שישי!

דער טאַטע און דער פעטער איצי זיצען, דער אהער, דער אהין,ביידע פערטיעפט כלומרשט איטליכער אין זיין חומש; נאָר וויפיעל איינער גיט, גיט דער אַנדערער מעהר. דער עולם קוועלט, העלפט־אונטער: דרייסיג, דרייסיג! פינף און דרייסיג! זיעבען און דרייסיג! פערציג, פערציג!

מעכטשי פּאַנפּאַטש קוקט פון איינעם אויפ'ן אַנדערן:

— פערציג גילדוין אום שישי! צוויי און פערציג גילדוין אום שישי! פינף און פערציג גילדוין אום שישי!

דער טאַטע און דער פעטער איצי הערען נישט אויף צו שמייסען זיך; מע האָט שוין אריינגעשמיסען ביז פופציג גילדוין. מעכטשי הויבט־אויף די האנד און וויל שוין צו־פּאַטשען פאר'ן טאַטע'ן:

— פופציג גילדוי־־־ן...

איז זיך מיישב דער פעטער איצי און הויבט־אויף א פינגער, און דער גאַנצער עולם העלפט־אונטער: איין און פופציג! איין און פופציג! — און מע שמייסט ווייטער. אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז מע שמייסט־אריין אין עטליכע און זעכציג גילדוין (אזא מעשה איז נאָך נים געהערט געוואָרען!), און „שישי" בלייבט פאר'ן פעטער איצי'ן. קומט צו „מפטיר". טהוט דער טאַטע א קוק אויפ'ן שמש און א מאַך מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „מפטיר — דאָס געהער צו מיר!"... ביי מעכטשי'ן האָט איהר דאָס גע'פועל'ט; איז אָבער א סברה, אז דער עולם איז נים מסכים: דינגען זיך — דאָס מוז מען, דערויף איז דאָס יום־טוב. נישטאָ קיין מאַנאָפּאָל, קיין חזקה אויף מפטיר!

— צעהן גילדוין אום מפטיר! פופצעהן גילדוין אום מפטיר! צוואַנציג גילדוין אום מפטיר! פופציג גילדוין אום מפטיר!

א נוטער שפּרונג! דער טאַטע דרעהט־אוים דעם קאָפּ: ווער קריגט דאָס אויף זיין מפטיר? און שטעלט אייך פאָר, אז דאָס שמייסט ווידער דער פעטער איצי; ער האָט חשק צו קויפען דעם

מפטיר פאַר זיין יונגערען איידעם. נאָר אי „שישי“, אי „מפטיר“— אזאַם! מיט צוויי בייטשען שמייסט מען ניט!... דער טאַטע הויבט זיך אויף, טהוט אַ וואונק צום שמש.

— הונדערט.

דאָס וואָרט „הונדערט“ לויפט־דורך איבער דער שוהל, ווי אַ בליץ מיט אַ דונער. דער גאַנצער עולם איז איבערראַשט, אויסער זיך. אַזוי ווייט אַריינצושמייסען מפטיר — דאָס האָט מען נאָך נישט געהערט זינט די שוהל איז אַ שוהל.

און מעכטשי פאַנפאַטש טהוט זיך זיינס, גלייך ווי געוויינטליך:

— הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוי־־־ן... (ער וויל צופּאַטשען).

דער פעטער איצי הויבט זיך אויף. דער טאַטע טהוט אויף איהם אַ מאָדנעם קוק, ווי איינער רעדט: „משוגע, צי חסר־דעה? ווילסט קוילען? קוילע!“...

דער פעטער איצי זעצט זיך אנידער, און דער מפטיר בלייבט פאַר אונז...

פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען געהער זיך ניט אָן. אַז עס קומט אַ שמחה, ביי אונז אָדער ביי'ם פעטער איצי'ן, אַ מזל־טוב, אַ בן־זכר, אַ ברית, אַ פדיון־הבן, אַ בר־מצוה, אַ קנס־מאָל, אַ פאַרשפּיעל, איין אויפרופענס, אַ חתונה אָדער אַ גט, קומט מען איינס צום אַנדערען, מע בעזעצט זיך אויבען־אָן, מע שענקט „דרשה־געשאַנק“, „מי־שברך־געלד“ און מע טאַנצט מיט אַלע מחותנים אין קאָהן.

— אַ גוט מאָרגען אייך, פעטער איצי! אַ גוט מאָרגען אייך, מוהמע דבורה! — שיסען מיר אויס ביידע מיט אַ מאָל, איך און מיין ברודער מאָטעל, און מע נעמט אונז אויף פאַר זעהר אָנגע־לענטע געסט.

— איהר מיינט דאָך ניט די הנדה, איהר מיינט די פּאַלירטשי־קעס... — מאַכט צו אונז דער פעטער איצי, קנייפּט אונז אין די בעקלעך, עפענט־אויף דאָס בייטעלע און גיט אונז חנוכה־געלד, מיר

א ווייסען זילבערנעם צוואנציגער און מיין ברודער מאָטל'ען א ווייסען זילבערנעם צוואנציגער, און מיר געהען־אוועק פון דאָרטען צום פעטער בייניש.

ו.

אויב איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען דעם גיהנם — אָט דאָס איז דעם פעטער בייניש'עס שטוב. ווען איהר זאָלט ניט קומען אהין, טרעפט איהר א ליאַרעם, א געשריי, א געפּילדער. ס'איז דאָרט א פולע שטוב מיט קינדער — האַלב־נאַקעטע, פערשמירטע, פערמורזעטע, נישט קיין געצוואָגענע, תמיד צעשלאָגענע, שטענדיג צעדראָפּעטע, אָפּטמאָל צעבלוטיגטע, מיט סימנים אונטער די אויגען. דער וויינט און דער לאַכט, דער זינגט און דער קוויטשעט, דער הוקעט און דער פּייפט, דער האָט אָנגעטהאָן דעם טאַטענ'ס קאַפּאָטע מיט פערקאַטשעטע ארבעל און דער פאָהרט רייטענדיג אויף א בעזעם, דער טרינקט מילך פון א קריגעל, דער קנאַקט ניסלעך, דער טראָגט זיך ארום מיט א קעפּעל פון א הערינג און דער סמאָצקעט א קאַנפעקטעל, און פונ'ם נעזעל רינען ביי איהם צוויי קליינע ריטשקעלעך גלייך אין מויל אריין. די מוהמע יענטע איז שטאַרקער פון אייזען, אז זי האַלט־אויס פון דער דאָזיגער „קאָמאַנדע". זי שעלט זיי, זי קנייפּט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פלייש. זי קלויבט נישט איבער: ווער עס האַפּט זיך אונטער אונטער דער האַנד, דער בעקומט א זעץ, א טראַסק, א בוכענצי אין זייט אריין. א פּאַטש איז דאָרט א וואָכעדיגער גאַנג. „וואָרענען זאָלסט דו זיך! די כפּרה זאָלסט דו זיין! פאַרחאַפּט זאָלסט דו ווערען!" — דאָס איז פון די קליינע קללות; דאָרט קאָנט איהר הערען „קדחת", און „חלירע", און א „מיתה־משונה" — און דוקא אין גוטען מוטה, פונקט ווי איהר זאָגט א גוט־שבת. שטיל ווערד נאָר, בשעת דער פעטער בייניש קומט צו געהן. נאָר מחמת דער פעטער בייניש איז א פערנומענער מענש, זיצט א גאַנצען טאָג אין קלייט און קומט אהיים נאָר אויף

א מינוט „אָפּעסען", דערפאַר איז ביי זיי אין שטוב דער אמת'ער גיהנם.

אריינגעקומען, האָבען מיר געטראָפען עזריאל'קען (דעם מיטעלסטען) פאַהרען רייטענדיג אויף געצי'ן (אויפ'ן עלטערען), און פּרויקע מיט מענדל'ען (צוויי נאָך קלענערע) האָבען אונטערגעשמיסען געצי'ן, איינער מיט איין אַרבעל פון א וואַטאָווען לייבעל און דער אַנדערער מיט א טאָוועל פון א סידור, א חומש, אָדער א ספר. חיים'על (א מיטעלסטער צווישען פּרויקע'ן און מענדל'ען) האָט דערטאַפּט א נערגעלע פון א געקוילעטער גאַנז, האָט דאָס אָנגעבלאָזען מיט אַלע זיינע לעצטע כחות, ער איז אַזש געוואָרען ברוין און בלוי, און ס'איז איהם געראָטען אַרויסבעקומען פון דעם א מין משונה קול, ווי פון, להבדיל, א חזיר, בשעת מע שטעכט איהם און ער קוויטשעט... זיינוויל'ע (איך וויים נים, צי איין עלטערער, צי א קלענערער) האָט אָפּגעגעבען קאָנצערט אויף א קעמעל, און דוד'על (א קליינער פון א יאָהר פיער) האָט אָנגעטהאָן די שטיוועלעך אויף די הענד און האָט צוגעקלאַפּט מיט זיי צום טאַקט. סענדער'על האָט געטראָגען א קעצעל אין האַנד, פאַר'ן נערגעלע; דאָס קעצעל האָט אַרויסגעשטעלט דאָס צינגעלע, פערמאַכט די אויגלעך, אויסגעצויגען די פּיסלעך, ווי איינער רעדט: „אָט אַזוי, ווי איהר זעהט, ווערד מען דאָ פערשוואַרצט! מע מוטשעט! מע מוטשעט!"... אסתר'על (דאָס עלטערע מיידעל) האָט געוואָלט אויסקעמען חאַסקי'ן (דאָס קלענערע מיידעל), איהר פערפלעכטען א צעפּעל; נאָר מחמת חאַסקי'ס האָר זענען זעהר געגרייזעלט און שוין לאַנג נישט געקעמט, לאָזט זי זיך נים, וויינט זי און חאַפּט פּעטש. שטילער פון אַלע איז פּינילע, א קליין יונגעלע מיט קרומע אויסגעבויגענע פּיסעלעך און מיט איין אונטערגעשטעקט העמדעלע. איין חסרון נאָר, וואָס וואו ער שטעלט זיך אַנידער, דאַרט לאָזט ער א סימן... דאָס אַלסדינג שטעהרט אָבער נים דער מוהמע יענטע'ן, זי זאָל זיך זיצען גאַנץ רוהיג ביי'ם טיש מיט צוויי נפשות, איינס ביי דער ברוסט און דאָס אַנדערע אויפ'ן שויס, און טרינקען ציקאָריע.

— מיר זאָל זיין פאַר זיינע ביינדעלעך! — זאָגט זי און טור־ליעט־צו מיט גרויס ליעבשאַפט דאָס זויגענדיגע נפש'על צום האַרצען און דערלאַנגט בשעת מעשה סאַקי אַ שטורך דעם עלטערען, וואָס אויפ'ן שוים: — זעה נאָר, ווי דו עסט, עסען זאָלען דיך די ווערים! אסתר'על, רחצי, חאַסקי, וואו זענט איהר ערגיץ אין אַלדי שווארצע יאָהר? נעם וויש איהם אָפּ דאָס נעזעל גיכער, וואָש מיר אוים אַ שאַל, איך דאַרף טרינקען אָהן אַ שאַל! דערלאַנג איהם אַ סטור־סאַק, ער זאָל זיך דריי מאָל איבערקעהרען! האַרץ מיינס, נשמה מיינע, טרייסט מיינער! דאָס מויל מאַכט זיך זיי גאָר ניט צו! אַ גאַנץ פריהמאָרגען נאָר מע עסט, פאַרחאַפּט זאָלט איהר ווערען!

דערזעהען מיך מיט מיין ברודער מאָטל'ען, האָבען זיך חברה אַ לאָז געטהאָן אַקעגען און מע איז אונז בעפאַלען, ווי די היישע־ריקען. דער אויף די הענד, דער — אויף די פיס, דער — אויפ'ן קאָפּ. חיימ'על האָט אָנגעבלאָזען דאָס גערגעלע פון דער געקוילע־טער גאַנז גלייך מיר אין אויהער אריין, און דוד'על האָט מיך אַרומ־געהאַפּט מיט ביידע שטיוועלעך. פּינילע מיט'ן אונטערגעשטעקטען העמדעל האָט זיך אָנגעטשעפּעט מיר אין אַ פּוס, ארומגערינגעלט איהם, ווי אַ שלענגעל, און אַ מיש־מאַש פון פערשיעדענע קולות האָט אונז געריגנצעלט, פערטורקעט די אויהערען.

— אויף די צייהנדעלעך זאָלט איהר שרייען! — שרייט די מוהמע יענטע פונ'ם אַנדערען חדר. — טויב קאָן מען ווערען, פאַר־לעגען זאָל דאָס אייך! שדים, ניט קיין קינדער, ברענען זאָל די נשמה אייערע!

די מוהמע יענטע שרייט, און די קינדער שרייען — אַלע שרייען. פּלוצים קומט־אָן דער פעטער ביינישׁ מיט'ן טלית ותפילין (אַפּנים, פון בית־המדרש). אין איין אויגענבליק ווערד שאַ־שטיל, און די גאַנצע חאַליאַסטרע ווערד פערשוואונדען.

— אַ גוט מאָרגען אייך, פעטער ביינישׁ! — שיסען מיר אוים, איך און מיין ברודער מאָטעל.

— וואס טהוט איהר דא, שקצים? אודאי נאך חנוכה־געלט? — מאכט דער פעטער בייניש און נעמט־ארוים און שענקט אונז צו זילבערנע גריוונים.

די חאליאסטרע קינדער קוקען־ארוים פון די ווינקעלעך, ווי די טאראקאנעס, גלאנצען אויף אונז מיט די אויגעלעך, ווי די מייזלעך, ווינקען עפּים צו אונז, בעווייזען עפּים מיט די פינגערלעך, מאכען בשעת מעשה משוגענע תנועות, ווילען אונז, אפנים, צעלאכען, — קוים־קוים וואס מיר האלטען זיך איין, און מיר אנטלויפען פונ׳ם דאזיגען גיהנם.

ז.

מיר נעהען ווייטער נאך חנוכה־געלד, צו אונזער שוועסטער איידעל.

אונזער שוועסטער איידעל און איהר מאן שלום־זיידעל, עליהם השלום — זיי זענען שוין לאנג אויף דער אמת׳ער וועלט.

איידעל איז פון קינדוויז אויף געווען א פערוויינטע נשמה; איבער א מינדסטע נארישקייט פלעגט זי זיך צעוויינען, פערגיסען טרערען אויף אייגענע און אויף פרעמדע צרות. נאר פון זינט זי איז געווארען א כלה פאר שלום־זיידל׳ען, האט זי ניט אויפגעהערט צו וויינען. אפשר מיינט איהר דערפאר, ווייל ס׳איז איהר ניט געפעלען דער חתן? חלילה! זי האט איהם דען געקענט, וואס ער זאל איהר ניט געפעלען? גלאט אזוי, א כלה פאר דער חתונה בעדארף וויינען. אז די שניידערס האבען איהר געבראכט אנמעסטען די חתונה־מלבושים, האט זי זיך צעוויינט אויף א גאנצער נאכט. שפעטער, צום פארשפיעל, אז איהרע חברת׳עם זענען זיך צענויפגעקומען טאנצען, איז זי אלע מאל אוועקגעלאפען צו זיך אין אלקיר אביסעל אויסוויינען זיך אין די קישענס. דעם טאג פון דער חופה שמועסט מען ניט. דעמאלט איז געווען איהר טאג. זי האט נאר ניט אויפגעהערט צו וויינען. נאר די רעכטע חתונה איז געווען צום „באדעקענס“, בשעת מנשה פידעלי דער כלי־זמר

האט זי געגומען „באזעצען“. און רב ברוך בדחן איז ארויף אויפ'ן טיש, צעגויפגעלעגט די הענד אויפ'ן בויך, ארופגעלאזט דעם קאפ ווי בשעת מע בעווייגט א טוידטען, און האט אנגעהויבען מיט'ן שענעם טרויעריגען ניגון, וואס קאן נעמען א שטיין, בזה הלשון:

כלה לעבען! כלה לעבען!
ווייג זשע, וויין.
דיינע טרערען האבען אצינד
דעם זיעבעטען חן.
ווארום דו טהוסט דאך איצט פאר'ן בית־דין
של מעלה שטעהן.
אט באלד וועסט דו, מיידעל,
צו דער חופה געהן.
בארארף מען דיר געבען
צו פארשטעהן,
אז דאס לעבען איז ביטער,
אזוי ווי חריין;
אז א מענטש איז ניט פון אייזען
און ניט פון שטיין,
א בשר ודם
פון הויט און ביין;
אז מע טהוט די רשעים אין גיהנם שמייסען
זעהר ניט שען,
און זיי טהוען וויינען און יאמערען און שרייען
אויף די צייהן; —
לכן בארארפסט דו תשובה טהון,
זיך האלטען זעהר קליין,
אויסגעהן פון טרערען
און פון געוויין...

און אזוי ווייטער, אהן איין עק.

אלע ווייבער, אייגענע און פרעמדע, וואָס זענען געשטאַנען דערביי, געהאָלפען צעפלעכטען דער כלה איהרע שענע גרויסע צעפּ, האָבען געמאַכט משונה־מאָדנע פּיסקעס, געשנייצט די נעזער, גע־ווישט די אויגען, און איידעל נעבאך האָט אזוי געיאָמערט, אזוי געחליפעט, אז זי האָט גע׳חלש׳ט דריי מאָל; מע האָט זי קוים מיט צרות אָפּגעמינטערט.

נאָר אויף וויפיעל אונזער שוועסטער איידעל איז געווען איין אומעטיגע זאַך, איז אונזער שוואָגער שלום־זיידעל געווען אַ פרייליכער יונג, אַ לעבעדיגער, אַ קאַטאָוועס־טרייבער, אַ פערשלעפּטע קרענק און, לאָז ער מיר מוחל זיין, איין איינגעגעסענע בריאה. דהיינו, ער פלעגט ליעב האָבען דעקוטשען, שנאַלען זיך. דערלאַנ־גען יענעם אַ שנאָל גלייך אין שפּיץ נאָז, אָדער אין עק אויהער — דאָס איז געווען ביי איהם דאָס חיות. נישט איין מאָל פלעגען מיר אַרומנעהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, מיט אָנגעשוואָלענע אוי־ערען. מיר האָבען זיך ממש מחיה געווען, אז מיר האָבען דער־הערט, אז דאָס פּאַרפאָלק געהט־אַראָפּ פון קעסט. דעם טאָג, וואָס זיי האָבען זיך בעדאַרפט איבערקלייבען פון אונז אויף „אייגענע קעסט", איז ביי אונז אין שטוב געווען חורבן בית־המקדש. איידעל האָט געוויינט, איינגעלעגט די וועלט, און די מאַמע — אויף איהר קוקענדיג, און שלום־זיידעל, וואָס האָט געהאָלפען כלומרשט פּאַ־קעווען די זאַכען, האָט נאָר אַרומגעטאַנצט הין און צוריק, זיך אונ־טערגעגנב׳עט אלע מאָל זעהר קונציג און דערלאַנגט אונז אַ שנאָל אָדער פון פאָרענט אין שפּיץ נאָז, אָדער פון הינטען אין עק אויהער. ער האָט זיך מיט אונז אָפּגעזעגענט איין מאָל פאַר אלע מאָל און האָט נאָך געהאַט די העזה אָנצוזאָגען אונז, מיר זאָלען זיך ניט לאָזען לאַנג בעטען און זיין ביי איהם אָפטע געסט! מיר האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, מיר זאָלען זיין פּנים ניט אָנקוקען!

נאָר אַ מענש פערגעסט אַלסדינג, ובפרט אַ שנאָל. ווי אזוי געהט מען ניט נאָך חנוכה־געלד צו איין **איינגענעם שוואָגער**?...

נעקומען צו איידל'ען, נעהט אונז שלום־זיידעל אקעגען מיט א גאנץ ברייטען ברוך־הבא.

— סקאצעל קומט! וואס מאכט איהר נוטס? זעהר קלוג האט איהר געטהאן, וואס איהר זענט נעקומען. איך האב צונעגרייט פון אייערטווענען חנוכה־געלט!

און שלום־זיידעל נעמט־ארויס דאס בייטעלע און צעהלט אונז אויס צו עטליכע נייענקע, גלאנצענדיגע, זילבערנע מטבעות גלייך אין האנד אריין. און איידער מיר האבען צייט ארומקוקען זיך און איבערצעהלען די נייע מטבעות, האפען מיר שוין צו עט־ליכע שנאל, פריהער איך אין שפיץ נאז און מאטעל אין עק אויהער, און נאכדעם מאטעל אין שפיץ נאז און איך אין עק אויהער.

— אבער לאז שוין זיין גענוג צו מוטשען קינדער! — בעט זיך נעבאך ביי איהם אונזער שוועסטער איידעל מיט טרערען אין די אויגען, און זי רופט אונז אפ אן א זייט, שטופט אונז אן פולע קעשענעס מיט לעקאך, מיט ניסלעך און מיט באקסערען, און שענקט אונז א הויז חנוכה־געלד.

מיר האפען די פיס אויף די פלייצעס און לויפען אהיים.

ח.

— אנו, מאטעל, לאמיר זיך קארשט נעמען צו דער ארבייט, אויסרעכענען, וויפיעל האבען מיר אונזער אייגענס חנוכה־געלט? נאר ווייסט דו וואס? דו שווייג; פריהער וועל איך איבערצעהלען מיינס, נאכדעם וועסט דו צעהלען דיינס.

און איך צעהל: „א קערבעל מיט דריי צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פיטאקלעך, — וויפיעל מאכט דאס אינאיינעם? אפנים, אזוי נרוים, ווי א קערבעל מיט דריי

צוואַנציגער, מיט פּיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פּיטאַקלעך..."

מיין ברודער מאָטעל וויל נישט וואַרטען, ביז איך וועל ענדיגען מיין חשבון, און ער נעמט זיך צו ז י י נ ע קאַפּיטאַלען; ער לעגט פון איין האַנד אין דער אַנדערער און צעהלט:

— אַ צוואַנציגער און אַ צוואַנציגער איז צוויי צוואַנציגער, און נאָך צוואַנציגער איז דריי צוואַנציגער, און צוויי גילדען איז דריי צוואַנציגער מיט צוויי גילדען, און אַ גריוונע און נאָך אַ גריוונע און נאָך אַ גריוונע — איז איינאיינעם צוויי צוואַנציגער מיט דריי גילדען, מיין איך דריי גילדען מיט צוויי צוואַנציגער. טפו! וואָס רעד איך? מע באַדאַרף אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון'ם אָנהויב!

און ער הויבט־אָן נאָך אַ מאָל פון'ם אָנהויב. מיר צעהלען און צעהלען און קאָנען ניט איבערצעהלען; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען ניט אויסרעכענען. און אַז עס קומט צום פעטער משה־אהרנ'ם אַלטע פּיטאַקעס, שווערע זעכסערס, אָפּגעריבענע דרייערס און אָנגעשוואָלענע גראָשענס, פערפּלאָנטען מיר זיך אַזוי שטאַרק אין חשבון, אַז מיר ווייסען שוין גאָר ניט וואו מיר זענען אין דער וועלט. מיר פּרובען זיך אויסבייטען די דאָזיגע מטבעות ביי דער מאַמען, ביי'ב טאַטען, ביי ברײנע די קעכין — עס געהט ניט: קיינער וויל זיי ניט נעמען אין האַנד אריין!

— וואָס איז דאָס פאַר פּיטאַקעס? ווער האָט דאָס אייך אריינגערוקט אַזאַ געלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגען און מאַכען אַ שווייג.

— ווייסט דו גאָר וואָס? — זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל. — לאָמיר זיי נעמען און אריינוואַרפען אין אויוועז אריין, אָדער גאָר אין דרויסען אויפ'ן שניי, קיינער זאָל ניט זעהען.

— אַ חכם אַ איד! — זאָג איך צו איהם. — שוין גלייכער, דאַכט זיך, וועקשענקען זיי איין אָרעמאַן.

נאַר, ווי אויף צו־להכעיס, קומט ניט קיין אָרעמאַן! וואו זענען אהינגעקומען אַלע אָרעמע־לייט, וואָס רייסען ביי די פּאָלעס, דינגען זיך, זידלען זיך און שעלטען? ניין, דאָס וואָס מע בעדאַרף וועט קיינמאָל ניט קומען! קיינמאָל ניט! קיינמאָל ניט!...

ביי'ם קעניג אחשורוש

געשריבען אין יאהר 1901.

בײַם קעניג אַחשורוש

א.

אז איך בין געװען א קלײן יונגעל — װײסט איהר, װעמען איך האָב מקנא געװען?

אחשורוש׳ען.

ניט יענעם אחשורוש׳ען, װאָס האָט געקעניגט פון הודו ביז כוש, אויף הונדערט זיבעצן און צװאנציג מדינות. איך מײן קאַפּעל דעם שנײדער מיט דער גילדענער קרױן, דאָס הײסט, מיט׳ן פאַר־פּיערענעם ספּאַדעק און מיט דער לאַנגער גילדענער רוט פונ׳ם בעזעם.

אויך מרדכי׳ן דעם שני־למלך (לױ דעם שוסטער) מיט דער איבערגעקעהרטער קאַפּאָטע אויף דער לינקער זײט און מיט דער קלאָטשקעװאַטער פלאַכסענער באָרד האָב איך שטאַרק מקנא געװען.

איך האָב מקנא געװען ושתי המלכה׳ן (מאָטעל דעם סטאָליר) מיט׳ן קלײדעל אויף דער קאַפּאָטע און מיט דער פּעטשײלע, װאָס ער פלעגט זיך אונטערבינדען דאָס בערדעל, מע זאָל מײנען אויף איהם, אז ער איז א נקבה... און װאָס איז אָפּגעגאַנגען, אשטײגער, אסתר המלכה׳ן (עוזר דעם אונטער־שמש) מיט׳ן גרינעם פאַרטוך? און װאָס איז אָפּגעגאַנגען המנ׳ען (יאָסקע דעם בעהעלפער) מיט׳ן שאַרבען אויפ׳ן קאָפּ?...

נאָר מעהר פון אַלעמען האָב איך מקנא געװען פײװעל דעם יתום, װאָס פלעגט זיך אָנטהון אין א רױט העמדעל, זיך פערשטע־

לען פאר „יוסף הצדיק“, בשעת חברה האבען געשפּיעלט יענעם שענע שפּיעל, וואס ווערד אנגערופען „מכירת־יוסף“. זיינע ברידער פלעגען איהם אראפּרייסען דאס רויטע העמדעל, אריינוואָרפען איהם אין „לייבען־גרוב“, און יוסף הצדיק (פּייוועל הייסט דאס) פלעגט זיך אוועקשטעלען אויף די קניהעס, צענויפלעגען די הענד און בעשוועהרען די חיות־רעות, זיי זאלען צו איהם קיין שליטה נישט האבען, און זינגען בשעת מעשה זעהר א טרויעריג ליעד, וואס די ווערטער זענען זיך צעגאנגען אין יעדען אבר:

שלאנגען און עקדישען,
פארשליסט אייער מויל!
פארשליסט אייער מויל!
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר ווער איך בין?
איך בין יוסף הצדיק,
יצחק׳ס איין אייניקעל,
יעקב׳ס א זוהן,
יעקב׳ס א זוהן!...

און חאטש יוסף הצדיק איז געווען א יתום, איין ארעם בחור׳על, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין אונטערשטען קלייזעל און גע־לעבט פון א „פאלג־מיך־א־גאנג“, און חאטש איך בין געווען א נגיד׳ס א יונגעל, דעם זיידען רב מאיר׳ס איין אייניקעל, פון דעסטוועגען וואלט איך מיך מיט איהם געביטען נאר צוליעב דעם איינעם טאג פורים אליין.

אז ס׳איז געקומען דער גוטער, דער ליעבער טאג פורים, האב איך פון גאנץ פריה אן שוין ארויסגעקוקט אויף דער „חברה“, וואס געהען פון שטוב צו שטוב און א גאנצע חאליאסטרע יונגלעך לויפען זיי נאך פון הינטען מיט בארפיסע פיס אויפ׳ן שניי. פאר וואס קאן

איך נים זיין אין דער חאליאסטרע? ניין! איך טאר נישט, ווארום איך בין א נגיד׳ס א יונגעל און דעם זיידען רב מאיר׳ס איין איי־ניקעל, בעדארף איך ליגען, ווי א הונד, א גאנצען טאג אין שטוב און געהן מים אלע גרויסע צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה.

— וואס דרעהסט דו זיך, ווי א דייטש אויפ׳ן קארעק? — מאכט צו מיר דער טאטע בשעת מיר געהען אלע אינאייינעם צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה און איך דערזעה פון דער וויימען די „חאליאסטרע“.

— ביזט שוין, קיין עין־הרע, א היבש יונגעלע, קאנסט געהן אביסעל גיכער! — זאגט די מאמע. — אם ירצה השם, שבת־הגדול ווערסט דו אכט יאהר, ביז הונדערט און צוואנציג.

— טשעפעט איהר נים, ער האט דערזעהן די „קאמעדיאנטשי־קעס“! — רופט זיך אן מיין עלטערער ברודער משה׳לע, וואס איז אליין אויך א בעלן זיך אפשטעלען אנקוקען די „קאמעדיאנטשיקעס“.

— געה, נעה! — מאכט צו מיר דער רבי רב איצי, מיין מלאך־המות, און דערלאנגט מיר א שטורך פון הינטען.

איך לאז־אראפ די אויגען אין דער בלאטע און געה גלייך מיט אלע, פערטיעפט אין אומעטיגע מחשבות, טרויעריגע געדאנקען: „תמיד מים אלע גרויסע! שטענדיג מיט׳ן רבי׳ן!... אין דער פריה, און ביינאכט, און שבת, און יום־טוב!... רב איצי׳ס רויטע נאז מיט טאבעקע, איינגעזונקען זאל זי ווערען!“...

ב.

דער זיידע רב מאיר איז דער גרעסטער גביר פון שטאדט. ער זיצט, ווי א מאנארך. א גרויסער זאל מיט א גרויסען זילבער־נעם הענגלייכטער, וואס הענגט־אראפ פון דער מיט סטעלי. טאמ־בעקענע העסעם אויף די ווענד. א גרויסע שווערע זילבערנע מנורה אויפ׳ן טיש מיט א סך זילבערנע לייכטער, וואס די באבע נחמה

נעמט זיי אַרויס נאָר צוויי מאָל אין יאָהר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה, און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך.

גאַנץ אויבען־אָן, אויף אַ גרויסען שטוהל, מיט גרינס בעצויגען, זיצט דער זיידע רב מאיר אליין — אַ קליין אידעל, מיט אַ שיטער בערדעל, מיט אַביסעל איין אויסגעבויגענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שווארצע יונגע אויגען. אָנגעטהאָן געהט ער אין אַ לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ געפּלאָכטענעם גאַרטעל און מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ. אַקעגען איהם אויפ'ן טיש זיצט אַ גרויסער, אַ מורא'דיגער, אַ געפּלאָכטענער פּורים־קוילעטש, איין אָנגעהויבענער שוין, מיט זאַפראַן פערגעלט און מיט ראָזינקעס ארומגעשטעקט.

פונקט אין מיטען טיש זיצט די באָבע נחמה, אַ הויכע אידינע, נאָך גאָר אַ שענע, אויסגעפּוצט אין אַ גאָלדפּאַרביג זיידען קלייד מיט ווייסע עפּעל, מיט אַ שטערנטיכעל פון דימענטען מיט בריליאַנטען, מיט רייכע פּערעל אויפ'ן האַלז, מיט אויהערינגלעך און מיט פינ־גערלעך. נעבען איהר שטעהט אַ גאַנץ גרויסער פּאַלומעסיק מיט הייסע, שמעקענדיגע, געצוקערטע און געפּעפּערטע פיש, פערפראַ־וועט מיט ציבעלעס, מיט ראָזינקעס און מיט אַלערליי געווירצען. די באָבע טיילט־ארויס די פיש, די שענע זיידענע פעטשיילע פער־קאַטשעט הינטער די אויהערען מיט צוויי שפּיצען, די דימענטען מיט די בריליאַנטען בשעת מעשה פינקלען און שעמערירען, און דאָס פּנים שיינט און שמייכעלט.

ארום און ארום טיש, פוןביידע זייטען, זיצען די פעטערס מיט די מוהמעס, אַלע מיט זייערע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, וואָס הייסען אַלע נאָך אַלץ איינע זיידעס און באָבעס, פעטערס און מוה־מעס. פריהער דער פעטער צדוק און די מוהמע צביה מיט דריי יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע. נאָכדעם דער פעטער נפתלי און די מוהמע דבורה'ל מיט פיער יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָ־טעלע, און דריי מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע. נאָכדעם

דער פעטער אברהם און די מוהמע סאַסי מיט פינף יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, און פיער מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע, טייבעלע. נאָכדעם דער פעטער בעריש און די מוהמע אסתר'על מיט זעכס יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, און פינף מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע, טייבעלע און חנצי. נאָכדעם דער פעטער בנימין און די מוהמע לאה מיט זיעבען יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליקעל, און זעכס מיידלעך: שרה'לע, פוינעלע, רחל'ע, טייבעלע, חנצי און גנענדעל. נאָכדעם דער פעטער קלמן און די מוהמע איטעל מיט אכט יונגלעך...

נאָר אפשר וואָלט געווען גענוג אויסרעכענען די משפחה? עס קאָן, זאָגט מען, שאַדען... דער זיידע האָט איינמאָל געוואָלט אויף א ציקאָוועסט איבערצעהלען, וויפיעל פּארשוין זיצען ביי'ם טיש, האָט ער גענומען א זילבערנעם בעכער אין האַנד און האָט אָנגעהויבען צו צעהלען: „ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, ניט פיער, ניט פינף, ניט זעכס, ניט זיעבען“... האָט די באָבע ארויסגעריסען ביי איהם דעם בעכער פון האַנד און האָט איהם ניט געלאָזט צעהלען ווייטער: „אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! וואָס צעהלסט דו, וואָס? פארהאָן, קיין עין־הרע, גענוג טעלער!“...

צענויפגעקלויבען זיך אַלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אַליין אוים דעם גאַנצען טיש. דער זיידע רב מאיר האָט ליעב, ס'זאָל זיין שען און ריין און ציכטיג און מיט א סדר — עס קומט אוים גוט: א פעטער זיצט נעבען א פעטער, א מוהמע נעבען א מוהמע, און אונז, קליינוואַרג, זעצט מען אוים אַזוי, אַז ס'אָל אויסקומען נישט א ברודער מיט א ברודער און א שוועסטער מיט א שוועסטער, מחמת אייגענע קאָנען נישט הויזען צווישען זיך; לכן בעדאַרף זיצען א פרעמדער משה'לע מיט א פרעמדען הערשעלע, און א פרעמדער הערשעלע מיט א פרעמדען וועלוועלע, און א וועלוועלע מיט א נאָטעלע, א נאָטעלע מיט א יענקעלע, א יענקעלע מיט

א פישעלע, א פישעלע מיט א שמואליקעל. און די מיידלעך אויך אזוי: א שרה׳לע מיט א פוינעלע, א פויגעלע מיט א רחל׳ע, א רחל׳ע מיט א טייבעלע, א טייבעלע מיט א חנצי, און א חנצי מיט א גנענדעל, א גנענדעל מיט א שרה׳לע, א שרה׳לע מיט א פויגעלע, און אזוי ווייטער. נאר מיר האט ניט געסטאיעט קיין פארעל, האט מען מיך אנידערגעזעצט מיט מיין מלאך־המות, דעם רבי׳ן רב איצי. דער רבי רב איצי איז ביי מיר נישט נאר א מלמד, א לעהרער אליין, נאר אויך א מדריך, א וועגווייזער, א מין גובערנאנטקע, אויף צו לעהרנען מיך דרך־ארץ, ווי אזוי צו זיצען ביי׳ם טיש און ווי אזוי צו עסען.

— אז דו זיצט ביי׳ם טיש, — אזוי האט מיך געלעהרענט מיין גובערנאנטקע רב איצי — זאלסט דו זיצען, ווי א מענטש. דו זאלסט קוקען גלייך, און די הענט זאלסט דו האלטען אונטער׳ן טיש, און נישט רעדען ביי׳ם עסען. און אז דו עסט לאקשען מיט יויך, זאלסט דו אננעמען מיט דעם לעפעל פונקט אזוי פיעל לאקשען ווי־פיעל יויך; א זופ יויך — און אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אפ־געווישט די ליפען; און ווידער א זופ יויך — און ווידער אוועק־געלעגט דעם לעפעל און אפגעווישט די ליפען. נישט חאפען איין לעפעל נאכ׳ן אנדערען, ווי א גוי...

אנידערגעזעצט זיך נעבען מיר און געמאכט א מוציא, נעמט דער רבי רב איצי ארויס די רויטע פעטשיילע פון בוזעם־קעשעני, טרייסעלט־אויס די טאבעקע גלייך צו מיר אין טעלער אריין, נאכ־דעם הויבט ער אן שנייצען די נאז מיט א מאדנעם קוויטש און מיט א קול פון א שופר און לאזט־אויס מיט א תקיעה גדולה, און בשעת מעשה קוקט ער אויף מיר מיט איין אויג, צי איך זיץ, ווי א מענש...

שושנת יע־ע־ע־קב!

אזוי הויבט־אן דער זיידע צו זינגען מיט זעהר איין אנגענעה־מענער שטימע, תיכף נאכ׳ן ערשטען גלעזעל ווין, און קנאקט־צו

בשעת מעשה מיט'ן פינגער, און דער גאנצער עולם האפט־אונטער:

צהלה ושמחה!

אויף אלערליי קולות, אלע מאל העכער און העכער. און מיין רבי רב איצי, וואס איז א קליינער מנגן, ער האט א קול פון א שלייען, העלפט אויך זינגען, דאס הייסט, ער האלט אפען דאס מויל, פער־מאכט די אויגען, גיט אכטונג פון דעסטוועגען בשעת מעשה מיט א האלב אויגעל אויף מיר, צי איך זיץ, ווי א מענש, דעם קאפ האלט ער אביסעל אויף א זייט, קלאפט מיט'ן מיטעלסטען פינגער אין טיש — הקיצור, ער בעווייזט דעם זיידע'ן, אז ער זינגט אויך אין קאהן... און אז עס קומט צו „ברוך־מרדכי“ און „ארור־המן“, בענשט מען מרדכי'ן און מע שעלט־אן המנ'ען — עס זאל זיי אנ־געהן א צעהנט־חלק, רבונו של עולם!...

ג.

— נעקומען די פורים־שפיעלער! — רופט זיך אן תנחום דער משרת, א איד מיט א רויטער קאפאטע, וואס זאגט אלעמען „דו“, א חוץ דעם זיידע'ן מיט דער באבע'ן.

דערהערט „פורים־שפיעלער“, שפרינגען מיר, קליינוואַרג, אלע אין איין רגע ארויס פונ'ם טיש און מיר שטעהען שוין אלע ארום דעם קעניג אחשורוש מיט דער גילדענער קרוין.

— גוט יום־טוב! — שיסען־אויס די חברה אלע מיט א מאל גאנץ פרייליך, און מע שטעלט זיך אויס אין צוויי צייל‌ען. אויף א גילדענעם שטוהל זיצט דער קעניג אחשורוש, און עס טרעט־ארויס אויף איין פוס ממוכן (חיים שמייסער), זינגט א דייטשעס ליעדעל:

בין איך ממוכן פאן די אחשתרנים,
נאך גאר א יונגער הערר — דאס זעהט איהר אין מיין פנים.

אויף איין פוס טהו איך טהון שפרינגען
און אויף מיין זיסער שטימע — זינגען.
פרעגט איהם דער קעניג אחשורוש:
זאָג, מיין ליעבער קנעכט ממוכן,
וואָס ביזט דו געקומען אהער צו קרוכן?
ענטפערט איהם ממוכן:
לאָז דער קעניג אחשורוש קיקון,
ווי מע וויל פאַר המנ'ען ניט ביקון...
ווערד דער קעניג אחשורוש אָנגעצונדען:
ווער טהוט דאָס ווידערשפעניגען מיינע ווערטער,
וואָס איך האָב באַפוילען אין אַלע ערטער?
ענטפערט איהם ממוכן:
אַ פאַרפלוכטער יודע, ער טהוט שבת האַלטון,
די קאַפּאָטע איז ביי איהם הונטען ניט צושפּאַלטון,
אויפ'ן אַכטען טאָג טהוט ער די קינדער צו באַשניידון,
ווי קאָנסט דו אזעלכס אין דיין קעניגרייך גאָר ליידון?
זאָגט דער קעניג אחשורוש:
אויב אַזוי, לאָז מען דעם יודען אהער ברייננגון,
מיר וועלען איהם אויף אַ הויכען בוים אויפהייננגון!
זינגט־אויס ממוכן:
אַריין, אַריין, אַריין,
ברודער מאָנדריש דו מיין!

עס קומט־אריין מאָנדריש מיט דער קלאָטשקעוואָטער באָרד און הויבט זיך אָן פערענטפערען פאַר'ן קעניג אחשורוש, דערצעהלט איהם דעם יחוס, פון וואַנען ער קומט־אַרויס: „אברהם יצחק ויעקב זענען זיינע זיידעס, די תרי"ג מצוות זענען זיינע עדות". און ער לאָזט־אויס מיט אַ געזאַנג:
אז אָך און אַז וועה איז צו אונזערע הערצער,
אַז המן איז ביי דיר אַ מונדערפערצער!

• • • • • • • • • • • • • • • •

— דו ביזט יוסף הצדיק? — רוף איך מיך אָן צו פייוועל דעם יתום, וואָס שטעהט ביי דער זייט מיט איין אויסגעמיעדט פעריאָמערט פנים.

— יוסף הצדיק. — מאכט צו מיר פייוועל.

— דו וועסט אויך שפיעלען? — פרעג איך איהם.

— אז מע וועט מיר הייסען שפיעלען, וועל איך שפיעלען. — מאכט צו מיר יוסף הצדיק און בויגט זיך אָן צו מיר אויפ'ן אויהער: — געב מיר א שטיקעל קוילעטש פון אייער פורים-קוילעטש.

— מע וועט דערזעהען, וועט מען זיך בייזערען. — מאך איך צו איהם שטילערהייד.

— שלעפ-אוועק אזוי, אז קיינער זאָל נים זעהען. — זאָגט ער צו מיר, און די אויגעלעך בלישטשען.

— גנבה'נען? — זאָג איך.

— דאָס הייסט דען גע'גנבה'ט? — מאכט ער.

— וואָס דען — זאָג איך — הייסט דאָס? גע'לקח'ענט?

— איך בין טוידט-הונגעריג, — זאָגט ער צו מיר שטילערהייד און ער עסט דעם קוילעטש מיט די אויגען, — פון גאַנץ פריה אָן נאָך אין מיין מויל נישט געהאַט...

דער גאַנצער עולם איז פערטיעפט אין דעם „שפיעל", געה איך צו פּאַוואָלינקע צום טיש, פערלעג די האַנד ארונטער, שלעפּ-אוועק א שטיק קוילעטש און רוק דאָס איהם אריין אין האַנד אריין. יוסף הצדיק לאָזט-אראָפּ קונציג דאָס שטיקעל קוילעטש אין קעשענע אריין און טהוט מיר א קוועטש ביי דער האַנד.

— ביזט א וואָהל יונגעל. געבען זאָל דיר גאָט אַלראָס גוטס!

. . . .

ד.

— אפשר ווילט איהר, מיר זאָלען אייך שפּיעלען „מכירת־יוסף“ אויך? — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש און טהוט־אויס די גילדערנע קרוין און טהוט־אָן א פּראָסט היטעל.

— נענוג, גענוג! — מאַכט דער זיידע, און ער גיט דעם קעניג אחשורוש אין האַנד אריין א זילבערנע מטבע, און הייסט תנחום דעם משרת, ער זאָל נעמען א בעזעם און אויסראַמען די בלאָטע, וואָס די „קאָמעדיאַנטשיקעס“ האָבען אָנגעמאַכט... אין שטוב ווערד א שטיקעל בהלה, א רוקעריי מיט די בענקלעך, און בשעת די משפּחה האַלט אין אויסזעצען זיך צוריק אויף די ערטער, האַפּ איך מיך דער־וויל ארויס אויף א מינוט בעגלייטען די „חברה“.

— קום! — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד. — פאָלג מיך, קום מיט מיר. איך האָב דיך ליעב, ביזט א וואַהל יונגעל, זעהר א וואָהלער.

— וואוהין? — זאָג איך און דאָס הארץ טיאָבקעט מיר.

— צום קעניג אחשורוש. — מאַכט ער צו מיר. — מיר שפּיעלען שוין מעהר היינט נישט. דאָס געהען מיר צום קעניג אחשורוש צו דער סעודה.

יוסף הצדיק נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און מיר שפּאַנען איבער דער בלאָטע.

די נאַכט רוקט זיך אָן געהענטער און נעהענטער, די בלאָטע ווערד וואָס ווייטער אַלץ טיעפער. עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז איך האָב פליגעל, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. אָט באַלד הויב איך אָן פליהען... שוועבען...

— איך האָב מורא. — זאָג איך צו יוסף הצדיק און האַלט איהם צו ביי דער האַנד.

— וואָס האָסט דו מורא, נאַרעלע? — מאַכט ער צו מיר און קייעט בשעת מעשה דאָס שטיקעל קוילעטש, וואָס איך האָב איהם

געגעבען. — דאָרט װעט זײַן אַ סעודה, נאַרעלע, דאָרט װעסט דו הערען, װי מיר זינגען ליעדער... אוי, װאָס פאַר אַ קוילעטש בײַ אײַך איז! טעם גן־עדן! צעגעהט זיך אין מויל, װי אַ פוטער! איך פאַרשטעה ניט, װי אַזוי זעהט מען פאַר זיך אַזאַ־נ־אַנטיק און מע עסט דאָס ניט?

— אַ טײַערע מציאה! — זאָג איך מיט גדלות. — בײַ אונז עסט מען אין דער װאָכען אויך קוילעטש.

— אַלע מאָל קוילעטש? — זאָגט יוסף הצדיק און בעלעקט זיך. — און פלייש?

— אַלע טאָג! — זאָג איך.

— אַלע טאָג? — מאַכט ער און טהוט אַ שלונג. — און איך עס פלייש נאָר אײן מאָל אין װאָך, שבת; אי דאָס — ניט אַלע שבת, װאָרום ניט אַלע שבת נעמט מיך אַ נגיד. און אַז נאָט העלפט, מע פאַלט־אַרײַן צו אַ קבצן, עסט מען קרחת.

— װאָס הייסט מע עסט קרחת? — זאָג איך.

— קרחת עסען װייסט דו ניט? מע עסט מכות הייסט דאָס. — גיט ער מיר צו פאַרשטעהן. — ניטאָ װאָס צו עסען, עסט מען מכות. איך לעב פון דעם, װאָס מע גיט מיר. עוזר דער שמש, לעבען זאָל ער, האַלט מיך אונטער, אַמאָל מיט אַ שטיקעל ברויט, אַמאָל מיט אַ קאַרטאָפלי. עוזר איז אַ טייערער איד, אַ דימענטענע נשמה! דו קענסט איהם? דאָס איז דאָך אסתר המלכה...

— װאו איז דײַן טאַטע? — פרעג איך איהם.

— איך האָב נישט קיין טאַטען.

— װאו איז דײַן מאַמע?

— איך האָב נישט קיין מאַמע.

— דער זיידע? די באָבע?

— איך האָב נישט קיין זיידען, איך האָב נישט קיין באָבע.

— אַ פעטער? אַ מוהמע?

— איך האָב נישט קיין פעטער, איך האָב נישט קיין מוהמע.

— אַ ברודער? אַ שװעסטער?

— איך האָב נישט קיין ברודער, איך האָב נישט קיין שוועס־טער. איך האָב קיינעם נישט, קיינעם נישט, איך בין אַ יתום בין איך!

איך כאַפּ אַ קוק אויף זיין פּנים און אויף דער לבנה, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער און די לבנה האָבען איין קאָליר... איך רוק מיך צו צו איהם נאָך נעהענטער, און מיר לויפען נאָך דער „חברה" מיט אונזערע קליינע פיסלעך גאַנץ געשמיידיג.

ב.

— אָט דאָ זיצט דער קעניג אחשורוש. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אַלע אין אַ קליין פינסטער שטי־בעל, מיט ערד געדעקט.

— פריידע־עטעל, אַרויס פון בעטעל! — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש צו זיין וויב, אַ קראַנקע אידינע, אַ יאַרעשליווע, וואָס בשעת זי הוסט, כאַפּט זי זיך מיט איין האַנד ביי'ם קאָפּ און מיט דער אַנדערער ביי'ם האַרצען. „חברה" האָבען זיך אָנגעזוכט, אַ גאַנצען טאָג מיט ליעדער און זענען שוין אַזוי גע־וואָהנט געוואָרען מיט'ן גראַם, אַז אָהן אַ גראַם איז זיי שוין שווער צו רעדען...

— די שענע פיש זאָלט איהר געבען צום טיש! — זאָגט ממוכן. — קוילעטש האָבען מיר אַליין, אויף צו קנאַקען מיט די ציינער, און דרייעקעכיגע המן־טאַשען, וואָס מע פאַרשפּאַרט זיך צו זיי וואַשען, און פלאָדען מיט פלעדלעך, מיט פורים'דיגע קניידלעך, און בראָנפען אַ פלעשעל האָט אונז געשענקט רב יהושע־העשעל... מאַנדריש, בינד־אויף דעם זאַק, אָט געב איך דיר אַ קנאַק!

— איידער באַקומען אַ קנאַק אין באַק, איז גלייכער אויפבינדען דעם זאַק, — זאָגט מאַנדריש מיט אַ דרייגאַרענדיגען גראַם און וויל אויפבינדען דאָס זעקעל.

— איהר האָט זיך גענומען צום עסען, און דאָס געלט האָט איהר פאַרגעסען! — זאָגט ושתי.

— ושתי איז ניט קיין שכור, ער ווייסט, אַז דער גראָשען איז דער עיקר! — רופט זיך אָן המן, און איהם האַלט־אונטער אסתר המלכה, נעווייינטליך, אויך מיט אַ גראַם.

נאָר אַז עס קומט צו דער „חלוקה" פונ'ם געלד, הערט מען אויף רעדען צום גראַם. מע רעדט פּראָסט, ווי אַלע מענשען רעדען, בשעת עס האַלט ביי געלד... דעם גרעסטען חלק נעמט־אַראָפּ, גע־וויינטליך, דער קעניג אחשורוש. דאָס איז שוין ביי זיי אַ תקנה פון יאָהר צו יאָהר. נאָר אַז עס קומט צו די איבעריגע חברה־לייט, ווערד אַ שטיקעל מחלוקת: ממוכן פרעגט אַ קשיא, פאַר וואָס קומט ושתי'ן מעהר פון איהם? ער, ממוכן, דאַרף האַרעווען מעהר פון אַלעמען, שפּרינגען אויף איין פוס, לופטערען די שפּראַך, שיטען מיט גראַמען, שפּאַרען די שענע ווערטער. — און אַז עס קומט צום טיילען זיך, ווערד ושתי אַ מיוחס! באשר וואָס איז? ער געהער זיך אָן אַ קנעפּעל מיט'ן קעניג אחשורוש; אַ שניידער מיט אַ סטאַליר שלאָגען תמיד בלאָט...

— לאָז זיין שטיל! — צעשרייט זיך אויף איהם דער קעניג אחשורוש. — דו שמייסער, דו פערדעל־טרייבער, דו וואָגען־שמי־רער, דו לעהמענער דישעל, דו פאַפּיערענע שלייע, דו גלעזערן פלע־קעל, דו רימענע אַקס! דו האָסט אַ העזה צו רעדען אַקעגען דעם קעניג אחשורוש? אָט וואַרף איך דיר אריין אַ מעסטעל פּעטש אין די יאַסלים, וועסט דו געהן ביי מיר אויפ'ן דראַנזשיק!...

ממוכן ווערד אנשווייגען. פאַר'ן קעניג אחשורוש האָבען אַלע אַרטיסטען דרך־ארץ, וואָרום ער איז דער בעל־הבית, דער אַנטרע־פּרעניער הייסט דאָס... מאַנדריש בורטשעט אפילו אונטער שטי־לערהייד, איהם האַלטען־אונטער די אַלע איבעריגע; נאָר איין אסתר המלכה לאָזט־אַראָפּ די עטליכע מטבעות אין קעשענע אריין,

זאָגט דערביי אַ ווערטעל, און „חברה" ווערד ווידער לעבעדיג, פריילעך, און מע הויבט־אָן רעדן ווידער צום גראַם.

— נישט מעהר זאָלען די נגידים פאַרמאָגען אויף זייערע לייבער, וויפיעל מיר וועלען ברענגען אהיים פאַר אונזערע ווייבער! — זאָגט ממוכן.

איך בעטראַכט די זיצונג פון'ם קעניג אחשורוש. אין מיטען שטוב אַ גרויסער טיש, צוגעדעקט מיט אַ גראָבען טונקעלען טיש־טוך. ביי איין זייט אַ וואַרשטאַק מיט געציינ, ביי דער אַנדערער זייט אַ הילצערן בעטעל מיט אַ סך קישענס כמעט ביז דער סטעלי. אַקעגען אויווען אַ טאַפּטשאַן. אויפ'ן טאַפּטשאַן זיצט אַ שוואַרצער קאָטער. האלט די לאַפּקעס אונטער זיך און דרימעלט. פון אויפ'ן אויוועו קוקען־אַראָפּ עטליכע פּאָר שוואַרצע, קאַרע און גרויע אויגעלעך.

— אַראָפּ, ממזרים! — מאַכט צו זיי יוסף הצדיק און ווינקט צו זיי מיט'ן פינגער. די שוואַרצע, קאַרע, גרויע אויגעלעך לאָזען זיך לאַנג נישט בעטען און גלימשען זיך אַראָפּ איינציגווייז פון'ם אויפ'ן אויווען מיט צעריסענע העמדלעך. וואָס פערשטעלען דאָס לייב נאָר ביז עטוואָס נידעריגער פון'ם פּופּיק... יוסף הצדיק, ווייזט אויס, איז דאָרט אַ היימישער מענש. וואָרום די נאַקעטע קינדערלעך נעהן־צו צו איהם. ווי די קליינע שעפּעלעך. בוינען־אָן צו איהם די געקרייזעלטע קעפּעלעך, ער זאָל זיי גלעטען.

— איהר זענט הונגעריג? — זאָגט צו זיי יוסף הצדיק. — אָט וועלען מיר באַלד עסען. מיר האָבען אייך געבראַכט אַלע גוטע זאַכען.

און ער רעכענט זיי אויס אַלע „גוטע זאַכען". וואָס מע האָט היינט געבראַכט. און די קליינע שעפּעלעך קוקען זיך איבער, שלינגען די שליים און בעלעקען זיך. און יוסף הצדיק גלעט זיי די געקרייזעלטע קעפּעלעך, שלינגט די שליים גלייך מיט זיי און בע־

לעקט זיך אוש... זיי קוקען שוין ארוים, מע זאָל גיין צום טיש. זיך נעמען צו דער אכילה... גאָט האָט זיי געהאָלפען, דער קעניג אחשורוש נעמט זיך צום פלעשעל, גיסט־אָן א גלעזעל בראָנפען און טרינקט דעם ערשטען כוס לכבוד דעם „היילינגען" יום־טוב פורים; און נאָך איהם נעמען אלע צו גלעזלעך בראָנפען. און מע זעצט זיך צום טיש, אלע, פון גרוים ביז קליין, א חוץ פריידע־עטעל, וואָס פאַרעט זיך ביי'ם אויווען; און אפילו דער שווארצער קאָטער האָפט זיך אויף, גלייכט זיך אוים דעם רוקען מיט א געהניץ און גערט צום טיש און שטעלט זיך אוועק אקעגען און ווארט. טאָמער וועט ער עפּים נאַשען פון דער סעודה... איך און יוסף הצדיק און די נאַקעטע שעפעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך זעצען זיך אוים אלע אויף א לאַנג בענקעל, וואָס הינקט אויף א פוס און עס שאָקעלט זיך; און מיר, קליינוואַרג, צעלאַכען זיך פונ'ם הינקעדיגען בענקעל, אזוי ווי פון דער שענסטער קאָמעדיע, און ערשט דאָ דערזעהט מיך „חברה" און וואונדערט זיך: עפּים א נייער, ניט קיין קענטליכער פּאַרשוין!

— ווער איז דער אַגרעס? — פרעגט דער קעניג אחשורוש.

יוסף הצדיק דערציילט זיי, ווער איך בין און ווי איך קום אהער. דעם עולם איז דאָס, אפנים, שטאַרק געפעלען, מחמת איט־ליכער גיט־צו, טהוט מיר א זעץ איבער דער פּלייצע, א קניפּ אין בעקעל, און איטליכער זאָגט איין אנדער ווערטעל, געוויינטליך, צום גראַם, און די סעודה הויבט זיך אָן. פריידע־עטעל טראָגט־צו פונ'ם אויווען שטאַרק־געפעפערטע פיש מיט קאַרטאָפלים, און האָטש זיי זענען נישט פערפראַוועט מיט אלערליי געווירצען, ווי ביי'ם זיידען רב מאיר, נאָר זיי ווייזען מיר אוים דוקא זעהר בע'טעמ'ט. איין חסרון נאָר, וואָס זיי זענען פול מיט ביינדלעך! דערפאַר עסען אָבער אלע פון איין טעלער, און דאָס איז מיר דוקא שטאַרק גע־פעלען: איטליכער שטופּט דעם גאָפּעל — ס'איז פריילוך! נאָך די פיש נעמט „חברה" ווידער צו ביסלעך בראָנפען, און מע

טרינקט לחיים, און מע ווערד לעבעדיג נאָר אויף איין אנדער אופן; מע שטעהט-אויף פונ׳ם טיש, מע נעמט זיך פאר די הענד און מע געהט נאָר א טענצעל און מע זינגט א ליעדעל:

וואָס מיר זענען
זענען מיר,
אָבער אידען
זענען מיר!
וואָס מיר האָבען
האָבען מיר,
אָבער צרות
האָבען מיר.

— רוסקאַווּאַ פעסניאַ! — צעשרייט זיך מאַנדריש אויף א קול. — רוסקאַווּאַ פעסניאַ פאַדאַוואַי!...

און „חברה" זינגט א רוסיש ליעדעל, טאַנצט און פלעסקעט-צו מיט די הענד:

נאַדראַ זנאַט
קאַק גוליאַט!
פערעד באַגאַם
אַטוועטשאַט!
מי פיאַם, מי גוליאַיעם,
ואתה מלך חי וקיים!
לאָמיר, אידען, טרינקען לחיים!
לשנה הבאה בירושלים!

— איאַ, ס׳איז ביי אונז גוט? — זאָגט צו מיר יוסף הצדיק, וואָס האָט איבערגעהאַפּט דעם הונגער און איז געוואָרען נאָר איין אנדער מענש, און ער נעמט אביסעל בראָנפען, און ער גיט מיר אויך אביסעל בראָנפען און שלעפּט מיך טאַנצען. איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז די שמחה אזוי גרוים, נאָר איך פיהל מיך

עפּיס זעהר אויפגעלעגט. איך פיהל, אַז ס'איז מיר גוט, גוט אָהן
איין עק! פּלוצים...

ה.

פּלוצים עפענט זיך די טיר, און איך דערזעה דעם טאַטען
מיט'ן רבי'ן רב איצי, און עס ווערד מיר פינסטער אין די אויגען.
וואָס דער טאַטע האָט געקלערט, בשעת ער האָט מיך דערזעהן
טאַנצען מיט „חברה" אין קאָהל, ווייס איך נישט. איך האָב נאָר
געזעהן, אַז ער איז געבליבען שטעהן צוגעקאַוועט צום אָרט, גע־
קוקט אויף מיר, אויף דער „חברה" און אויפ'ן רבי'ן; דער רבי האָט
געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה" און אויפ'ן טאַטען; איך
האָב געקוקט אויפ'ן טאַטען, אויף דער „חברה" און אויפ'ן רבי'ן...
און „חברה" האָבען געקוקט אויפ'ן טאַטען, אויפ'ן רבי'ן און אויף
מיר... קיינער פון אונז האָט נישט געקאָנט אויסרעדען אַ וואָרט.
איז אַרויסגעטראָטען ממוכן און האָט זיך אָנגערופען מיט אַ גראַס,
ווי זיין שטייגער איז:

— וואָס שטעהט איהר אין איינע יסורים? ס'איז דאָך הײַנט
עפּיס פּורים! לאָמיר מאַכען אַ כוסה, און דווקא אַ גרויסע! פאַר־
בייסען מיט פלאָדען, סע האָט זיך געפונען אייער שאָדען!...

און ממוכן טראָגט אונטער דעם טאַטען אַ גלעזעל בראָנפען
מיט פערבייסען. דער טאַטע שטופּט איהם אָפּ פון זיך אָהן ווער־
טער. ממוכן פאַלט בײַ זיך נישט אַראָפּ און רעדט ווייטער:

— הנגיד רב אשר ברב מאיר! איך געפעל אייך נישט אין
שלייער? וועל איך טרינקען אליין, ונאמר אָמן!...

און ממוכן קעהרט־איבער דאָס גלעזעל בראָנפען און זינגט
אַ ליעדעל:

וואָס מעהר קבצן
מעהר הוליאַקע,
וואָס מעהר נגיד
מעהר סאָבאַקע!

וואס מעהר אביון
מעהר ספיוואקע,
וואס מעהר עושר
מעהר סוויניאקע!...

— מאנדריש, וואס שוויינגסט דו? מאך זיי א מי־שברך, די נגידים פון שטאדט, און טרינק א כוס פון זייער כבוד וועגען!

און מאנדריש גיסט זיך אן א גלעזעל בראנפען און מאכט א מי־שברך די נגידים פון שטאדט:

— מי שברך! נעמען זאל זיי קורח! קורח זאל זיי נעמען! עסען זאלען זיי ווערעם! ווערעם זאלען זיי עסען! אן גאט זאלען זיי פארגעסען! פארגעסען זאלען זיי אן גאט! שכור זאלען זיי זיין ווי לוט! ווי לוט זאלען זיי זיין שכור! אין מויל זאל זיי זיין ביטער! ביטער זאל זיי זיין אין מויל! שיסען זאל זיי א קויל! א קויל זאל זיי שיסען!...

— וואס שוויינט איהר זיי, רב אשר'על? — רופט זיך אן דער רבי רב איצי און טהוט א רעכטען שמעק טאבאק און א קנאק מיט צוויי פינגער אין דער לופטען.

— איהר זעהט דען נים, אז ס'איז שכורים? — זאגט דער טאטע אויסער זיך פון כעס און נעמט מיך אן ביי דער האנד אזוי שטארק, אז עס טהוט מיר וועה, און מיר געהען ארוים אלע דריי פונ'ם קעניג אחשורוש אהן א זייט־געזונד. אין דרויסען שטעלט זיך דער טאטע אפ, טהוט א קוק אויף מיר און שענקט מיר צוויי רעכטע פעטש.

— דאס — זאגט ער — איז ערשט איין אויפגאב. דיין פסק וועסט דו ערשט האבען אין דער היים פונ'ם רבי'ן... הערט ושע צו, רב איצי! איך געב אייך איבער אויף אייערע הענט! איהר זאלט איהם קאטעווען וויפיעל עס וועט אין איהם אריין!

בלוט זאָל נעהן! אזא בחור'על פון כמעט דאָס נייענטע יאָהר! ער זאָל געדענקען, ווי אזוי נאָכצולויפען פורים־שפּיעלער, קאָמעדיאַנטשיקעס, שלעפּערס!... פאַרשטעהרען אַלעמען דעם יום־טוב!...

איך לאָז נישט קיין טרער. נאָר איך פיהל, אז עס פּלאָמט מיר אַ באַק און דאָס האַרץ איז מיר שווער, ווי אַ שטיין. איך קלער נישט פון דעם פּסק, וואָס איך וועל האָבען אין דער היים פון'ם רבי'ן. מיין קאָפּ איז מיר גאָר ערגיץ אַנדערש. מיינע מחשבות זענען גאָר דאָרטען, ביי'ם קעניג אחשורוש, ביי יוסף הצדיק, ביי די קליינע נאַקעטע שעפּעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך, און אין די אויהערען הערט מיר ניט אויף צו קלינגען דאָס זיסע רוסישע ליעדעל:

נאַדאָ זנאַט
קאַק גוליאַט!
פּערעד באַנגאָם
אַטוועטשאַט!
מי פּיאָם! מי גוליאַיעם!
ואתה מלך חי וקיים!
לשנה הבאה בירושלים!...

א פערשטעהרטער פסח

געשריבען אין יאהר 1901.

אַ פֿערשטעהרטער פסח

א.

— רב ישראל! רב ישראל? זייט זשע מוחל! איהר קאָנט זיך אונטערנעמען, ס'זאָל זיין פאַרטיג דעם קינד'ס מלבושים'לעך אויף יום־טוב?

אַזוי שרייט די מאַמע צו ישראל דעם שניידער מיט אַלע כחות, מחמת ישראל דער שניידער איז טויב, ווי די וואַנד.

ישראל, אַ הויכער איד מיט אַ לאַנג פּנים און מיט וואַט אין די אויהערען, טהוט אַ האַלבען שמייכעל און אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „פאַר וואָס זאָל ניט זיין פאַרטיג?"...

— נעמט זשע איהם, זייט מוחל, אַראָפּ אַ מאָס, נאָר מיט אַ תּנאַי, אויב עס קאָן זיין פאַרטיג אויף פּסח.

ישראל דער טויבער טהוט אַ קוק אויף דער מאַמע, ווי איינער רעדט: „אַ מאָדנע אידינע! דאַכט זיך, נענוג אַז מע זאָגט איין מאָל?"... און ער שלעפּט אַרויס פון בוזעם־קעשענע אַ לאַנגע פּאַפּיערענע מאָס מיט אַ גרויסער ענגלישער שער און שטעלט מיך אַוועק און הויבט מיך אָן אויסצומעסטען אין דער לענג און אין דער ברייט, און די מאַמע שטעהט ביי דער זייט און קאָמאַנדעוועט:

— לענגער, נאָך לענגער!... ברייטער, נאָך ברייטער!... למען־השם, די הויזלעך ניט פאַרשמעלען!... און דאָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין מיט אַ „פאַלבאָט"!... אויף עטליכע פינגער!... נאָך, נאָך אַ ביסעלע!... אָט אַזוי!... אין סטאַן זאָל חס־ושלום ניט זיין קורץ!...

בעל־הבתיש... נאָך, נאָך!... זשאַלעוועט נים קיין מאַטעריע, וואָרום אַ קינד וואַכסט!...

ישראל דער שניידער ווייסט אַליין גאַנץ גוט, אַז „אַ קינד וואַכסט“, ענטפערט ער נישט דאָס אַנדערע וואָרט און טהוט זיך זיינס. אויסגעמאָסטען מיר אַלע איברים, טהוט ער מיך אַ שטופּ־אָפּ פון זיך, ווי איינער רעדט: „קאָנסט געהן, ביזט פריי!“... מיר ווילט זיך זעהר, אַז דאָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין פון הינטען מיט אַ שפּאַלט און מיט אַ קעשענע, נאָך דער „היינטיגער מאָדע“, נאָר איך וויים נים, צו וועמען זאָל איך מיך ווענדען. ישראל דער טויבער דרעהט־צענויף די מאָס אויף צוויי פינגער און רעדט בשעת מעשה צו דער מאמע האלבע ווערטער:

— אַ שווערער פּאַר־פּסח!... גרויסע בלאָטעס!... פיש — יקרות!... קאַרטאָפלים — מיט גאָלד!... אייער — נים אַ לעק!... ארבייט — געשלאָגען!... נייע מלבושים — לאַ!... לאָטעס און לאַ־טעס און לאָטעס!... אַז רב יהושע־העשיל קאָן שוין הייסען איבער־ניצעווען איין אַלטען פּאַליטאָ!... רב יהושע־העשיל אַליין!... יאָה־רען!... הא?... עק וועלט!...

די מאמע ווערד דערפון ווינציג־וואָס נתפעל. זי שלאָגט איהם איבער אין מיטען:

— וויפיעל וועט איהר זיך הייסען, אשטיינער, אָנמעסטען אַרום און אַרום פאַר דער ארבייט, רב ישראל?

ישראל דער טויבער נעמט־אַרויס פון זשילעט־קעשענע אַ ביי־נערן ראָזשיקעל, בויגט־אויס דעם גראָבען פינגער פון דער לינקער האנד, אַזוי אַז עס ווערד אַ גריבעל; שיט ער אָן אין גריבעל אַריין אַ בערגעלע טאַבעקע, טראָגט דאָס צו פּאַוואָלינקע צו דער נאָז און שלעפּט אַריין דאָס בערגעלע טאַבעקע אַזוי קונציג, אַז עס בלייבט נישט קיין סימן אפילו אויף די וואָנצים. נאָכדעם טהוט ער אַ מאַך מיט דער האנד און אַ זאָג:

— עס, וואס איז שייך, מיר וועלען זיך נים קריגען... איהר פארשטעהט א מעשה? רב יהושע־העריש!... איבערגיצעווען איין אלטען פאלימא!... גוואלד געשריגען!...

— נערענקט זשע, רב ישראל, וואס איך בעט אייך: נים שמאל, און נים קורץ, און א „פאלבאם", און דער סטאן — גראם און „פרא־סטארנע"...

— און א שפאל...? — וויל איך מיך אריינמישען אין מיטען.

— שטיל, לאז אויסרעדען א ווארט! — זאגט די מאמע און דערלאנגט מיר מיט'ן עלענבויגען אין זיים אריין. — גערענקט זשע נאך א מאל: נים קורץ, און נים שמאל, און דאס סטאנדעל, און א פאלבאם... למען־השם, א פאלבאם!...

— און א קעשענע?... — פרוב איך מיך נאך א מאל.

— וועסט נים אנשטומט ווערען? — זאגט צו מיר די מאמע.— האסט דו געזעהען, א קינד זאל האבען א טבע זיך אריינמישען בשעת עלטערע רעדען!...

ישראל דער טויבער נעמט דאס פעקעל סחורה אונטער דער האנד, טהוט א שמיר די מזוזה מיט צוויי פינגער און א זאג פון דער טיר:

— ווילט איהר, הייסט דאס, דוקא ס'זאל זיין אויף פסח?... א גוטען יום־טוב.

ב.

— א, אט איז רב גדליה! מע זאל דערמאנען משיח'ן!... איך האב נאר־וואס אין זינען געהאט צו שיקען צו אייך נאך א מאל!

גדליה איז א איד א שוסטער, איין אויסגעדיענטער סאלדאט, פון פארענט אהן צייהן, מיט א גרוים קיילעכיג בערדעל, וואס מע דערקענט, אז אמאל, שוין לאנג, איז דאס געווען אין מיטען אויסגעגאלט.

— רב גדליה! — מאכט צו איהם די מאמע. — זאָגט נאָר, איהר וועט זיך קאָנען אונטערנעמען אויפנייהען דעם קינד א פּאָר שטיוועלעך אויף פּסח?

גדליה דער שוסטער איז א פריילינך אידעל, וואָס בשעת ער רעדט האַפּט ער א טענצעל.

— איהר ווילט „נעפרעמעננאַ“ אויף פּסח? — מאכט ער צו דער מאַמע. — ס'איז דיר איין אַנטיק! איטליכער וויל אויף פּסח! חיה'לע רב מאַטעל'ס האָב איך צוגעזאָגט אויף פּסח צוויי פּאָר באַטיקלעך, פאַר איהר און פאַר דער טאָכטער. — מוז מען איהר מאַכען... יוסילע רב שימעלע'ס האָט באַשטעלט ביי מיר פיער פּאָר שטיוועלעך אויף פּסח — מוז מען מאַכען... היינט פוינעלע רב אברהם'ס האָב איך שוין לאַנג צוגעזאָגט א פּאָר באַטיקעס; עס זאָלען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל — וועט זיך ניט העלפען! און משה דער שניידער האָט מיך געבעטען א פּאָר קעפּלעך, קאָן מען איהם אויך ניט אָפּזאָגען! און זיאמע דעם סטאָליר א פּאָר „סאָיוזקעס“ באַדאַרף מען אונטערוואַרפען — עס העלפט נישט! היינט אסנה דער אלמנה'ס מיידעל האָט זיך צו מיר צוגעטשעפּעט, איך זאָל איהר, למען השם...

— הכלל, — שלאָגט איהם איבער די מאמע — לאָמיך הערען ווערטער: קאָנט איהר, הייסט דאָס, נ י ש ט אונטערנעמען זיך, ס'זאָל זיין פאַרטיג אויף פּסח? שיק איך נאָך איין אַנדער שוס־טער...

— פאַר וואָס זאָל איך ניט קאָנען? — זאָגט גדליה מיט א טענצעל. — צוליעב אייך לעג איך אוועק אַלע אַנדערע ארבייט — און אייערע שטיוועלעך מוזען, אם ירצה השם, זיין אויף פּסח; ס'איז עפּיס א תירוץ?

און גדליה דער שוסטער קראַצט־אויס א שטיקעל בלוי פּאַפּיער, שטעלט זיך אוועק אויף איין קניה און נעמט מיר א מאָס.

— לאָזט־צו נאָך א קאפעטשקע. — זאָגט די מאמע. — נאָך, נאָך... וואָס זשאַלעוועט איהר א שטיקעל לעדער?... אָט אזוי... ס'זאָל איהם חלילה ניט קוועטשען אין די פינגער!...

— קוועטשען אין די פינגער. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— לעדער זאָלט איהר געבען, רב גדליה, פונ'ם בעסטען. איהר הערט? נישט קיין פוילען!

— פוילען. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— פאַדעשוועס זאָלט איהר לעגען גוטע, זיי זאָלען ניט אָפּ־רייבען זיך.

— אָפּרייבען זיך. — זאָגט־נאָך גדליה.

— און די אבצאַסען זאָלען חלילה ניט אָפּשפּרינגען.

— אָפּשפּרינגען. — זאָגט־נאָך גדליה.

— איצט קאָנסט דו געהן אין חדר אריין. — זאָגט מיר די מאמע. — דו זעהסט האָטש, ווי מע ברענגט זיך אוים פון דיינעטוועגען? זאָלסט האָטש וועלען לערנען, וועסט דו זיין א מענטש. אניט — וואָס וועט פון דיר זיין? א נאָרנישט מיט א נישט, א הינטשלענער!...

איך ווייס נאָך אליין ניט, וואָס עס וועט פון מיר זיין: א מענש, א נאָרנישט מיט א נישט, אָדער א הינטשלענער? איך ווייס נאָר, אז בזה הרגע ווילט זיך מיר זעהר־זעהר, אז די שטיוועלעך זאָלען מיר סקריפּען. אוי, ווילט זיך מיר סקריפקעס!...

— וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם? — רופט זיך אָן צו מיר די מאמע. — פאַר וואָס געהסט דו נישט אין חדר אריין? נעה, מע וועט שוין מעהר נישט געבען נאָרנישט!

גדליה דער שוסטער לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, „געפרעמעננא" אויף פסח? — זאָגט גדליה. — א גוטען יום־טוב!...

ג.

נעהענדיג פונ'ם חדר אהיים, האָב איך מיך אריין קודם כל צום שניידער מכח דעם שפּאַלט און מכח דער קעשענע.

ביי א גרויסען טיש שטעהט ישראל דער טויבער אָהן א קאַפּאָטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, פערטיעפט אין דער ארבייט; אויפ'ן האלז עטליכע לאַנגע פאָדעמס. אין זשילעט עטליכע נאָדלען. ער צייכענט מיט א קריידעל, שערט מיט א שער, קראַצט זיך מיט'ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער פון הינטען און רעדט צו זיך אליין האלבע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז:

— „פּאַלבאָמעס“ מאַך זיי... גראָם זאָל זיי זיין... „פּראָסטאָרנע“... פון וואָס?... פון אתה ירצת?... מע שניידט זיך די פינגער... קוים, קוים... ווי מיט קרעפּעל־פליישׁ...

ארום טיש זיצען עטליכע שניידער־יונגען און נייהען, ווארפען מיט די נאָדלען גיך־גיך און זינגען אלע אינאיינעם א ליעדעל. איינער א געלער בחור, מיט קלייען אויפ'ן פּנים, מיט אביסעל איין איינגעפאלענער נאָז, זינגט אויף א גלעקעלשטימע און ציהט מיט'ן פאָדעם צום טאַקט:

אוי, דו פאַהרשט אוועק,
און אוי, דו פאַהרשט אוועקעט, —
און מיך לאָזט דו אי־ווי־ווי־ווי־וויבער!...

און די איבעריגע חברה האַפּען־אונטער מיט א קווימש:

אָט שטעך איך זיך!
אָט הענג איך זיך!
אָט טרינק איך זיך!
איך טהו מיר א מעשה אָ־וואָ־וואָ־וואָנעט!...

— וואָס ועסט דו זאָגען, יונגעלע? — מאַכט צו מיר ישראל.

— א שפאלט. — זאג איך.

— הא ? — מאכט ישראל און בויגט זיך צו מיר מיט'ן אויהער.

— א שפאלט ! — שריי איך צו איהם הויך, ער זאל דער־הערען.

— א שפאלט ?

— א שפאלט !

— וואו א שפאלט ?

— פון הינטען.

— וואס פון הינטען ?

— א שפאלט ! מיט א קעשענע !

— וואס פאר שפאלטען ? וואס פאר קעשענעס ? — מישט זיך אריין בתיה די שניידערין, א קליין ווייבעלע, וואס זיצט און טהוט דריי ארביים מיט א מאל : מיט א פוס וויעגט זי א קינד, מיט די הענד ארביים זי א זאק און מיט'ן מויל רעדט זי און בייזערט זיך : — נא דיר גאר שפאלטען ! נא דיר גאר קעשענעס ! וואו האסט דו אויף קעשענעס ? ער וויל קעשענעס ? לאז איהם די מא־מע געבען אויף קעשענעס, וועט ער האבען קעשענעס ! נא דיר גאר קעשענעס !...

איך האב שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה. עס זאל חאטש נים אנקומען צו דער מאמע !

— ווילסט דו, הייסט דאס, ס'זאל זיין דוקא מיט א שפאלט ?— מאכט צו מיר ישראל דער שניידער און נעמט־ארוים דאס רא־זשיקעל מיט טאבעקע. — נעה, יונגעלע, אהיים, סע וועט זיין א שפאלט.

— און מיט א קעשענע ? — זאג איך צו איהם און מאך פאר איהם א רחמנות־פנים.

— נעה, יונגעלע, אהיים, — מאכט צו מיר ישראל, — איך וועל שוין זעהן, ס'זאל זיין אלסדינג...

איך נעם די פיס אויף די פלייצעס און לויף־אוועק פון דאַרטען מיט אַ שמחה צו נדליה דעם שוסטער מכח סקריפּקעס אין די שטיוועלעך.

נדליה דעם שוסטער טרעף איך ניט אין דער היים. ביי'ם וואַרשטאַט זיצט זיין ארבייטער קאַרפּע איבער איין אויסגעגלעטער פּאַדעשווע.

קאַרפּע איז אַ געזונדער, אַ ברייטביינערינער שייגעץ, מיט אַ געשטופּעלט פּנים, מיט אַ לעדערן רייפעל אויף די שוואַרצע האַרטע האָר.

— וואָס דו, יונגעלע, ווילסט? — מאַכט ער צו מיר אויף אי־דיש. — מודה אני, פריידי מאַני, טאַטעלע מאַמעלע, אַ נעב איהם אַ נענזועלע... זאָג, וואָס דו ווילסט?

— חאַזשאַיען! — ענטפער איך איהם אויף רוסיש. — יאַ אַטשעם חאַטיל אימעט דאַ וואַש חאַזשאַיען נדליה! *

— בעל־הבית געגאַנגען אַ ברית, מאַך אַ קידוש, טרונק אַ בראַנבען. — מאַכט צו מיר קאַרפּע ווידער אויף אידיש, און בכדי איך זאָל פערשטעהן אַקוראַט וואָס ער מיינט, טהוט ער זיך אַ שנאָל מיט'ן פינגער איבער'ן האַלז.

איך זעץ מיך אוועק אַקעגען אויף אַ לעדערן בענקעל און לאָז מיך אריין מיט קאַרפּע'ן אין אַ ברייטען שמועס מכח לעדער, „טאַ־וואַר", מכח שטיוועל, פּאַדעשוועס, פלעקלעך, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז איך קום־אַרויף אויף סקריפּקעס. ער רעדט אויף אידיש, און איך אויף רוסיש. פערשטעהט ער ניט, וואָס איך רעד, מאַך איך צו איהם מיט די הענד:

— יאַ זשע טאַבי, גויעשער קאַפּ, דבר'ען פּאַוואַשעמו: קאַזשי מיני שכל שאַ טשאַבעטקעלי מאַכען טררר! טררר! **

---

* איך האָב זעהר נעדאַרפט האָבען צו אייער בעל־הבית נדליה. — ** איך רעד דאָך מיט דיר, גויעשער קאַפּ, אויף דיין שפּראַך! זאָג־זשע מיר דעם שכל, ווי קומט דאָס, וואָס אַ שטיוועלע סקריפּעט?

— דו בעסער רעד אידיש! — מאכט צו מיר קארפע, טהוט א לעק די פאדעשווע מיט דער צונג און מאכט א צייכען מיט זיין גראבען שווארצען נאגעל ביי דער זייט פאדעשווע.

— וואס איז דער שכל — זאג איך צו איהם שוין אויף אי־דיש — וואס איז דער טעם פון סקריפקעס? וואס לעגט איהר אַזעלכעס אין שטיוועלעך, זיי זאלען סקריפען?

— א? סקריפקי? — מאכט קארפע. — א שטיוועלע סקריפען דארף מען א צוקער.

— פשוט, — זאג איך — צוקער? וואס איז דער שכל?

— א צוקער? — זאגט קארפע און גיט מיר צו פערשטעהן דעם שכל: — א צוקער קלאפ־קלאפ, סקריפ־סקריפ...

— אהא? — מאך איך צו איהם. — דעם צוקער מסתמא צע־קלאפט מען, טרישטשעט ער. נו, און וויטער לעגט מען ניט אריין נארנים?

— א בראנכען, — מאכט קארפע — א ביסנעם בראנכען.

— בראנפען? — זאג איך. — וואדקי הייסט דאס? זאטשעם וואדקי? מילא סאחער — סקריפ־סקריפ; אבער וואדקי? נא־שטשא טאבי וואדקי?

קארפע מוטשעט זיך און גיט מיר צו פערשטעהן, און דוקא אויף אידיש, דעם שכל, אויף וואס מע בעדארף האבען בראנפען. איידער מע לעגט־אריין, זאגט ער, אין די שטיוועלעך דעם צוקער, מוז מען פריהער די פאדעשווע גוט בעשפריצען מיט בראנפען, אניט, נעמט זיך נים צו גוט דער צוקער.

— אהא! — זאג איך. — יא אוזשע דאברע צעקיים. יאק נע באודע וואדקי, טאק נע באודע סאחער; יאק נע באודע סאחער, טאק נע באודע סקריפען.* אם אין קמח אין תורה — בין איך

---

* אהא, איך האב שוין רעכט צעקיים: אז ס'וועט נים זיין קיין בראנפען, איז אומזיסט דער צוקער, און אז ס'וועט נים זיין קיין צוקער, וועט נים סקריפען.

איהם מסביר די זאך מיט א פסוק, און איך עפען-אויף דאס בייטע-לע און געב-אפ קארפע'ן מיין גאנץ פערמעגען: דאס גאנצע חנוכה-געלד, מיט'ן שלח-מנות-געלד. און געזעגען זיך אפ מיט איהם גאר פריינדליך, און קארפע רוקט מיר אריין א גרויסע, שווארצע האנד, אויסגעשמירט מיט סמאלע, און זאגט מיר אפ אויף גיך: „מודה אני, פריידי מאני, טאטעלע מאמעלע, א געב איהם א גענזעלע"... איך לויף אהיים איבערבייסען, און פון דארט — צוריק אין חדר אריין זיך בעריהמען פאר אלע יונגלעך, וואס פאר א מין מלבושימ'-לעך מע נייהט מיר אויף פסח: א קאפאטקעלע פון הינטען מיט א שפאלט און מיט א קעשענע! און שטיוועלעך מיט סקריפקעס! מיט סקריפקעס! סקריפקעס!...

ד.

— מאמע, איך בין פריי! — קום איך צו לויפען אהיים א פאר טאג פאר פסח און זאג איהר אן א בשורה, אז מע האט אונז צע-לאזט פונ'ם חדר.

— א גדולה אויף דער באבע! זאלסט דערלעבען אנזאגען בע-סערע בשורות! — ענטפערט די מאמע, וואס איז פערטארעראמט מיט'ן פסח. זי האט אונטערגעבונדען ביידע דיענסטען מיט ווייסע פעטשיילעס און געגעבען זיי בערשטלעך, בעזעמס מיט פלעדער-ווישען אין די הענד אריין, און אליין האט זי זיך אויך אונטערגע-בונדען מיט א ווייסער פעטשיילע, און אלע דריי רייניגען און שמירען, וואשען און רייבען, שייערען און כשר'ען אויף פסח. איך קאן מיר קיין ארט נישט געפינען. וואו איך זיץ און וואו איך שטעה און וואו איך געה — איז שלעכט.

— אוועק מיט די חמצ'דיגע מלבושים פון דער פסח'יגער שאפע! — טהוט די מאמע אויף מיר א געשריי מיט אזא אימפעט, גלייך ווי איך וואלט געגאנגען מיט פייער ארום פולווער.

— פאוואלי, אט טרעטסט דו אן אויף א פסח'יגען זאק!

— אהינצוצו זאָלסט דו גאָר אפילו ניט קוקען — דאַרטען שטעהם דער פסח'יגער באַרשט!...

איך דרעה מיך ארום פון איין אָרט אין'ם אַנדערען, פלאָנטע מיך אונטער די פיס. איך חאַפּ א שטורך, א זעץ, א שליידער.

— איינגעזונקען זאָל ווערען דער רבי דיינער! קראַנק געווען איך האלטען אין חדר נאָך א טאָג! ניט זאָלסט זיך דאַרפען ארומ־דרעהען, ווי א סאַוואָלע, טאָמער איז ווינציג ארביים טאָמער! ביי לייטען קינדער זיצען אויף איין אָרט זיצען זיי... קראַנק אזא בחור'על פון כמעט דאָס נייענטע יאָהר נעמען עפּים טהון, איבער־חזר'ען נאָך א מאָל די פיער קשיות?

— מאַמע, — זאָג איך — איך קען זיי שוין אויף אויסווענינ!

— א גדולה! — זאָגט די מאַמע. — קאָסט קארג געלט קאָסט דו?...

קוים מיט צרות דערלעבט דעם אויפדערנאַכט, וואָס דער טאַטע געהט ארום מיט א ליכטעל, מיט א הילצערנעם לעפעל און מיט א פלעדערוויש און איז בודק חמץ, און איך העלף איהם זוכען די שטיקלעך ברויט, וואָס ער אליין טאַקי האָט זיי צוגעגרייט אויף אלע פענסטער... „סך הכל איין מעת־לעת, — טראַכט איך מיר — נאָך איין נאַכט און איין טאָג — און איך וועל מיך אָנטהון יום־טוב'דיג, ווי א פּרינץ, א ניי קאַפּאָטקעלע מיט א שפּאַלט און מיט א קעשענע פון הינטען, און די שטיוועלעך וועלען סקריפּען!... וועט מיך די מאַמע מסתמא פרעגען: „וואָס איז דאָס פאַר א סקריפּעריי?“ וועל איך זיך מאַכען כלומרשט ווי איך וויים ניט פון וואָס צו זאָגען... היינט דער סדר, די פיער קשיות, ארבע כוסות, און די פסח'יגע מאכלים: לאַטקעס, און קניידלעך, און קוגעלעך, און חרעמזלעך“... איך דערמאָן מיך אָן די מאכלים, און עס הויבט מיר אָן צו ציהען דאָס הארץ. איך האָב א גאַנצען טאָג כמעט גאָרנישט געגעסען.

— לייען־אָפּ קריאת־שמע — זאָגט צו מיר די מאַמע — און געה לעג זיך שלאָפען. היינט עסט מען נישט קיין וועטשערע: ס'איז ערב פסח...

איך לעג זיך שלאָפֿן, און עס חלום'ט זיך מיר, אַז ס'איז שוין פּסח... איך גען מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין דאַוונען... מיינע נייע מלבושים'לעך קנאַקען... מיינע שטיוועלעך סקריפּען: סקריפּ! סקריפּ! סקריפּ!... „ווער גײַהט דאָס?" — פֿרעגען פֿרעמדע מענשען. — „דאָס איז מאָטעל משה־חיים אברהם־הערש ראובן'ס יונגעל"... פּלוצים — איך ווייס ניט פֿון וואַנען עס נעמט זיך אַ שוואַרצער, אַ קודלאַטער הונד און פֿאַלט־אָן אויף מיר „האַוו־האַוו" און חאַפּט מיך פֿאַר'ן קאַפּאָטקעלע... שטעהט דער טאַטע און האָט מורא צוגעהן, און מאַכט מיט די הענד און שרייט: „פּאַשאָל! פּאַשאָל!"... הערט איהם ניט דער הונד און רייסט מיך פֿון הינטען, סאַמע ביי'ם שפּאַלט, סאַמע ביי דער קעשענע, און רייסט מיר אָפּ אַ האַלב קאַפּאָטקעלע און וויל אַנטלויפֿען... לויף איך איהם נאָך מיט כחות און פֿערליר אַ שטיוועלע, און בלייב שטעהן אין דער בלאָטע מיט איין שטיוועלע און מיט איין באָרפֿוס... הויב איך אָן וויינען און שרייען: „גוואַלד! גוואַלד גוואַלד!"... און איך חאַפּ מיך אויף און דערזעה אונזער דיענסט־מיידעל ביילה שטעהט נעבען מיר, רייסט פֿון מיר די קאָלדרע און שלעפּט מיך פֿאַר אַ פֿוס:

— זעה נאָר, ווי מע קאָן איהם נישט דערוועקען! שטעה שוין אויף! די מאַמע האָט געהייסען, מע זאָל דיך אויפֿוועקען. מע באַדאַרף אַרויסטראָגען דעם לעצטען חמץ!...

ה.

דער טאַטע וואַרפֿט־אַריין דעם הילצערנעם לעפֿעל מיט'ן פֿלעדערוויש אין אויוען אַריין און פֿערברענט דעם חמץ... אין שטוב ווערד פּסח'יג... אומעטום איז ריין, אומעטום איז כשר... דער טיש איז גרייט... די אַרבע כוסות שמייכלען צו מיר פֿון דער ווייטען... אַט־אָט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ שעה וועט ווערען פּסח... אַט־אַט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ שעה, וועל איך מיך אָנטהון יום־טוב'דיג... נאָר ביז דער שניידער מיט'ן שוסטער וועלען מיר ברענגען מיין יום־טוב'־

דיגען אָנטהון מאכט מיך דערוויילע די מאמע פסח׳יג: זי צוואָנט מיר אוים דאָס קעפעל מיט היים זודיג וואסער און מיט א געלעכעל פון איין איי. זי קעמט מיך און רייסט מיר די האָר; קנייטש איך זיך, שענקט זי מיר אַלע מאָל א שטורך מיט׳ן עלענבויגען, אָדער א פאטש:

— הו וועסט ניט אויפהערען דרעהען זיך, ווי א וואָרעם?... א קינד זאָל ניט קאָנען איינשטעהן! מע טהוט איהם גוטס, איז ער נאָך ניט צופריעדען!...

איבערגעקומען, ברוך השם, דאָס צוואָגען אויך, זיץ איך מיר אין איין העמדעל ביי׳ם טיש און וואַרט אויף מיינע נייע מלבושים׳־לעך און בעטראַכט דעם טאַטען, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען פונ׳ם מרחץ מיט נאַסע פאות נאָך. ער זיצט איבער א גראָבען ספר און לערענט שטילערהייד מיט א ניגון פון דער גמרא און שאָקעלט זיך:

— „ל צ ו ר ך מ ר ו ר נ ו ה ג י ן — צוליעב מרור איז מען זיך נוהג, ל ק ח ת ת מ כ א — נעמען חריין, ו כ י ו ן ש ה ו א ח ר י ף — און מחמת ער איז הארבליך, י כ ו ל י ן ל פ ר ר ו ב ר י ב א י ז ע ן — קאָן מען איהם אָנרייבען אויף א ריב־אייזען"...

איך קוק אויפ׳ן טאַטען, און עס מאַהלט זיך מיר אוים, אז נאָך אזא איין עהרליכער איד, ווי דער טאַטע, איז ניטאָ אויף דער וועלט, אז נאָך אזא כשר׳ער פסח, ווי ביי אונז, איז ניטאָ אין ערגיץ, אז נאָך אזעלכע מלבושימ׳לעך, ווי ביי מיר, וועט ניט זיין ביי קיי־נעם! נאָר למאי ברענגט מען זיי נאָך ניט? וואָס איז די מעשה? טאָמער זענען זיי חלילה ניט פארטיג אויף פסח — דאָס וויל איך גאָר נישט נעמען אויפ׳ן קאָפּ! ווי אזוי וועל איך געהן אין שוהל אריין? וואָס וועלען זאָגען מיינע חברים? ווי אזוי וועל איך מיך זעצען צום סדר? די שעה זאָל גאָר ניט זיין, איך וועל דאָס גאָר ניט איבערטראָגען!...

אזוי ווי איך זיץ פערטיעפט אין די טרויעריגע מחשבות, עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין ישראל דער שניידער מיט דער ארבייט. פאר גרויס שמחה האפ איך מיך אויף, טהו א שפרונג און א פאל מיט׳ן בענקעל אינאיינעם, שיער ניט געבראכען האלז־און־נאקען. לויפט־אריין די מאמע פון קיך מיט א פסח׳יגען שמאלץ־לעפעל אין האנד.

— וואס האט דאס אזא קלאפ געגעבען וואס? ווער איז דאס געפאלען ווער? ס׳איז דו, ברענען זאלסט דו ניט אויפ׳ן פייער? א רוח, א שד, ניט קיין קינד! האסט דו זיך חלילה ניט א זעץ גע־טהאן ערגיץ, חלילה? א מצוה אויף דיר! לויף ניט, שפרינג ניט! נעה ווי א מענטש!...

און צו ישראל׳ען זאגט זי:

— איהר האלט ווארט, רב ישראל! און איך האב שוין גע־וואלט שיקען צו אייך!

ישראל טהוט א האלבען שמייכעל און א מאך מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „א שענע מעשה, כלעבען! איך זאל נאך ניט האלטען קיין ווארט?“...

די מאמע לעגט־אוועק דעם שמאלץ־לעפעל און העלפט מיר אריינקריכען אין די נייע הויזלעך אריין, טהוט מיר אן דאס צי־צענע ארבע־כנפות׳על, וואס זי אליין האט מיר אויפגענייהט אויף פסח, און פון אויבען טהוט זי מיר אן דאס קאפאטקעלע, און איז צופריעדען, וואס ס׳איז גענוג גראם און „פראסטארנע“...

איך טהו מיך א טאפ פון הינטען — א צרה, א שלאק: נישטא קיין סימן פון קיין שפאלט און פון קיין קעשענע! פערנייהט, גלאט און גאנץ, ארום און ארום!...

— וואס איז דאס פאר א קישקע? — רופט זיך אן פלוצים די מאמע צו ישראל דעם טויבען און דרעהט מיך אויף אלע זייטען.

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס דאס ראזשיקעל, בווינט־אויס דעם פינגער, שיט־אן א בערגעלע טאבעקע און ציהט־ארייין אין נאז אריין.

— וואס איז דאס פאר א קישקע? — זאגט די מאמע נאך א מאל און טהוט מיך א דרעה.

— וואו האט איהר א קישקע? — זאגט ישראל און טהוט מיך א דרעה צוריק. — דאס איז דער „פאלבאם". איהר האט דאך גע־בעטען א „פאלבאם" זאל זיין. איהר האט שוין פארגעסען?

— א שענער פאלבאם! — זאגט די מאמע און טהוט מיך א דרעה. — א בייזע וויסטע חלשות! פע, א בזיון! כלעבען, א בזיון!

ישראל פאלט, חס ושלום, ביי זיך ניט אראפ. ער בעטראכט מיך פון אויבען ביז אראפ, ווי א פראפעסאר, און זאגט, אז עס ליגט אויסגעצייכענט גוט, מע בעדארף גאר ניט בעסער! „אזא איין ארבייט מאכט מען ניט אפילו אין פאריזש! דאס קאפאטקעלע זיצט, ווי איך בין א איד, סע זיינגט!"...

— נעפעלט דיר דאס זיינגען, וואס סע זיינגט? — זאגט די מאמע און פיהרט מיך צו צום טאטען. — וואס זאגסט דו אויף דעם געוואנג?

דער טאטע דרעהט מיך אויף אלע זייטען, בעטראכט דאס קא־פאטקעלע און געפינט, אז די הויזלעך זענען יא אביסעל צו לאנג־ליך...

ישראל נעמט־ארויס דאס ראזשיקעל און איז מכבד דעם טא־טען מיט א שמעק טאבעקע.

— צו לאנגליך די הויזען, רב ישראל!

— הא?... וואס?... לאנגליך, זאגט איהר? ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? פארקאטשעט מען זיי.

— זענט איהר אפשר אויך נערעבט. — זאגט דער טאטע. — וואס זשע טהוט מען אבער, אז זיי זענען אביסעל צו ברייט. ?ווייזען אויס, ווי צוויי זעק?

— א חסרון — די כלה איז צו שען! — מאכט ישראל און ציהט־אריין א בערנעלע טאבעקע אין נאז אריין. — ברייט, זאגט איהר? שמאל איז ערגער, טויזענד מאל ערגער!...

איך הער נישט אויף צו טאפען זיך פון הינטען: איך זוך דעם שפאלט מיט דער קעשענע.

— וואס זוכסט דו דארטען? — זאגט צו מיר די מאמע. — דעם נעכטיגען טאג?

„אלטער ליגנער! — טראכט איך מיר און קוק אויף ישראל'ען, ווי א גזלן. — טויבער לאך, א רוח אין דיין טאטען אריין!"...

— פארניץ געזונט! — זאגט צו מיר ישראל דער טויבער און צערעכענט זיך פאר דער ארבייט, און דער טאטע נעמט זיך צוריק צום שלחן־ערוך און לערענט מיט'ן זעלבען ניגון:

— „מ י ש ש כ ח — ווער עס האט פארגעסען, ל א כ ו ל א פ י ק ו מ ן — צו עסען דעם אפיקומן"...

— טראג געזונט! — זאגט צו מיר די מאמע, אז ישראל דער שניידער געהט אוועק, און זי הערט זיך נים אויף צו שפיעגלען אין מיין קאפאטקעלע. — דו זאלסט זיך נאר נים אנהויבען מיט קיין קונדייסים, נים שלאגען זיך מיט קיין שקצים, וועסט דו דאס, אם ירצה השם, טראגען און טראגען, אבי געזונט!...

ו.

— אט איז רב גדליה אויך! — זאגט די מאמע. — מע זאל דערמאנען משיח'ן!... פארטיג דעם קינד'ס שטיוועלעך?

— נאך א מין פארטיג! — זאגט גדליה דער שוסטער מיט א טענצעל און טראגט די אויסגעפוצטע שטיוועלעך אויף א פינ־גער, ווי מע טראגט אויף א שטענגעל פרישע צאפעלדיגע פיש, נאר־וואס געחאפט פונ'ם טייך. — ס'איז דיר נאר איין אקציע מיט זיי!... די גאנצע וועלט וויל אויף פסח זאל זיין פארטיג! איך

האָב נעאַרביים מיט דער גאַל, באַדאַי נישט נעשלאָפען א נאַכט!... איך, אַז איך געב אַ וואָרט, מעג דונערען און בליצען!...

די מאַמע מעסט מיר אָן די שטיוועלעך, טאַפּט מיך און קוועטש מיך און פרעגט מיך, צי פיהל איך נים חס וחלילה, אַז עס זאָל מיך ערגיץ קוועטשען?

— קוועטשען? — זאָגט גדליה. — מיר דאַכט, אַז אין די שטיוועלעך קאָנען אַריין נאָך אַ פּאָר פיסלעך, ווי ביי אייער זוהן.

— אַנו, שטעל זיך אַקאָרשט אַנידער אויף דער ערד! — זאָגט די מאַמע.

איך שטעל זיך אַנידער און קוועטש די פּאָדעשוועס, איך וויל הערען, ווי זיי סקריפּען — ווער? וואָס? וועמען? קיין פּיפּס הערט מען פון זיי נים!...

— וואָס קוועטשט דו אַזוי? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — האָב צייט, דאָס יאָהר איז נאָך גענוג גרוים! איך בין דיר ערב, אַז דו וועסט זיי, אם ירצה השם, צעררייסען ביז איבער אַ יאָהר פסח!... אַצינד געה זיך דורך מיט'ן טאַטען צו יחיאל דעם קערזשנער, וועט מען דיר אויסקלויבען אַ קאַשקעטעל אויף יום־טוב; נאָר פּאַוואָלי די שטיוועלעך! קלאַפּ נים אַזוי מיט די פּאָדעשוועס, זיי זענען נים פון אייזען!...

יחיאל דער קערזשנער זיצט די אַנדערע שטוב פון אונז. מיר חאַפּען זיך אַריין דורכ'ן הויף צו איהם אין קלייט אַריין.

יחיאל איז אַ איד פון געבאָרען דוקא אַ ווייסער, מיט ווייסע האָר; נאָר אַזוי ווי ער האָט שטענדיג צו טהון מיט שוואַרצע גע־פאַרבטע היטלען, איז ער שטענדיג ווי אויסגעשמירט אין סאַזשע; די נאָז איז ביי איהם תמיד פון ביידע זייטען פערבלאָווט, און די פינגער זענען ווי איינגעטונקען אין טינט.

— ברוך־הבא, אַ שכן, סקאַצעל קומט! — מאַכט צו אונז יחיאל דער קערזשנער גאָר פריינדליך. — פאַר וועמען ווילט איהר דאָס אַ קאַשקעט אויף יום־טוב? פאַר זיך אַליין טאַקי, צי פאַר אייער יונגעל?

— פאַר מיין ז ו ה ן. — זאָגט דער טאַטע מיט נדלות. — נאָר איהר זאָלט מיר ווייזען עפּיס רעכטס... עפּיס אזעלכעס... איהר פאַרשטעהט?...

— דהיינו? — פרעגט יחיאל און קוקט אויף די פּאַליצעס.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די הענד — ס'זאָל זיין אי פיין, אי שען, אי גוט, אי וואָלוועל, אי אזוי... איהר פאַרשטעהט?

— האָב איך פון אייערטווערגען פּונקט דאָס, וואָס איהר באַדאַרפט! — מאַכט יחיאל און טהוט א חאַפּ פון דער פּאַליצע־עט־ליכע היטעלעך מיט א מאָל, און איטליכס היטעלע, בשעת ער טהוט דאָס א נעם אויף דער האַנד, טהוט זיך דאָס ביי איהם א דרעה אליין פון זיך, עפּיס טאַקי נאָר ווי דורך א כשוף!... אלע מינוט מעסט ער מיר אָן איין אַנדער היטעלע, טרעט־אָפּ אויף א האַלב אַרשין, טהוט מיר א קוק אין פּנים אריין מיט א שמייכעלע און א זאָג צום טאַטען:

— לאָמיר האָבען אזא יאָהר, ווי סע פּאַסט איהם! הא? ווי געפעלט אייך א היטעלע? שוין איין מאָל א היטעלע!

— ניין, רב יחיאל, נישט דאָס מיין איך! — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די פינגער. — איך וואָלט וועלען א מין קאַש־קעטעל אזעלכעס, ס'זאָל זיין, איהר פאַרשטעהט, א מין אידיש טאַ־קי, נאָר מיט דער מאָדע, אָהן צאַצקעס, בעל־הבתיש, און און און... איהר פאַרשטעהט?

— זאָגט זשע אזוי! — מאַכט יחיאל און חאַפּט־אראָפּ מיט א לאַנגען שטעקען פון דער אויבערשטער פּאַליצע א קאַשקעטעל, א האַלב־קיילעכינס, א קאָלירענדינס, מיט קעסטעלעך, מיט א ווייך דאַשעקעל, און טראָגט דאָס צו אויף איין פינגער, און עס דרעהט זיך ביי איהם גיך־גיך, ווי א מיהלכעל... פּאַוואָלינקע טהוט ער דאָס מיר אָן אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, קוים וואָס ער ריהרט זיך צו, גלייך ווי מיין קאָפּ וואָלט געוועזן פון דין גלאָז און ער האָט מורא, ער זאָל זיך ניט צעברעכען, און ער ווינשט זיך אזא יאָהר, אזא מזל, ווי

דאָס קאַשקעטעל פּאַסט מיר! ס'איז מעהר נישטאָ ביי איהם, זאָגט ער, ווי דאָס איינס, ער זאָל אַזוי רײַן זיין פון שלעכטס!... דער טאַטע דינגט זיך מיט איהם לאַנג־לאַנג; יחיאל שוועהרט זיך, אַז נאָר צוליעב אונז גיט ער דאָס אַוועק אַזוי וואָלוועל, כמעט אומ־ טער'ן קרן, ער זאָל אַזוי האָבען אַ כשר'ען פסח און אַלדאָס גוטס!...

איך זעה, אַז דעם טאַטען איז דאָס קאַשקעטעל שטאַרק גע־ פעלען, מחמת ער נעהמט צו אַלע מאָל, שפּיגעלט זיך אין דעם, טהוט מיר אַ גלעט די פּאה'לעך...

— ער זאָל האָטש איבערטראָגען דעם זומער. — זאָגט דער טאַטע.

— צוויי זומערען! — זאָגט יחיאל און שפּרינגט־אונטער צום טאַטען. — דריי זומערען! אַזאַ יאָהר אויף מיר. וואָס פאַר אַ קאַש־ קעטעל דאָס איז! פאַרניץ געזונט!...

ביז איך קום אַריין אין שטוב אַריין איז שוין דאָס קאַשקעטעל ביי מיר אויף די אויהערען. איך פיהל, אַז ס'איז אויף מיר אַביסעל צו גרויס.

— אָהן איין אומגליק. אַבי ס'איז נישט ענג! — זאָגט די מאַמע און רוקט דאָס מיר אָן כמעט ביז דער נאָז. — זאָלסט דאָס נאָר נישט אויסטהון אַלע מינוט און אָנטהון צוריק! זאָלסט נים טאַפּען מיט די הענט!... טראָג געזונט!...

ז.

געקומען מיט'ן טאַטען פאַר־נאַכט אין שוהל אַריין דאַווענען, טרעף איך שוין דאָרטען אַלע מיינע חברים: איציק און בערעל, און לייבעל, און אייזיק, און צדוק, און וועלוועל, און שמעיה, און קאָפּעל, און מאיר'על, און חיים־שלום, און שכנא, און שעפּסעל, און נאָך און נאָך. אַלע געהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. אַלע מיט נייע קאַפּאָטקעלעך, אַלע מיט נייע שטיוועלעך, נייע קאַשקעטלעך. נאָר קיינער טראָגט נים אַזאַ לאַנגע קאַפּאָטע מים אַ „פּאַלבאָס“,

ווי איך, קיינער געהט ניט אין אזעלכע „שטיוואלעס“, ווי איך, און ביי קיינעם זעה איך ניט אזא מין משונה מאדנע קאשקעט. ווי ביי מיר... פון שפאלטען, פון קעשענעס און פון סקריפקעס רעד איך שוין ניט; מע האט מיך רעכט אפגענארט, אנגעטהאן א ספאַ־דעק!...

חברה האבען מיך בענגענט מיט א געלעכטער:

— אט דאס זענען דיינע נייע בגדים'לעך, וואס דו האסט זיך אזוי באריהמט? וואו איז דיין שפאלט פון הינטען? וואו איז דיין קעשענע, וואס דו האסט געזאגט? פאר וואס הערט מען עפּיס ניט דיינע שטיוועלעך זאלען סקריפען?...

גענוג ס'איז מיר אזוי אויך שווער אויפ'ן הארצען, זאלצען זיי מיר נאך אויף די וואונדען! איטליכער זאגט אויף מיר איין אנדער שטעכווערטעל:

איציק זאגט: וואס איז דאס ביי דיר פאר א קאפאטוכע?
בערעל: א חאלאט!
לייבעל: א חלאמידע!
אייזיק: א חלאמינדריק!
צדוק: א זשיפעצי!
וועלוועל: א קליידעל!
שמעיה: א קראנאליבע!
קאפעל: זעה נאר א פאר תחתונים מיט צוויי „טשאבעטעס“!
מאיר'על: און א קאשקעאוט!
חיים־שלום: א קאטערוכע!
שכנא: א לאקשענטאפ!
שעפסעל: א פאמעניצע!...

איך בין אזוי צעקאכט, אז איך הער אפילו נישט הערש־בער דעם חזן, ווי שען ער דאווענט... איך קום צו זיך נאר דעמאלט, ווען דער עולם זאגט שוין איינער דעם אנדערען „א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב!“... מיט א שווער געמיטה און מיט א פערקלעהמט הארץ געה איך מיט'ן טאטען אהיים, קוים וואס איך

שלעפּ די פּיס. עס ברענט אַ פייער אין מיין האַרצען! עס נעהט מיר נישט איין די אַרבע כוסות, וואָס מיר וועלען באַלד טרינקען, די פיער קשיות, וואָס איך וועל פרעגען דעם טאַטען, די הגדה, וואָס מיר וועלען זאָגען, די גוטע געפּעפּערטע פיש, וואָס מיר וועלען עסען מיט אונטערגעוויקטער מצה, די הייסע קניידלעך, די חרעמזי־לעך מיט די פּאַלירטשיקעס, מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען — אַלץ, אַלץ איז מיר נישט ליעב, נמאס, פערשטערט, פער־שטערט!...

* * *

ביי׳ם סדר זיצט דער טאַטע, דער „מלך“, אין אַ ווייסען קי־טעל מיט דעם סאַמעטענעם קאַשקעט אויפ׳ן קאָפּ, אויבען־אָן, אויף דעם הסב־בעט. נעבען איהם זיצט די מאַמע, די „מלכה“, מיט דעם אַנטיקמאַרענעם קלייד, מיט דער זיידענער פעטשיילע און מיט די שענע פערעלעך, וואָס געבען איהר צו זעהר פיעל חן. אַקעגען זיי זיץ איך, דער בן־מלך, דער „פּרינץ“, אָנגעטהאָן אין גאַלע נייעם פון קאָפּ ביז פּיס. פון איין זייט זיצט ביילה דאָס דיענסט־מיידעל, אָנגעטהאָן מיט אַ נייער ציצענער „פּלאַטי“ און מיט אַ ווייסען אָנגע־קראָכמאַלעטען פאַרטוך, וואָס קנאַקט און טרישטשעט, ווי אַ מצה. פון דער אַנדערער זייט זיצט די אידינע די קעכין, ברײינע מיט די וואָנצים, מיט אַ נייער געלער פעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ; זי האַלט זיך צו דאָס פּנים מיט איין האַנד און שאָקעלט זיך. זי איז אָנ־געבריים צו „האָרכען“ די הגדה...

— כ ה א ל ח מ א ע נ י א, — זינגט דער מלך מיט זעהר אַ שענער שטימע, און די מלכה העלפט איהם הויבען די שיסעל, און דאָס פּנים שיינט איהר און לייכט, ווי אַ שטערן. ביילה לאָזט־אַראָפּ די רויטע הענד אויפ׳ן ווייסען פאַרטוך, און דער פאַרטוך שעלעשטשעט, ווי אַ בלאַט. ברײינע דערהערט אַ אידיש וואָרט, מאַכט זי אַ פרום פּנים און פערקרימט זיך אויף צו וויינען. אַלע זענען אויפגעלעגט, אַלע זענען יום־טוב׳דיג, נאָר דער פּרינץ איז

עפּים נישט מיט אַלעמען. דאָס האַרץ איז איהם פערשטיינערט, די אויגען פערצויגען מיט אַ רויכעל. ס'זאָל נים זיין פּסח צום סדר, וואָלט ער זיך צעוויינט. און אַז ער וואָלט זיך אויסגעוויינט, וואָלט איהם אפשר געוואָרען אַביסעל גרינגער...

— ה ש ת א ע ב ד י — לאָזט־אויס דער מלך מיט אַ ניגון און מיט גרוים גדלות — היינט זענען מיר קנעכט. ל ש נ ה ה ב א ה ב נ י ־ ח ו ר י ן — איבער אַ יאָהר זענען מיר פרייע מענטשען!...

דער מלך זעצט זיך אַנידער און שפּאַרט זיך אָן אויף דעם הסב־בעט. נאָך איהם זעצען זיך אַנידער אַלע אויף זייערע ערטער און מע וואַרט, ביז דער פּרינץ וועט אויפשטעהן און וועט פרעגען די פיער־קשיות: „מה נשתנה?“ — וועט דער מלך נאָכדעם ענטפערען אַ תירוץ: „עבדים היינו“... דער פּרינץ זיצט אָבער, ווי צוגעקאָוועט צום בענקעל: ער קאָן זיך נים ריהרען פונ'ם אָרט.

— נו?... — טהוט אַ מאַך דער מלך מיט דער האַנד.

— שטעה אויף! — זאָגט די מלכה. — פרעג דעם טאַטען די פיער קשיות!

דער פּרינץ ריהרט זיך נים. ער פיהלט, אַז עמיצער האָט איהם אָנגענומען ווי מיט איין אָפּצווייגנע ביי'ם גאָרגעל און וואָרגט איהם. דער קאָפּ בויגט זיך איהם אויף אַ זייט. די אויגען הויבען איהם אָן שפּרינגען — שפּרינגען; עס טיילען זיך אָפּ צוויי קיי־לעכיגע טרערען, ווי פּערעלעך, קויקלען זיך איבער די בעקלעך און קאַפּען, פאַלען גלייך אויף דער הגדה.

— וואָס איז דיר? וואָס איז דאָס פאַר אַ געוויין פּלוצים, אין מיטען דערינען, ביי'ם סדר? — צעשרייט זיך די מלכה און ווערד אין כעס. — דאָס דאַנקסט דו אַזוי אָפּ פאַר די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט דיר געמאַכט אויף יום־טוב?

דער פרינץ וויל אויפהערען וויינען, קאן ער נישט; עס קוועטשט איהם, עס שטיקט איהם. עס האט זיך איהם מיט א מאל געעפענט א קוואל, א גאנצער ברונען.

— זאג, וואס איז דיר? וואס טהוט דיר וועה? וואס שוויינסט דו? ענטפער! צי דו ווילסט, דער טאטע זאל דיך אנידערלעגען און אריינפיצקען לכבוד פסח?...

שטעהט־אויף דער פרינץ און פלאנטעט מיט דער צונג:

— קשיא, איך וועל דיך פרעגען פיער טאטעס... מיין איך — טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער... קש... קש...

דעם פרינץ ווערען אונטערגעהאקט די פיס, און ער פאלט מיט'ן קאפ אויפ'ן ווייסען טישטוך און וויינט און חליפעט, ווי א פיצע־לע קינד...

א פערשטעהרטער, א פערשטעהרטער פסח!...

ל"ג־בעומר

געשריבען אין יאהר 1901.

ל״ג־בָּעוֹמֶר

א.

— אנו, קומט נאָר אהער, קינדער, איך באַדאַרף אייך עפּיס זאָגען אַ נייעס! — אזוי רופט זיך אָן צו אונז אַ טאָג פאַר ל״ג־בעומר דער רבי רב יודעל מלאך־המות, און מיר שטעלען־אויף מויל און אויהערען, וואָס וועט אונז עפּיס דער רבי זאָגען פאַר אַ „נייעס“?

איך זעה, ווייסע־חברה'ניקעס, אז איהר ווילט, איך זאָל אייך דאָ אָפּמאָהלען מיין רבי'ן, וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט — טהו איך אייך צוליעב; נאָר בתנאי, איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען מיט'ן נאָמען „מלאך־המות“. אַ קלוג יונגעלע וועט זיך אליין שטויסען פאַר וואָס: מחמת מיר האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר אַ מלאך־המות. וועט איהר דאָך פרעגען: פ א ר ו ו אָ ס האָבען מיר פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר אַ מלאך־המות? מחמת ער פלעגט אונז שמייסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל געהן. אי, פאַר וואָס האָט ער אונז געשמיסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל געהן? — מסתמא האָבען מיר פערדיענט; מיר האָבען נישט געוואָלט לערנען... למאי האָבען מיר נישט געוואָלט לערנען? מסתמא זענען מיר געוועזען גרויסע שקצים... הקיצור, ס'איז דאָך אַ מעשה אָהן אַ סוף — מע האָט איהם גערופען „רב יודעל מלאך־המות“, און זייט זיכער, אז ער האָט דעם נאָמען פערדיענט כשר. חאָטש אויסזעהען האָט ער אויסגעזעהען דוקא נישט ווי אַ מלאך־המות: אַ קליינס, אַ נידערינס,

אַ טרוקענס, ווי אַ גרונגרת דרבי צדוק, ווי אַ פּיינ הייסט דאָס; דאָס פּנים טונקעל־גרין־געלבליך, ווי אַ פּאָר־אַ־יאָהריגער לולב, און געקנייטשט, ווי אַ מצה שמורה; די באַקען איינגעפּאַלען; אַ בער־דעל קוים־קוים וואָס סע שפּראָצט, אי דאָס — נאָר ערטערווייז; אַ נאָז, זעהט איהר, גראָד אַ היבשע; הויבט זיך אָן דין און לאָזט זיך אויס גראָב, און אויסגעבויגען, ווי אַ שופר; און אין נאָרגעל אַ קנאָפּ, וואָס גליטשט זיך אַראָפּ און אַרויף, גלייך ווי עס וואָלט אַרומגעלאָפען דאָרטען אינוועניג אַ מייזעל...

— וואָס פאַר אַ טאָג האָבען מיר מאָרגען? — פרעגט אונז דער רבי מיט אַ ניגון, בווינט־איין דעם קאָפּ און מאַכט צו איין אויגעל.

— ל"ג־בעומ־־ר! — שרייען מיר אויס אַלע אין איין קול, ווי די ציגעלעך, אַז זיי שרייען: „מעעע!"...

— וואָס איז ל"ג־בעומר? — פרעגט ער אונז ווייטער מיט'ן איינגענעם נוסח.

— דריי און דרייסיג טאָג אין דער ספירה! — ענטפערען מיר איהם.

— וואָס טהוען חדר־יונגלעך ל"ג־בעומר?

— חדר־יונגלעך ל"ג בעומר לענען זיך צענויף אַלע אינאיינעם און מאַכען אַ סעודה.

— וואָס נאָך טהוט מען ל"ג־בעומר?

— מע נעמט די „פייל־ענבויגענס" מיט די „ראָדביקסלעך" און מע געהט געוואָפענט מיט כלי־זין און מיט געזאַנג ווייט־ווייט הינטער'ן שטאָדט אַרוים.

— אָט אַזוי — רופט זיך אָן דער רבי און עפענט־אויף דאָס אויגעל — אָט אַזוי האָב איך אייך ליעב! אָט אַזוי זענט איהר וואָהלע יונגלעך! און דערפאַר לאָז איך אייך אָפּ פריי כמעט אויף אַנדערהאַלבען מעת־לעת.

דערהערט דאָס וואָרט „פריי" און נאָך „אויף אַנדערהאַלבען מעת־לעת", טהוען מיר אַ שטעה־אויף אַלע פון די ערטער און ווי־

לען זיך לאזען לויפען אהיים; נאר איין קוק פונ'ם רבינ'ס קליינע אויגעלעך איז גענוג, אז מיר זאלען בלייבען צוגעקאוועט צו אונזערע ערטער.

— אהא! — רופט זיך אן דער רבי שוין נאר מיט איין אנדער נוסח. — זעה נאר, זעה! שוין פארטיג אויפ'ן פידפאליק!? איהר האט נאר דערהערט דאס ווארט „פריי", האט איהר שוין פארגעסען דעם עול פונ'ם חדר און זענט שוין גרייט צו שפרינגען, ווי די ווילדע צאפקעלעך — האץ-האץ-האץ! זאג איך אייך אן, טאמער חלילה... איהר ווייסט דאך שוין וואס איך מיין? לאם איך זעהען אויף עמיצען פון אייך א ריס אויף דער קאפאטע, אדער א דראפ אויפ'ן פנים, אדער אזוי עפיס א סימן פון שקצ'ערייי, — מאך איך פון אייך...

דער רבי רב יודעל נעמט-ארויס דעם קאנטשיק פון דער גמרא „מסכת מכות" און מאכט צו אונז אזוי:

— ווייסט איהר וואס, קינדער? וואס טויג אונז ווערטער? מוסר? שטראפעריי? — נארישקייטען! איהר וועט דאך מיך נעווים נים פאלגען, וועל איך דאך אייך נאכדעם נעווים דארפען שמייסען; אמעהר, לעגט זיך שוין איינציגווייז אנידער, לאם איך אייך געבען לעת-עתה צו עטליכע שמיצלעך. איין אדערויף הייסט דאס... אי וואס? טאמער וועט דאס זיין קארגליך? האט קיין יסורים נים: אם ירצה השם, נאך ל"ג-בעומר וועל איך אייך, נישקשה, פארבעסערען... נו, חברה, מאכט זשע נים, איך בעט אייך, קיין לאנגע שהיות, הויבט-אן שפיליען הויזלעך. איין עבירה די צייט, דער טאג שטעהט נים!...

און דער רבי בעטראכט די ריטלעך פונ'ם קאנטשיק גאנץ רוהיג, ווי מע בעטראכט, אשטייגער, ערב שבת די פארעס פון די ציצית אינ'ם טלית-קטן; ער גלייכט זיי אוים, פרובט זיך פריהער מיט זיי אביסעל אויף דער לופט; נאכדעם שטעהט ער אויף, געהט-צו צו דער לאנגער באנק, נעמט א גוטען שמעק טאבעקע און

איז אַנגעברייט צו דער אַרבייט... מיר לאָזען זיך לאַנג נישט בעטען, ווי יצחק בשעת אברהם אבינו האָט איהם געפיהרט צו דער עקדה. מיר שטעהען־אויף איינציגווייז און געהען־צו צו דער באַנק, ציהען־אַראָפּ די הויזלעך און לעגען זיך אַנידער שטיל, אָהן ווערטער, דאָס העמדעלע אַרויף, מיט׳ן פּנים אַראָפּ, ווי איינער רעדט: „נאָט איך, רבי־לעבען, דאָס וואָס איהר האָט געוואָלט"...

— אָט אַזוי, יוסילע, האָב איך דיך ליעב! — מאַכט צו מיר דער רבי און שענקט מיר עטליכע גרינגע שמיצלעך דערפאַר, וואָס איך האָב מיך געלעגט דער ערשטער. — אָט אַזוי, קעצעלע: איינס... צוויי... דריי... פיער... פינף... זעהסט דו? איאַ, אַז דער רבי שמייסט־אָפּ, ווערד מען גאָר איין אַנדער מענטש?... אַצינד, מאָטעלע, — מאַכט ער צו מיין ברודער מאָטעל — קום נאָר דו אהער!... די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" האָב איך ליעב דערפאַר, וואָס זיי לאָזען זיך נישט לאַנג בעטען. זיי, אַז מע זאָגט „לעג זיך", לעגען זיי זיך... שמואליקעל, נשמה מיינע, ליג, ליג, נאַרעלע, עס וועט לאַנג נישט געדויערען, נישט מעהר זאָל דער אידישער גלות געדויערען!... און דו, לייבעניו, וואָס געדויערט ביי דיר אַזוי לאַנג דאָס צעשפּיליען זיך? מאַך עס בקיצור!... אברהמ׳עלע, מיין טייערס, דיר בין איך שולדיג אַ חוב נאָך פון נעכטען. עס וועט שוין זיין ביי אונז אינאיינעם איין רעכענונג... שימעלע! וואָס מאַכט עפּיס די ציעג, וואָס דו ביזט געפאָהרען אויף איהר ריי־טענדיג? דו מיינסט, אַז איך האָב שוין פאַרגעסען?... הערשעל דער קליינער! זאָג הערשעל דעם גרויסען, ער זאָל זיך מטריח זיין פאַרקאַטשען דאָס העמדעל; נישקשה, דאָ זענען גאָלע מאַנסבילען... קום נאָר אהער, טאָפּעלע טוטאַריטו! האָב קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך בין דיך מכבד מיט „אחרון"; דער טאַטע דיינער דער שמש איז נישט געוואָהנט געוואָרען צו גרעסערע כיבודים...

אָפּגעשמיסען קאָפּל׳ען אויך, גלייכט זיך דער רבי אויס די ביינער, נעמט זיך מיט׳ן גראָבען פינגער ביי׳ם נאָרנעל, אויפ׳ן חזנ׳ישען שטייגער, און זינגט־אויס מיט׳ן ניגון, וואָס מע רופט־אויף

א חתן, און ציקעלט זיך בשעת מעשה, פונקט ווי רב הערש-בער דער חזן:

— יע-עמוד הח-תן יום-טוב-ליפמאַן ברב שלום-אייזיק מפ-טיר!... נישקשה, שעם זיך ניט, רב ליפאַ, דו ביזט טאַקי אַ בר-מצוה-יונגעל, און אַ חתן דערצו, מיט אַ זייגער און מיט אַ זילבער-נער קאַפּערטע, נאָר פון דעסטוועגן, איינס צום אַנדערען געהער זיך ניט אָן — לכבוד ל"ג-בעומר מעגסט דו זיך מטריח זיין אַנידערלעגען אַט דאָ אויפ'ן בענקעל. איך וועל דיר חלילה קיין שלעכטס ניט טהון, איך וועל דיר נאָר אָפּשמייסען, מעהר גאָרנישט!... איך בין דיר ערב, אַז ביז דער חתונה וועט זיך פאַרהיילען... ליפאַ, ליג גלייך, ליפאַ, מאַך ניט קיין אָנשטעלען, איך האָב קיין כח ניט צו באַרען זיך מיט אַזאַ בחור'עץ, ווי דו! אַט אַזוי, לאָז אייך וואָהל באַקומען!... אַצינד פאַרשפּיליעט זיך גאַנץ פיין, קינדערלעך, וואַשט די הענט און דאַוונט אייך אָפּ מנחה און — מאַרש אַהיים. נאָר שטיל, פיין, שען, אַזוי ווי איך האָב ליעב... און, אם ירצה השם, איבערמאָרגען גאַנץ פריה זאָלט איהר מיר זיין אַט דאָ אַלע אויפ'ן אָרט, נאָר ווי עס געהער צו זיין, פיינטשיק! איהר האָרכט, וואָס מע רעדט צו אייך? לאָם איך זעהען אויף עמיצען אַ שפּרינקעלע! אַ האָר!!... אַ גוטע נאַכט, געהט געזונט, און האָט אייך אַ פריי-ליכען יום-טוב!

ב.

אויף מאָרגען האָט נאָט אַרויסגעצויגען די זון פון איהר פוטער-פּאַס און האָט אונז געשענקט אַ שענעם, אַ ליכטיגען, אַ פריי-ליכען זומערטאָג, איינעם פון יענע שענע ליכטיגע זומערטעג, וואָס אפילו אין דעם פינסטערען וויסטען כתרילעווקע, וואָס ליגט ביי'ם טייך „שטונקיילאַ“, איז די לופט שמעקענדיג, פריש, מחיה-נפשות. דער הימעל איז לויטער בלוי. די פויגעלעך זינגען. עס גלוסט זיך אין דרויסען אַרוים, אויף דער לופט. עס ציהט אַהין, ווייט-ווייט פון

דער בלאַטינער שטאָדט אַרויס, דאָרט, וואו עס שפּראָצט אַ גרע־זעלע, און די בוימער זענען בעדעקט מיט גרינע בלעטעלעך, דאָרט, וואו נאָט'ס פויגעלעך טאַנצען און שפּרינגען, פּישטשען און זינגען...

אין יענעם פריהמאָרגען האָבען מיר זיך געחאַפּט, איך און מיין ברודער מאָטעל, אויפגעשטעהן וואָס פריהער, אָפּדאַווענען וואָס גיכער, נעמען דעם אָנבייסען מיט זיך — און מאַרש צו ליפּא שלום־אייזיק'ס! וואָס עפּים צו ליפּא שלום־אייזיק'ס? ווייל, ערשטענס, איז ליפּא שלום־אייזיק'ס דער עלטערסטער פון די תלמידים, אַ בר־מצוה־יונגעל, און אַ חתן דערצו, מיט אַ זייגער און מיט אַ זילבער־נער קאַפּערטע; און, צווייטענס, איז דאָרט פאַרהאַן אַ הויף אַ גרויסער, וואָס דאָרט פלעגען מיר פערברענגען דעם אַנדערען האַל־בען טאָג פרייטאָג, שפּרינגען אויף איין פוס, שפּיעלען אין „קוצי־באַבע“, אין „עקאַך און מקח“, אָדער אין „קאַמערקאַמערהויז“, אָדער אין „באַהעלטערלעך“, אָדער אין „טרעפּעניישען“...

אַז מיר זענען געקומען, איך און מיין ברודער מאָטעל, צו ליפּא שלום־אייזיק'ס, האָבען מיר שוין דאָרטען געטראָפען די גאַנצע חברה (אַרום און אַרום זענען מיר געווען פיער און פערציג פּאַרשוין, תלמידים פון צוויי חדרים: פון „רב יודעל מלאך־המות“ און פון „רב אפרים תלין“).

— אָט זענען שוין די „יוסילעך“ מיט די „מאָטעלעך“ אויך דאָ! ווייזט, וואָס האָט איהר געבראַכט? — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק'ס, און ער הויבט־אָן צענויפנעמען די מתנות, וואָס יעדער האָט געבראַכט צו דער סעודה, און אויסרופען אויף אַ קול איטליכען צום נאָמען:

— מענדעל, מע מעג עסען פון דיין פענדעל! אָנו, ווייז וואָס האָסט דו דאָרטען? צוויי אייערבייגעל, אַ שטיק לעקאַך, איין איי מיט זעכס גראָשען.

— איציק־שפּיציק, נאָדעל־טעשעל! נעה אין קלייט, חאַפּ אַ פּלעשעל! עפּים זעה איך ביי דיר, קיין עין־הרע ניט, אַ גאַנצען אוצר: צוויי קיכלעך, דריי אייער, אַ שטיק דאַרע פישקע, עטליכע

צוקערלעקאכלעך מיט מאַנדעלביינעלעך, און האָזענע ניסלעך עפּיס גאָר אַ גוזמא — אהאַ! און נאָך צעהן גראָשען דערצו! מאַ־לאַדיעץ!...

— יענקעלע־בענקעלע־פּלעשעלע — בול־בול־בול! באַוויזן זיך אַרוים מיט דיין גוטס: אַ בולקע אַ גאַנצע, אַ פערטעל עוף, אַ גלע־זעל געגזעגשמאַלץ — וואָס איז דאָס? אַ פלעשעל מעד? הערסט דו, ביזט דאָך עפּיס גאָר אַ מזיק, כלעבען!...

— משה'לע־שטויסעלע, קלאַפּ אין שוהל! אַלטע ווייבער שלאָפען! קום נאָר אהער, האָסט געבראַכט בראָנפען? — האָב איך דיך ליעב, וואָרום וואו האָט איהר געזעהען אַ „סעודה" אָהן בראָנפען?...

— אַבי—פּאַטער, קלמן — טאַטער, טאַטער — קלמן, שניאור — זלמן, זלמן — שניאור, שלאָף אין שלייער! באַוויז, באַוויז, שעם זיך ניט! אַ האַלב איי סך־הכל?... אַ שטיקעל ברויט מיט האָניג?... אויך אַ מטבע! געב אהער, נישקשה, עס מאַכט ניט אויס! דער־רויף איז דאָס ל"ג־בעומר, אַ שותפות'דיגע סעודה!...

— טאַפּעלע טוטאַריטו! ווייז וואָס האָלטסט דו דאָרטען? אַ טאַפּיטע מיט אַ שטיטעל בולטע מיט אַ טעפּעל טנאָבעל? וואָס האָט דיר די מאַמע אזוי ווינציג דערעבען?... — ליפּא שלום־אייזיק'ס מאַכט איהם נאָך, ווי ער רעדט מיט דער „טוף", און חברה קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און קאָפּעל אַליין לאַכט אויך.

— יואַליק־בייליק האָט דעם גרעסטען חלק! דו ביזט דאָך עפּיס אַ נגיד'ס אַ יונגעל, ביי דיר קעהר אודאי זיין אַ גאַנצער אוצר פון ביצים און פון שמאַלץ, פון וויין און פון בראָנפען און פון כל־טוב! איאַ, איך האָב געטראָפען? צוויי בולקעס, אַ גאַנצע האַלבע געבראָטענע קאַטשקע, אָהאָ! אַ צעהנדליג אייער, און טיי און צוקער. דיינט ניסלעך, מיט באַקסערען, מיט ראָזינקעס מיט מאַנדלען, און פּאָמעראַנצען, און אַ לימענע אויך — ניט געדאַכט זאָלסט דו ווערען! קום אהער, לאָם איך דיר חאַטש זאָגען אַ דאַנק!

יואליק דעם נגיד'ס געהט־צו, די הענד אין די קעשענעס, מיט גרויס גדלות, און ליפא שלום־אייזיק'ס דערלאנגט איהם א שנאַל אין נעזעל אריין. צווישען עולם ווערד א געלעכטער.

— אצינד, קינדער, זעצט זיך אוים אלע אָט א דאָ, צווישען די קלעצער, — זאָגט ליפא שלום־אייזיק'ס, — לאָמיר זיך אקאַרשט נעמען צו דער סעודה! בראָקט און עסט און „לאָז אייך וואוהל באקומען", ווי דער רבי זאָגט, אז ער שמייסט אונז אָפּ... ווער האָט א גלעזעל? גיעב אהער, לאָמיר טרינקען לחיים! לחיים, מלך! אז מע טרינקט, איז מען פריילוך! לחיים, נח! פון פלעשעל ציהט מען כח! קום אהער, ניסעל, נעם בראָנפען אביסעל! לחיים, שעפּסעל! מאך א שנעפּסעל! לחיים, אברהם־משה! דו האָסט דאָך ליעב א כוסה א גרויסע! לחיים, טאָפּעלע! דאָס זאָל דעבען דעזונד מיט דליט מיט אלדאָס דוטס! טרינקט־אויס דאָס גאנצע דלעזעל, אניט דים איך דיר אריין אין דאָרדעל מיט דוואלד, וועסט דו ערדער מאַכען!...

אלע לאַכען, און קאָפּעל אליין לאַכט אויך.

— קינדער! זאָגט, וואוהין געהען מיר היינטיגעס יאָהר? — טהוט א פרעג ליפא שלום־אייזיק'ס נאָך דער סעודה.

עס ווערד א געשריי, א געפּילדער. איטליכער זאָגט זיין מיינונג, וואוהין מע זאָל געהן.

— אויף יענער זייט בית־עולם! — זאָגט מלך דער אלמנה'ס.

— אויף דער ליוואַדע! — מאַכט נח דעם שוחט'ס.

— צו דער צינעלני! — שרייט־אויס אברהם־משה דעם ווייגער'ס אויף א הילכיג קול.

— צו דער צינעלני! צו דער צינעלני! — העלפען איהם אונטער עטליכע קולות מיט א מאָל.

— דאָרט איז פאַרהאַן הינט, איהר האָט שוין פאַרגעסען? — רופט זיך אָן ניסעל, א יונגעל א בלייכס מיט איין איבערגעשראָקענעם קוק.

— ווער האָרכט זיי? ווער האָט מורא פאַר הינט? — זאָגט יואליק דעם נגיד׳ס מיט שטאַרקייט.

— דו אַליין האָסט מורא פאַר אַ הונט אימת־מות! — האַקט איהם איבער דוד׳על־צעהאַקטע־ליפּ.

— נישט פאַר אַ הונט, אפילו פאַר אַ קאַץ!... — חאַפּט־אונטער שעפּסעל, אַ יונגעל מיט איין אָפּגעבריהטער באַק, און צווישען חברה ווערד אַ געלעכטער.

יואליק דעם נגיד׳ס ווערד אָנגעצונדען, למאי מע לאַכט פון איהם, געהט ער צו צו שעפּסל׳ען מיט דער אָפּגעבריהטער באַק און טראָגט איהם אונטער אַ פיינ גלייך אונטער דער נאָז; חאַפּט ער אַ זעץ פון דוד׳על־צעהאַקטע־ליפּ אין זייט אריין; ענטפערט ער צוריק; הויבט ער אָן חאַפּען פעטש פון אַלע זייטען... אין איין אנדער צייט וואָלט זיך קיינער ניט איינגעשטעלט ארויסטרעטען פראַנק און פריי קעגען אַ נגיד׳ס אַ יונגעל, נאָר ל״ג־בעומר מאַכט נישט אויס, ל״ג־בעומר איז מען פריי...

— שאַט! — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק׳ס. — געווג אייך קריעגען זיך! ווייסט איהר, וואוהין מיר זאָלען געהן היינטיגען ל״ג־בעומר?

— וואוהין? וואוהין?

— קיין גאַלאַגאַנאָווקע!

— קיין גאַלאַגאַנאָווקע! קיין גאַלאַגאַנאָווקע! — שרייען אַלע אין איין קול, און אפילו קאַפּעל קוקאריקו העלפט קווימשען אויף זיין דין קול׳כעל: „דאַלאַדאַנאָווטע! דאַלאַדאַנאָווטע!“...

און ס׳איז געבליבען, אז מיר געהען קיין גאַלאַגאַנאָווקע.

ג.

גאַלאַגאַנאָווקע איז אַ דערפעל, ניט ווייט פון כתרילעווקע. אז איהר פאָהרט צו אונז קיין כתרילעווקע, מוזט איהר פריהער דורכ־פאָהרען דאָס דאָזיגע דערפעל; אז איהר פאָהרט־דורך דאָס דאָזיגע

דערפֿעל, מוזט איהר בענגענען אַ גאַנצע טיטשקע מיט קליינע שקצים׳לעך מיט גרויסע היטלען, וואָס לויפֿען אייך נאָך נאָכ׳ן וואָגען, ווארפֿען שטיינדלעך, רייצען־אָן די הינד, מאַכען משוגענע העויות און זינגען בשעת מעשה עפּים אַ פֿאַסקודנע ליעדעל:

זשיד, זשיד, פּאַרחאָוויק!
זאָהוביוו טשערעוויק!
אַ יאַ שאָוו,
טאַי נאַשאָוו,
טאַי פּידניאָוו,
טאַי פּישאָוו...! *

און חאָטש די דאָזיגע ווערטער האָבען נישט קיין טעם און קיין ריח, פֿון דעסטוועגען פֿערדריסט דאָס אייך גאַנץ גוט; און נישט אַזוי די ווערטער, ווי דאָס געלעכטערעל זייערס; און נישט אַזוי דאָס געלעכטערעל, ווי די שטיינדלעך, וואָס זיי וואַרפֿען; און נישט אַזוי די שטיינדלעך, ווי די הינד, וואָס זיי רייצען־אָן אויף אייך...

— וואָס וועלען מיר אָבער טהון, — פֿרעגט איינער פֿון אונז — טאָמער חלילה פֿאַלען־אָן אויף אונז די שקצים׳לעך?

— וואָס האָרכען מיר שקצים׳לעך, — זאָגט ליפּאַ שלום־אייזיק׳ס — אַז מיר זענען, קיין עין־הרע, פֿיער־און־פֿערציג פּאַרשוין, אָנגעוואָפּענט מיט כלי־זיין, מיט „פּיילענבויגענס“, מיט „ראָדביקס־לעך“ און גלאַט מיט שטעקלעך? אדרבה, לאָזען זיי זיך פּרובען אָנפֿאַלען אויף אונז!

---

* איד, איד, פּאַרך, האָסט פֿערלאָרען אַ שוך! בין איך געגאַנגען, און האָב איהם געפֿונען, און האָב איהם אויפֿגעהויבען, און בין מיר אוועקגעגאַנגען.

— מיר וועלן זיי באווייזן ווער מיר זענען ! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס, וואָס האָט גאָר פערגעסן, אז מע האָט איהם נאָר־וואָס אויסגעלאַכט און „אָנגעבוכעט".

— מיר וועלן זיין די „בני־ישראל", און זיי וועלן זיין די „פלשתים" ! — פאַלט מיין ברודער מאָטעל אויף א המצאה, און דאָס געפעלט אַלעמען.

— איהר זאָלט מ י ך וועלן פאָלגען, — לעגט־פאַר חיים, א גמרא־יונגעל פון רב אפרים תלין'ס חדר — וואָלטען מיר זיך באַדאַרפט איינטיילען אין צוויי מחנות : איין מחנה וועט הייסען „ י ה ו ד ה " און די אַנדערע — „ א פ ר י ם ". לאָז ליפּא שלום־אייזיק'ס זיין דער פיהרער פון דער „מחנה יהודה", דאָס הייסט, פון „יודעל מלאך־המות'עס" חדר, און מענדעל לאָשעק וועט זיין דער פיהרער פון דער „מחנה אפרים", דאָס הייסט, פון „אפרים תלין'ס" חדר.

— גערעכט, ווי איך בין א איד ! — העלפען איהם אונטער עטליכע מיט א מאָל. — יעקב אָבינו, בשעת ער איז געגאַנגען מלחמה האַלטען מיט עשו'ען, האָט אויך אזוי געטהאָן ; ער האָט זיך געטראַכט : טאָמער פאַלט־אָן דער שונא און צעשלאָגט איין מחנה, וועט די אַנדערע מחנה מאַכען א פּליטה...

— קיינער, קיינער וועט נישט מאַכען קיין פּליטה ! — זאָגט ליפּא שלום־אייזיק'ס. — מיר וועלען שלאָגען די „פלשתים" עד חרמה — מאַכען פון זיי א תל ! קינדער, נעמט די בלי־זיין און קומט אויף די פלשתים !

— לאָמיר זינגען עפּיס א ליעדעל, קינדער !

— א ליעדעל ! א ליעדעל !

— וואָסער א ליעדעל זאָלען מיר זינגען ?

ראַז, דוואַ, טרי, טשעטירע ! פּאָידעם, פּאָידעם נאַ קוואַטירע !
אכטער, באַכטער, קאָלישקאַ ! וואָסיעם דענגי ראַבאָשקאַ !

— פע, פע! א אידיש ליעד! א אידיש!...

און נח דעם שוחט'ס ציהט־אוים מיט א ניגון אויף זיין שען קול'כעל:

אָמר ד' ליעקב —
סקאזאל פאן־באג דא יעקב:
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פוגאיסיא, באַרין יעקב!

און מיר אַלע חאפען־אונטער פריילין אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאווא,
ניע באימסא ניקאווא,
טאַלקאַ באַגאַ אַדנאווא!...

ד.

— וואו נעמט מען איצטער עטליכע פלשתים? — רופט זיך אָן יואליק דעם נגיד'ס און ציהט־אָן דעם פיילענבויגען.

— איך וואלט זיך אָן זיי נוקם געווען! — מאַכט יענקעל און שטעלט־אָן דאס ראַדביקסעל.

— נעמאַכט פון זיי א תל! — רופט זיך אָן חיים און צעלאָזט זיך מיט א שטעקעל.

— צעריסען אויף צווייען! — זאָגט אברהם־משה און בעווייזט מיט די הענד, ווי אַזוי ער וואלט צעריסען א פלשתי אויף צווייען.

— שאַט, קינדער! — רופט זיך אָן איינער. — אָן פאַהרט אונז אַקעגען א „פלשתי“ מיט א פאַר אָכסען!

דאָס איז זיך געפאָהרען פון דאָרף אין שטאָדט אַריין א גוי מיט א גרוים שמויסען היטעל, זיך געזעסען גאַנץ רוהיג אין וואָגען, גע־פיפקעט א ליולקע, געדרעהט מיט דער בייטש און אונטערגעטריבען די אָכסען: „היי, היי, סאָב סאַלאָוויי!“

— קינדער! ציהט־אָן די פײלענבױגענס! — קאָמאַנדרעװעט ליפּא שלום־אײזיק'ס צו דער „מחנה יהודה".

— קינדער! ציעלט אײך מיט די ראָדביקסלעך גלײך אױפ'ן „פּלשתי"! — קאָמאַנדרעװעט מענדעל־לאָשעק צו דער „מחנה אפרים".

מיר ציהען־אָן אונזערע פײלענבױגענס און ציעלען זיך מיט די ראָדביקסלעך, און נח דעם שוחט'ס ציהט־אױס מיט א ניגון:

בחר ד' ביעקב —
איזבראַל פּאַן־באָג ביעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!

און מיר חאַפּען־אונטער אױף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאַװאָ,
ניע באָימסאַ ניקאַװאָ,
טאָלקאָ באָגאַ אַדנאַװאָ!...

דער „פּלשתי" האָט זיך, אַפּנים, שטאַרק איבערגעשראָקען פאַר אונזערע „צװײ מחנות"; ער האָט אַראָפּגענומען דאָס היטעל, האָט זיך איבערגעצלמ'ט דרײ מאָל, אױסגעשפּיגען און האָט זיך אָנגערופען צו אונז מיט א גראָב קול:

— װי מישאַהאַ, זשידעניאַטאַ, נעבריטיע פּראָקליאַטיע? * —

און האָט אונז געמאַכט א רעכטען „מי־שברך" און האָט געװאָלט אַראָפּ פון'ם װאָגען מיט דער בײטש און זיך שטעלען מיט אונז מלחמה האַלטען.

* װאָס טהוט איהר דאָ, אידעלעך, נישט קײן געטױפטע, פערשאָלטענע?

— ווייסט איהר וואָס? לאָמיר דעם דאָזיגען פלשתי לאָזען צו־רוה! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס. — וואָס האָט ער אונז גע־טהאָן? מיר געהען דאָך מלחמה האַלטען מיט די קליינע „פלשתים'לעך"...

— גערעכט, ווי איך בין אַ איד, גערעכט! — שרייען מיר אויס אַלע מיט אַ שמחה, און גורטען־אָן אונזערע לענדען, און לאָזען זיך לויפען, ווי די גבורים, אַלע מיט דעם אייגענעם ניגון:

גאל ד' את יעקב —
ספאַסאַל פאָן־באָג את יעקב;
אל תירא, עבדי יעקב —
ניע פוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!...

און מיר אַלע האַפּען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאַוואָ,
ניע באָימסיאַ ניקאַוואָ,
טאָלקאָ באָגאַ אַדנאַוואָ!...

— אצינד, קינדער, לאָמיר זיך צוזעצען אַביסעלע אָפּרוהען! — קאָמאַנדעווען אונזערע ביידע קאָמאַנדירען, ליפּאַ שלום־אייזיק'ס און מענדעל־לאָשעק, און מיר פערקאַטשען די קאַפּאָטקעלעך און זעצען זיך אויס אַלע אין פעלד, אויפ'ן גרינעם גראָז, און ציהען זיך אויס אויף דער ערד, און קוקען אַרויף, אין ריינעם בלויען הימעל אַריין, וואו עס שווימען שטיקלעך וואָלקענס, ווייסע ווי זילבער און דינע ווי רויך, וואו אַ לאַנגע שורה פויגעלעך שוועבען שטילערהייד, טוקען זיך אין טיעפען הימעל און ווערען פערשוואונדען.

— וואו זענען, אַשטייגער, אַהינגעקומען די פויגעלעך? — טהוט אַ פרעג איין יונגעל ביי'ם אַנדערען און קוקט אין הימעל אַריין.

— זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן שפּיץ באַרג פון די בערג „אררט". — ענטפערט איהם דאָס אַנדערע יונגעל, גלייך ווי ער וואָלט דאָס געוואוסט פאַר געווים.

— וואָס עפּים אררט? — טהוט איהם יענער אַ פרעג נייגיעריג.

— ווייל אררט איז דער העכסטער פון אַלע בערג! — ענטפערט איהם יענער, ווי אַ מענש, וואָס ווייסט אַלסדינג אויף דער וועלט.

איך ליג און הער זיך צו צו די דאָזיגע רעד פון די צוויי יונגלעך, און איך פערשטעה נים, ווי קומט אַהער אררט? אררט איז דאָך אין ארץ-ישראל, און מיר זענען אין חוץ-לארץ! נאָר באַלד צוריק פערענטפער איך מיר אַליין די קשיא מיט אַ נייער קשיא: למאַי די פלשתים? די פלשתים זענען דאָך אויך דאָרטען, פון דעסטוועגען געהען מיר דאָך אויף די פלשתים!...

יענע צוויי בערערעוודיגע חברה-לייט הערען נים אויף צו רעדען צווישען זיך. איינער פרעגט, דער אַנדערער ענטפערט.

— וואָס וועט זיין נאָכדעם, אַשטייגער, אז מיר וועלען, אם ירצה השם, איינעמען די פלשתים?

— וואָס, האָסט דו געוואָלט, זאָל זיין?

— איך מיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט זייער לאַנד?

— וואָס, האָסט דו געוואָלט, זאָלען מיר טהון?

— איך מיין, צי מיר זאָלען דאָס לאַנד „פאַרוויסטען", די שטעדט „פאַרברענען" און זייערע ווייבער מיט זייערע קליינע קינ-דער „שלאָגען צום שאַרפען שווערט"?

— למאַי זאָלען מיר ברענען שטעדט? און וואָס האָסט דו צו די קליינע קינדער נעבאך?

— סטייטש, סע שטעהט דאָך אָבער אַזוי געשריבען אין פסוק!

— אַ משל! יענס איז געווען אַמאָל, און דאָס איז היינט! עס וועט זיין נענוג פון זייערטוועגען, אז מיר וועלען אויף זיי אַרויפלעגען מס, זיי זאָלען אונז צאָהלען צינז...

דער שמועס פון די צוויי ווייסע-חברה'ניקעס, די ווייבע וואַ-רעמע לופט, דער בלויער הימעל, דאָס גרינע גראָז און דער ריח

פון דער ערד ווארפען־אן אויף אונז עפּיס א מין זיסקייט, א דרימעל, וואס צענעהט זיך אין אלע אברים. מיר וואלטען אזוי געלעגען א גאנצען טאג, עס זאל זיך ניט געווען אויפחאפּען איינער מיט א געשריי:

— פּלשתים! פּלשתים!...

ה.

אז מיר האבען זיך אויפגעחאפּט אויף די פיס, האבען מיר דערזעהען פאר זיך א טשערעדע פון שעפּעלעך, און עטליכע יונגע פאסטוכער מיט גרויסע בולאוועס זענען געשטאנען, אונז בעטראכט און איבערגעשמועסט זיך איינער מיט'ן אנדערען א. זייער לשון:

— שא צע טאקע, הריציו?

— מאבוט, נעמשיסטא?

— ני, צע זשידעניאטא איז קאסרילאווצי.

— נעכריסטי סאבאטשי!

— טאי שטשע סלאמאקאמי, דיווים!

— דאוואי, חלאפּצי, טרעשטשאטי!

— סאבאק נאצקאוואטי!

— דערזשי, חלאפּצי!

— היי, חלאפּצי, חלאפּצי!...*

---

* — וואס איז דאס, הריצע?

— אפּנים, רוח'לעך?

— ניין, ס'איז כתרילעווקער אידעלעך.

— אידען — כלבים.

— און נאך מיט שטעקלעך, זעה!

— נעמט, חברה, קלאפּט זיי!

— די הינט אנרייצען!

— האלט, חברה!

— עי, חברה! חברה!...

— וואָס שווייגט איהר, קינדער? — רופען זיך אָן צו אונז אונזערע צוויי קאָמאַנדירען, און מיר שטעלען־אָן די פייל־עננבויגענס מיט די ראָדביקסלעך, און נח זינגט:

דרך כוכב מיעקב —
וואָשלאָ זוויעזדאַ איז יעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!

און מיר האַפּען־אונטער אויף אַ קול:

ניעט, ניעט, ניטשאַוואָ,
ניע באָימסיאַ ניקאַוואָ,
טאַלקאָ באָגאַ אַדנאַוואַ!

און די מלחמה פון די „בני־ישראל" מיט די „פלשתים" האָט זיך אָנגעהויבען.

. . . .

קוועטשט מיך ניט, אידישע קינדער, איך זאָל אייך דערצעהלען, ווי אַזוי איז געגאַנגען די מלחמה צווישען די „בני־ישראל" און צווישען די „פלשתים"! פרעגט מיך ניט, ווער פון זיי האָט גובר געווען? למאַי זאָלט איהר מיר אָנטהון יסורים?... איך קאָן אייך נאָר ערות זאָגען, אַז די „קינדער ישראל" האָבען זיך געשטאַרקט, ווי די לייבען, געלאָפען, ווי די הירשען, און געשלאָגען זיך מיט מסירות־נפש, ווי די אמת'ע גבורים, אַזוי אַז אפילו „טאָפּעלע טומאַריטו" איז גע־שפרונגען אין פייער אַריין, ווי אַ מזיק, און האָט געקוויטשעט אויף זיין דין קול'כעל:

— טינדער! טלאַפּט זיי! האַרדעט זיי! זיי זאָלען אונז דערדענטען!...

נאָר, אוי ועה, וואָס האָבען נעבאַך געקאָנט טהון די „בני־ישראל“, אַז עס האָבען זיך אַריינגעמישט די כלבים, די הינד פון די „פלשתים“, און האָבען אָנגעמאַכט אַ שרעקליכע מהומה, אַ טו־מעל אין אונזערע צוויי מחנות, און די „בני־ישראל“ האָבען געמוזט אַנטלויפען צוריק מיט בזיונות (פריהער פון אַלע איז געלאָפען יואליק דעם נגיד'ס פייל אוים'ן בויגען!) נישט אַזוי פאַר די „פלשתים“, ווי פאַר זייערע הינד. וואָס האָבען אונז נאָכגעיאָגט ביז אין שטאָדט אַריין... אוי ועה, פון אונזערע צוויי מחנות איז געוואָרען איין מחנה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געזונגען קיין „אל תירא עבדי יעקב, ניע פוגאיסיא באָרין יעקב“... ניין! מיר האָבען שוין געזונגען איין אַנדער ליעדעל. מיר האָבען געשריגען:

— גוואַלד, רבונו של עולם! הושענא!!... שמע ישראל!!!...

ז.

געקומען אַהיים זענען מיר שוין שפּעטליך, אַרום מנחה־צייט, און האָבען זיך אַריינגעגנב'עט, איך און מיין ברודער מאָטעל, איינציגווייז, און האָבען זיך בעזעצט אין אַ ווינקעלע שטיל, ווי די טייבעלעך, מע זאָל חלילה נים דערזעהן אויף אונז קיין סימנים, די צעפּליקטע קאָפּאָטקעלעך. בעדאַרף אָבער דער גוטער יאָהר אָנ־טראָגען אַ גאַסט, אונזערע אַ מוהמע רייזעל פון יאַמפּעלי. אַ גדולה, זי האָט זיך נים געזעהען מיט אונז שוין באַלד אַנדערהאַלבע, יאָהר!

— יוסיל! מאָטעל! — רופט אונז די מאַמע. — די מוהמע רייזעל איז געקומען!

מיר ריהרען זיך נים פון די ערטער.

— וואו זענט איהר ערגיץ? — שרייט די מאַמע. — וואָס האָט איהר זיך באַגראָבען דאָרטען?

מיר שווייגען שטיל.

געהט־צו די מאמע, דערזעהט אונז און טהוט א פלעסק מיט די הענד:

— א דונער איז מיר! א שלאק איז מיר! ירחמיאל, וואו ביזט דו? קום נאר אהער, וועסט דו זעהען א שענס!

געהט־צו דער טאטע, א איד א קראנקער, פון זינט איך געדענק איהם הוסט ער, בלייבט שטעהן, בעטראכט אונז ביידען פון קאפ ביז פיס, און עס הויבט זיך אן א חתונה — מיר זאלען איהם זאגען: וואו זענען מיר געווען? וואס האבען מיר געטהאן? און מיט וועמען האבען מיר זיך געשלאגען? מיר שטעהען ביידע, איך און מיין ברודער מאטעל, און קוקען־אראפ אויף דער ערד און טראכטען זיך: „הלואי וואלט זיך איצטער געעפענט א קבר, וואלטען מיר פטור געווארען פון אלע צרות!“... און דער טאטע הערט נישט אויף צו פרעגען:

— נו, זאגט שוין: וואו זענט איהר געווען? וואס האט איהר געטהאן? מיט וועמען האט איהר זיך געשלאגען?

און די מאמע שטעהט ביי דער זייט און טאטשעט איהם:

— אויך מיר א טאטע! ער זאל דאס זאגען א קרום ווארט! ביי לייטען א טאטע לעגט־אנידער און פיצקעט־אן, א קינד זאל וויסען דאס אנדערע מאל! סע זאל פיהלען! סע זאל געדענקען!...

דער טאטע אבער שלאגט אונז נים. ער שלאגט אונז קיינמאל נים. ער נעמט אונז נאר מיט ווערטער. ער הערט אונז נים אויף צו פרעגען: וואס וועט זיין פון אונז דער תכלית? ער עסט זיך אפ דאס הארץ. ער פערהוסט זיך און זאגט, אז מיר זענען איהם מקצר ימים... וויינען מיר שטילערהייד. און זאגען זאגען מיר נים. א ווארט נים.

— ווארט! ווארט! — זאגט צו אונז די מאמע. — לאמיר נאר דערלעבען מארגען, אם ירצה השם, איך וועל אייך שוין צושטעלען א בענקעלע ביי'ם רבי'ן!...

* * *

אויף מאָרגען נאָך ל"ג־בעומר, אַז מיר זענען געקומען אין חדר אַריין, האָבען מיר שוין געטראָפען די מאַמע אין חדר מיט נאָך עט־ליכע מאַמעס, וואָס זענען געקומען אונז צושטעלען בענקעלעך צום רבי'ן. און דער רבי, רב יודעל מלאך־המות, האָט זיך דוקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און האָט אונז מקיים פּסק געווען אַלעמען פון זיין ברייטער האַנד, אַזוי ווי ער האָט אונז צוגעזאָגט, חלילה נישט דורכגעלאָזט קיינעם. און אַז ס'איז געקומען צו ליפּא שלום־אייזיק'ס, האָט ער מיט איהם לאַנג־לאַנג געראַנגעלט זיך, געבאָרעט. ליפּא, אַ בר־מצוה־יונגעל און אַ חתן מיט אַ זיינער און מיט אַ זילבערנער קאַפּערטע, האָט נישט געוואָלט בשום אופן זיך לעגען פאַר די ווייבער — און ליפּא האָט אויסגעפיהרט זיינס: די ווייבער זענען זיך צעגאַנגען, און הער רבי האָט איהם אַריינגעצימבעלט אַריבער פופציג.

פון דעמאָלט אָן האָבען מיר זיך געגעבען דאָס וואָרט, און אייך, קינדער, זאָג איך אויך אָן דאָס אייגענע, אַז איהר זאָלט קיינמאָל, קיינמאָל נישט מלחמה האַלטען מיט די „פּלשתים" !...

גרינם אויף שבועות

נעשריבען אין יאָהר 1903.

גרינס אויף שבועות

א.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, עליה השלום, איך זאָל מיר אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אַנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך געלאָזט איינעם אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אַנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר א ליכטיגען גן־עדן.

איין אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס א מענש מאַכט איינער אַליין, אָהן חברים, אָהן א שום איבערשלאָג. איך בין מיר איינער אַליין, א פריי פויגעלע, אין דער גרויסער ברייטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלויע יאַר־מעלקע, וואָס מע רופט זי „הימעל"; מיר איינעם אַליין לייכט די שענע ליכטיגע טאָג־מלכה, וואָס מע רופט זי „זון"; פון מיינעט־וועגען אַליין האָבען זיך עס צונויפגעקליבען דאָ, אין פרייען פעלד, די אַלע זינגערס, מיט אַלע פייפערס, מיט אַלע שפּרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַליין האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צע־שפּרייט דער לאַנגער, דער געלער „סאָנישניק", צעצוויקעלט און צעשפּרענקעלט דאָס גאַנצע ברייטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קיינער קוועטשט מיך נישט, קיינער שטעהרט מיר נישט, קיינער זעהט מיך נישט, א חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר א שענעם „כבקרת".

וויל איך — שריי איך משוגענערווייז און רייס זיך אויפ'ן האלז. וויל איך — לעג איך צענויף די האנד, ווי א שופר, און בלאז מיר א „תקיעה גדולה“ און שפיעל מיר א „טרובאטש“. וויל איך — טהו איך מיך גאר א וואלגער, ווי איך שטעה און נעה, אויפ'ן גרינעם גראז און קאטשע מיך אויף אלע זייטען, ווי א לאשעקעל. ווער וועט מיר זאגען א דעה און וועמען הער איך? איך בין פריי! איך בין פריי!

דער טאג איז געוועזן אזוי ווארעם, די זון אזוי שען, דער הימעל אזוי לויטער, דאס פעלד אזוי גרין, דאס גראז אזוי פריש, און אויפ'ן הארצען איז מיר געוועזן אזוי גרינג, און אויף דער נשמה אזוי גוט, אז איך האב גאר פערגעסען, אז איך בין דא א ווילד־פרעמדער און אז איך בין ארויסגעקומען אהער צו אנרייסען גרינס אויף שבועות. און האב מיר פארגעשטעלט, אז איך בין דא א מושל, א פרינץ, און דאס גאנצע פעלד, וואס מיין אויג חאפט־ארום, מיט אלסדינג וואס אין פעלד, און אפילו מיט דעם גאנצען בלויען שטיק הימעל — דאס אלץ געהערט צו מיר, איך בין דערויף דער איינציגער בעל־הבית, און איך האב דערויף צו שאפען — און ווייטער קיינער נישט. און ווי א מושל, וואס איהם אלץ געהערט און ער אויף אלץ געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אן וועלען ארויסבעווייזען מיין ממשלה, מיין כח און מיין גבורה — אלץ וואס איך קאן און וואס איך וויל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אט דער לאנגער דראנג מיט דעם געלען היטעל (דער סאנישניק), וואס בעקומט מיט א מאל ביי מיר אין די אויגען א פנים פון א שונא, א מין „גלית הפלישתי“. און די אלע איבעריגע פלאנצונגען, מיט שטעקלעך און אהן שטעקלעך (באב און פאסאלים) — דאס זענען לויטער שונאים, דאס זענען די „פלשתים“, וואס האבען זיך בעזעצט דא ביי מיר אויף מיין ערד, — ווער האט געשיקט נאך זיי? און יענע נידעריגע, די גראבע מיט די גרינע קוטשמעס, וואס זיצען אזוי געדיכט, הארט ביי דער ערד (קרויט), — וואס טהוען זיי דא די דאזיגע קוטשמעס? זיי וועלען זיך נאך אנ'שכור'ען און מאכען מיר איין אומגליק... לאזען זיי געהן אין דער ערד אריין — איך דארף זיי נישט! און

בייזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואכען־אויף אין מיר, און א מאָדנע געפיהל פון נקמה נעמט מיך אַרום דורך, און איך הויב זיך אָן נוקם זיין אין די שונאים — און נאָך ווי אַזוי נוקם זיין!...

געהאַט האָב איך מיט זיך, אויף אָנצורייסען גרינס אויף שבועות, מיטגענומען כלי־זיין: אַ מעסערעל מיט צוויי קלינגלעך און אַ שווערד, אפילו אַ הילצערנס, נאָר אַ שאַרפס.

דאָס דאָזיגע שווערד איז ביי מיר פערבליבען פון ל"ג־בעומר. און האָטש איך בין מיט דעם געגאַנגען ל"ג־בעומר אויף מלחמה מיט מיינע איבעריגע חברים הינטער דער שטאָדט, פון דעסטוועגען קאָן איך אייך שוועהרען (איהר מעגט מיר גלויבען אָהן אַ שבועה), אַז עס האָט נישט פערגאָסען קיין איין טראָפּען בלוט. דאָס איז געווען אַ כלי פון דעם מין כלי־זיין, וואָס דאָס מיליטער טראָגט בשעת שלום. ס'איז טאַקי, הייסט עס, נישטאָ קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג אַרום און אַרום, נאָר גאַרנישט, גלאַט אַזוי, פון „דרך־שלום" וועגען, לאָזען זיך שטעהן צוגעגרייט שווער־דען, ביקסען, האַרמאַטען, קאַנאָנען, פערד, סאָלדאַטען — הלואי זאָל מען זיי נישט בעדאַרפען, ווי מיין מוהמע עטעל פלעגט זאָגען, בשעת זי האָט געפּרעגעלט מאַלינעס...

ב.

דאָס איז ידוע אויף דער גאַנצער וועלט, אַז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערען, דעם אָפיציער; דעם געגעראַל אַז מע קאָן טרעפען, איז נאָך בעסער; דעמאָלט פאַלען שוין במילא די סאָלדאַטען, אַזוי ווי שטרוי. דערפאַר וועט אייך שוין קיין חידוש נישט זיין, וואָס איך בין צום אַלעם ערשטען אָנגעפאַלען אויף דעם „גלית הפלשתי", איהם דערלאַנגט מיט דעם שווערד אַ געשמאַקען האַק איבער'ן קאָפּ מיט'ן געלען הימעל און היבשע עט־

ליבע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצויגען, ווי לאַנג ער איז, פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידערגעלעגט נאָך היבשע עטליכע געזונדע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד אַרויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדי שווארצע יאָהר. און די נידערינגע די גראָבע, מיט די גרינגע קוטשמעס, האָב איך גענומען צו דער אַרבייט גאַר אויף איין אַנדער אופן: ווען איך האָב נעקאָנט, האָב איך אַראָפּגענומען די גרינגע קוטשמע, און די איבע־רינגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס, געמאַכט פון זיי אַ תל־עולם!

בשעת מלחמה, אַז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט־אַריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט, וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלט לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואַכע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך, אַזוי ווי וואַסער... איך, בשעת אַנפאַלען אויף דעם שונא, האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אַזאַ כעס מיט אַזאַ ברען, ווי נאָך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפּ, וואָס איך האָב איינגעטיילט דעם שונא; נאָר וואָס ווייטער האָב איך מיר אַלץ מעהר געהיצט, זיך אַליין אונטערגעגעבען אַלע מאָל מעהר חשק, און איך בין אַזוי אַריין אין דער אַרבייט, איך בין געווען אין אַזאַ עקסטאַז, אין אַזאַ רציחה, אַז וואָס ס'איז מיר געקומען פאַר די אויגען — דאָס האָב איך גע־בראָקט, געשניטען אויף אַלע זייטען, און מעהר פון אַלעמען האָבען. פון מיר געליטען נעבאַך „קליינוואַרג“... די יונגע קיילעכיגע אַר־בוזלעך, קאַבאַקלעך מיט די גראָבע בייכלעך, די קליינע פּיצלעך אונערקעלעך, וואָס קריכען נאָר־וואָס אַרויס פון דער גרינער „האָ־דענע“ מיט די געלע נאָפּעלעך, — זיי האָבען מיך צערייצט נאָר מיט זייער שטילשווייגען און מיט זייער קאַלטקייט; און איך האָב זיי איינגעטיילט אַזוי, אַז זיי וועלען מיך האָבען צו גע־דענקען: איך האָב געהאַקט קעפּלעך, געשניטען בייכלעך, געריסען אויף דער האַלב, געבראָקט אויף שטיקלעך, צעשלאָגען, צע־

הרג'עט, גע'מזיק'ט אויף טוידט, — לאז מיך אזוי וויסען שלעכטס, ווי איך ווייס, פון וואנען עס האט זיך צו מיר גענומען אזא רציחה! אומשולדיגע קארטאפלים געבאך, וואס זענען געזעסען טיעף אין דער ערד, האב איך פון דער ערד ארויסגעגראבען און האב זיי מוסר מודעה געווען, אז פון מיר בעהאלט מען זיך נישט!... יונגען קנאבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האב איך ארויסגעריסען מיט'ן ווארצעל, רעטאכלעך זענען געפלויגען ביי מיר, ווי די האלעשקעס — און לאז מיך נאט שטראפען, אויב איך האב נהנה געווען אפילו א שטיקעל רעטאך, ווארום איך געדענק גאנץ גוט פון דער מגילה די ווערטער: „ובבזה לא שלחו את ידם“ — ראבע־ווען האבען אידען נישט געראבעוועט... און אלע מינוט, אז דער יצר־הרע איז געקומען צו מיר און מיך אנגערעדט, איך זאל געניסען א ציבעלקע, פערזוכען א קנאבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה געקומען אקעגען מיט די ווערטער, מיט'ן טראפ און מיט דער נגינה: ובבזה לא שלחו את ידם!... און איך האב נישט אויפגעהערט צו שלאגען, האקען, בראקען, מזיק'ען, ממית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אלט, קליין און גרויס, ארעם און רייך, אהן א שום רחמנות...

אדרבה, איך האב מיר פארגעשטעלט, אז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאל דאס מיך אנהויבען אהרען! מערקווירדיג! איך, וואס האב נישט געקאנט זעהן, ווי מע קוילעט איין עוף, ווי מע שמייסט א קאץ, ווי מע בעלעדיגט א הונד, ווי מע שלאגט א פערד, — זאל איך זיין אזא מין טיראן, איין אכזר?!... „נקמה! — האב איך א פער'־שכור'טער נישט אויפגעהערט צו שרייען. — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אפרעכענען פאר אידיש בלוט! איך וועל אייך שוין באצאהלען פאר ירושלים, און פאר ביתר, און פאר די אידען אין שפאניען מיט פארטוגאל, און פאר די אידען וואס אין מאראקא, און אויך פאר אונזערע, וואס אין אומאן אמאל און וואס אין אנ־דערע ערטער אויך היינט... און פאר די אידישע ספר־תורה'ס, וואס

מע האָט צעריסען, און פאַר די... אי! אי! אי! גוואַלד! ראַ־
טעוועט! ווער האַלט דאָס מיך פאַר'ן אויהער?"...

צוויי רעכטע סטוסאַקעס פון הינטען און אַ פּאָר כפול־שמונה'־
דיגע פּעטש פון פאָרענט האָבען מיך אין איין כהרף־עין אויסגע־
ניכטערט, און איך האָב דערזעהען פאַר זיך אַ בעקאַנטען פּאַרשוין,
וואָס איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז אחרים דעם באַש־
טאַנשטשיק.

ג.

אחרים דער באַשטאַנשטשיק האָט פון קדמונים געהאַלטען אַ
„באַשטאַן", אַ גאָרטען, אָדער אַ „באַקטשי", ביי אונז הינטער דער
שטאָדט. דאָס הייסט, ער האָט אָפּגעדונגען אַ דעסיאַטינע ערד און
דאָרטען פערפיהרט אַ גאָרטען, געזעצט קאַווענעס און דיניעס, אוּ־
גערקעס און קאַרטאָפּלים, ציבעלעס און קנאָבעל און רעטאַכלעך
און שאר ירקות, און געהאַט דערפון שען פּרנסה. פון וואַנען האָב
איך געקענט אחרים'ען? ווייל ער האָט מיט אונז געהאַנדעלט.
דאָס הייסט, ער פלעגט לייהען ביי מיין מאַמען געלד אַלע ערב
פּסח, און אַרום סוכות־צייט פלעגט ער אָנהויבען ביסלעכוויז פונ'ם
פּדיון אײַנצאָהלען, און דאָס געלד פלעגט פערשריבען ווערען ביי
דער מאַמען אין גראָבען סידור אויף דעם לינקען טאָוועל (דאָרט
איז געווען איהר גאַנצע בוכהאַלטעריע), אין אַ זייט, אָפּגעטרעטען
פון אחרים'ס וועגען אַ בעזונדער פּלאַץ, אַ בעזונדערע קאָנטע, און
אָנגעצייכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: ח ש ב ו ן ע ר ל
א ח ר י ם. און נאָכדעם איז שוין געגאַנגען די חשבונות: „פון
אחרים אַ קערבעל. פון אחרים נאָך אַ קערבעל. פון אחרים צוויי
קערבלעך. פון אחרים אַ האַלב קערבעל. פון אחרים אַ זעקעל
קאַרטאָפּלים". און אַזוי ווייטער... און האָטש די מאַמע איז געווע[ן]
אַ אידענע נישט קיין גביר'טע, איין אַלמנה מיט קינדער, און האָט
געלעבט פון „פּראָצענט", נאָר ביי אחרים'ען קיין פּראָצענט האָט

זי נישט גענומען קיינמאָל: ער פלעגט אונז צאָהלען מיט גאָרטעך־וואַרג, אמאָל מעהר, אמאָל ווינציגער — מיר האָבען זיך מיט איהם קיינמאָל נישט געקריעגט.

איז געווען א נערעט, פלעגט ער אליין אָנשיטען אונז א פולען קעלער מיט קאַרטאָפלים און מיט אוגערקעס אויפ'ן גאַנצען ווינ־טער; און אז נישט — פלעגט ער זיך אָפּבעטען ביי דער מאַמע:

— ניע וויבאַטשאַי, אווראומיכאַ, באָ נע ווראָדילאָ! — דאָס הייסט: האָב קיין פאַראיבעל נישט, אברהמ'ס ווייב, ס'איז נישט געראָטען! און די מאַמע פלעגט איהם מוחל זיין דאָס מאָל און אָנזאָגען, אז, אם ירצה השם, אויפ'ן אַנדערען יאָהר זאָל ער נישט זיין קיין דבר־אחר. און טאַקי אזוי פלעגט זי איהם זאָגען, כהאי לישנא ממש:

— ליאַדיזש, אָחרימאו סערדצע, יאָק באָה דאַסט נאַ מאַי האָר שאָב טי נע בואו סוויניאַ!...

— דאָברע, אווראומיכאַ, דאָברע! — פלעגט איהר אָחרים אָפּ־ענטפערען און האַלטען וואָרט: די ערשטע גרינע ציבעלעס מיט'ן ערשטען יונגען קנאָבעל האָט ער תמיד געבראַכט צו אונז; די ערשטע יונגעטשקע קאַרטאָפעלעך מיט די ערשטע גרינע אוגערקעס זענען תמיד געווען ביי אונז, גיכער ווי ביי די נגידים. און איך האָב נישט איין מאָל געהערט פון אונזערע שכנים און שכנה'טעס, אז דער אלמנה איז גאָר נישט אזוי שלעכט, ווי זי מאַכט דעם אָנשטעל. „זעהט נאָר, מע טראָגט איהר אריין אין שטוב פון כל טוב"... סע פערשטעהט זיך, אז איך האָב דאָס באַלד אָפּגע־טראָגען דער מאַמען אין אויהער אריין. האָט זיי די מאַמע גוט אויסגעשאָלטען:

— זאָלט זיי אין די אויגען, שטיינער זיי אין האַרצען! וועד סע פאַרגינט מיר נישט, דער זאָל אליין נישט האָבען! איך ווינש זיי איבער־אַיאָהר אויף מיין שטיינער!

סע פערשטעהט זיך, אז איך האָב באַלד איבערגעגעבען אונ־זערע שכנה'טעס, וואָס די מאַמע האָט זיי געווינשעוועט... סע פער־

שטעהט זיך, אז פאר אזעלכע ווערטער זענען זיי געווען אויף דער מאַמע להרוג ולאבד און אַנגערופען זי מיט אזא נאָמען, וואָס מיר איז געווען א חרפה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אז מיך האָט דאָס פערדראָסען און איך האָב דאָס באַלד אָפּגעטראָגען דער מאַמען. האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט צוויי פּעטש און אָנגעזאָגט, איך זאָל אויפהערען ארומטראָגען „שלח־מנות“ פון איינעם צום אנדערען... פון די פּעטש האָב איך געוויינט. און דאָס וואָרט „שלח־מנות“ האָט מיר געפּיקט אין מוח: איך האָב נישט פערשטאַנען פאַר וואָס רופט זי דאָס עפּיס „שלח־מנות“?

א יום־טוב פלעגט זיין ביי מיר, אז איך פלעג דערזעהן פון דער־ווייטען אַחרים׳ען מיט די גרויסע שטיוואַלעס און מיט דער גראָבער ווייסער, וואַרעמער, וואָלענער סוועטע, וואָס ער האָט זי געטראָגען זומער און ווינטער. דערזעהן אַחרים׳ען געהן, האָב איך געוואוסט, אז דאָס טראָגט ער אונז א פולע פּעלענע מיט גאָרטען־וואַרג. און איך פלעג לויפען אין קיך אָנזאָגען דער מאַמע די בשורה, אז אַחרים איז געקומען.

ד.

בכלל דאַרף איך מודה זיין, אז צווישען מיר מיט אַחרים׳ען איז געווען א מין ליעבע א פערבאָרגענע, א מין סימפּאַטיע, וואָס מע קאָן זי נישט ארויסגעבען אין ווערטער. גערעדט האָבען מיר צווישען זיך כמעט קיינמאָל נישט; ערשטענס, דערפאַר, וואָס איך האָב נישט פערשטאַנען זיין לשון און ער האָט נישט פערשטאַנען מיין לשון (דאָס הייסט, איך איהם האָב פערשטאַנען, נאָר ער מיך — מכות!). און, צווייטענס, האָב איך מיך געשעמט: אזא גרויסער אַחרים — ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דאַרפען אָנ־קומען צו דער מאַמען, זי זאָל זיין צווישען אונז דער טאָלמאַטש.

— מאַמע, פרעג איהם, פאַר וואָס ברענגט ער מיר נישט קיין ווינשעל?

— וואו זאָל ער דיר נעמען ווײַנשעל? אין אַ באַשטאַן איז נישטאָ קיין ווײַנשעל.

— למאי איז נישטאָ אין אַ באַשטאַן קיין ווײַנשעל?

— ווײַל אין אַ באַשטאַן וואַקסען נישט קיין ווײַנשעל־בוימער.

— למאי וואַקסען נישט אין אַ באַשטאַן קיין ווײַנשעל־בוימער?

— למאי, למאי, למאי — דו ביזט אַ געשלײַערטע שיקסע! — מאַכט צו מיר די מאַמע און וואַרפט מיר אויף אַ פּאַטש.

— אָווראָומיכאַ, נע בעיי דעטינאַ! — מאַכט צו איהר אַחרים און שטעלט זיך איין פאַר מיר.

אָט אַזאַ מין ערל איז געווען אַחרים, און בײַ איהם בין איך דאָס געלעגען אַצינד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדאַרף מען פערשטעהן, אַז ס'איז מן הסתם אַזוי געווען די מעשה: אַחרים, אַז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן בײַ זיך אויפ'ן באַשטאַן אַזאַ חורבן, האָט ער תחילת בעדאַרפט נישט פערשטעהן, וואָס טהוט זיך דאָ. דערזעהן אַזאַ נפש, ווי איך, אַרבייט מיט דעם שווערד אויף אַלע זייטען, האָט אַחרים בעדאַרפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס: אַ נישט־גוטער, אַ שרע־טעלע, איין אָנשיקעניש, — און האָט געוויס זיך איבערגע'צלמ'ט עטליכע מאָל. נאָר נאָכדעם, אַז ער איז צוגעגאַנגען נעהענטער און דערזעהן, אַז דאָס אַרבייט אַזוי געטריי דוקא אַ אידיש יונגעל, און דוקא מיט אַ הילצערנעם שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען בײַ'ם אויהער. נאָר אַזוי געשמאַק, אַז עס האָט מיך צוגעצויגען צו דער ערד. און איך האָב אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מײַן קול:

— אײַ אײַ אײַ!!! ווער ציהט דאָס מיך פאַר'ן אויהער?

ערשט העט־שפּעטער, נאָך די רעכטע סטוסאַקעס און נאָך די אמת'ע פּעטש, וואָס אַחרים האָט מיר אײַנגעטיילט, האָבען מיר זיך בעגעגענט מיט די אויגען און האָבען זיך בײדע דערקענט אײנס דאָס אַנדערע, און מיר זענען בײדע געווען איבעראַשט, געבליבען אָהן לשון.

— אוודאומיבינע דעטינאו ? — האט אחרים אויסגעשריען און האט זיך איבערגע'צלמ'ט, און האט גענומען בעטראכטען די היזקות, וואס איך האב איהם דא אנגעארביים, בעקוקט יעדע גראדקע מיט איטליכם שטיקעל ערד, און עס האט איהם אזוי אנגענומען ביי'ם הארצען, אז עס האבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האט זיך אוועקגעשטעלט אקעגען מיר, צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ'ן בויך און א פרעג געטהאן מיך נאר איין ווארט:

— זא שטשא ? — פאר וואס קומט דאס מיר, הייסט דאס...

ערשט דא האב איך צעקיים, וואס פאר א חתונה איך האב אנגעארביים און וועמען איך האב אזוי שטארק גורם היזק געווען. און איך האב זיך אליין געפרעגט: „פאר וואס ? פאר וואס ?"...

— חאדים! — מאכט צו מיר אחרים און נעמט מיך אן פאר א האנד. און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאר שרעק; איך מיין, אט-אט מאכט ער פון מיר א פרעזשעניצע. נאר אחרים טשעפעט מיך נישט; ער האלט מיך נאר שטארק פאר דער האנד, נאר אזוי שטארק, אז עס שפרינגען מיר די אויגען פונ'ם קאפ, און פיהרט מיך אפ אהיים צו דער מאמע, און דערצעהלט איהר אויס אלסדינג, און גיט מיך איבער אויף איהרע הענד...

ה.

זאל איך אייך דערצעהלען, וואס איך האב געהאט פון דער מאמע? זאל איך אייך אויסמאהלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אחרים האט איהר איבערגע-געבען מיט אלע פישטשעווקעס דעם גאנצען חורבן, וואס איך האב איהם אנגעמאכט אין באשטאן? אחרים האט זיך נישט געפוילט, גענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאמען, ווי אזוי איך האב געארביים אהער און אהין, אויף אלע זייטען, ווי אזוי איך האב געהאקט און געבראקט און געשטאכען און געטרעטען

מיט די פיס, און די קארטאָפלים פון דער ערד אַרויסגעגראָבען, און די האָדענע פון די אונטערקעלער, נאַר־וואָס אויפגעגאנגענע אונטער־קעלער... און פאר וואס? פאר ווען?

— זאַ שטשאָ, אַוואַראוטיכאַ, זאַ שטשאָ?...

מעהר האָט אַחרים נישט געקאָנט רעדען: עס האָבען זיך איהם, אפנים, געשטעלט די טרערען אין האלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער: איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפּאַטשט פון אַחרים'ס הענד, איידער האָבען דאָס, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמען פאר שבועות און פונ'ם רבי'ן נאָך שבועות... הייגט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָכדעם געהאַט אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר אַ לייטישען נאָמען: „באשטאנ־שטשיק". יוסיל באשטאַנשטשיק"!... דער דאָזיגער שענער נאָמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינס אויף שבועות.

שוין איין מאָל א סוכה!

געשריבען אין יאָהר 1908.

שוין אײן מאָל אַ סוכה!

א.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קענען אַלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!“ — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליק־ליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חידוש'ט זיך און האָט אַפּשיי.

אַט אַזאַ מענש איז געווען ביי אונז אין כתרילעווקע, און גע־רופען האָט מען איהם: שוין אײן מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם גערופען שוין אײן מאָל משה, ווייל אויף יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער גע־מאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין אײן מאָל אַזוי“.

— ביי אונז אַ חזן אין שוהל — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין אַ פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פראָסט!

— איז דאָס געפלויגען פעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פעטש!

— אוי, אידען, בין איך איין אָרעמאַן — שוין איין מאָל איין אָרעמאַן!

און אַזוי אויף אַלסדינג.

און געוועזן איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגען: וואָס ער איז געוועזען. ער איז געוועזן אַ איד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען. ער האָט געלעבט, ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער, צעהנער טויזענדער אידען לעבען אין כתרילעווקע. נעדרעהט זיך ארום אַ פּריץ, דאָס הייסט, נישט ארום פּריץ אַליין, נאָר ארום די פּריצים, וואָס ביי'ם פּריץ, און נישט ארום די פּריצים גופא, נאָר ארום די אידען, וואָס דרעהען זיך ארום די פּריצים, וואָס ביי'ם פּריץ. און צי האָט ער געהאַט פּרנסה — דאָס איז שוין ווידער אַ בעזונדערע מעשה, ווארום שוין איין מאָל משה איז געוועזן אַ מענש, וואָס האָט פיינט געהאַט זיך בע־ריהמען מיט זיין גוטסקייט און בעקלאָגען זיך אויף זיין שלעכטס־קייט. תמיד איז ער געוועזן פריילידּ, תמיד זענען איהם די בעקלעך געוועזן רויט, איין וואָנסע אביסעל לענגער פון דער אנדערער, דאָס היטעל אויף אַ זייט, און די אויגען תמיד גוטע, שמייכלענדיגע, שטענדיג קיין צייט נישט געהאַט און אַלע מאָל, צו יעדער צייט, געוועזן גרייט פון יענעמ'ס וועגען געהן צעהן מייל צו־פוס.

אָט אַזאַ מין פּאַרשוין איז געוועזן אונזער „שוין איין מאָל משה“.

ב.

נישט געוועזן איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס „שוין איין מאָל משה“ זאָל דאָס נישט קאָנען מאַכען: אַ שטוב איז אַ שטוב, אַ זייגער איז אַ זייגער, אַ מאַשינע איז אַ מאַשינע, אַ לעמפּעל, אַ דריידעל, אַ קראַהן, אַ שפּיגעל, איין עמער, אַ שטייג — און וואָס נישט?

אמת, קיינער האָט נישט געקאָנט אָנווייזען אויף די הייזער מיט די זייגערס מיט די מאַשינעס, וואָס זענען ארויס פון זיינע הענד.

נאָר אַלע זענען געווען איבערצייגט, אַז משה קאָן; אַלע האָבען געזאָגט, אַז ווען ער האָט געצייג, קעהרט ער איבער וועלטען. דער גאַנצער אומגליק איז געווען, וואָס ער האָט נישט געהאַט קיין געצייג. מיין איך פערקעהרט: דאָס איז טאַקי געווען דאָס גליק, וואָס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געוואָרען, און די וועלט, הייסט דאָס, איז געבליבען אַ וועלט.

אַז מע האָט משה׳ן נים צעריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען איינער אַ גליקליכער! האָט זיך איבערגעדרעהט אַ שלאָס — צו וועמען איז מען געגאַנגען? צו משה׳ן. האָט זיך געשטעלט דער זייגער — צו משה׳ן. פערשטאָפּט געוואָרען דער קראַהן פונ׳ם סאַמאָוואר און עס קאָן זיך נישט צאַפּען — צו משה׳ן. טאַראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך פערפיהרט אין שטוב — וועמען פרעגט מען? משה׳ן. אַ טחויר האָט זיך אריינגעהאַפּט און שטיקט אַלע נאַכט די עופות — מיט וועמען האלט מען זיך איין עצה? מיט משה׳ן. ווידער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה״, און טאַקי אָבער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה״!

אמת, דעם איבערגעדרעהטען שלאָס האָט מען טאַקי נאָכדעם פערוואָרפען איין איבערגעדרעהטען ערגיץ אויף אַ שאַפּע, דעם זייגער האָט מען געמוזט אָפּגעבען צום זייגערמאַכער, און דעם סאַמאָוואר — צום קעסלער, די טאַראַקאַנעס מיט די פּרוסאַקעס מיט די אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך, אפנים, פאַר משה׳ן ווינציגוואָס איבערגעשראָקען, און דער טחויר האָט זיך געטהאָן דאָס, וואָס אַ טחויר דאַרף טהון... נאָר „שוין איין מאָל משה״ איז געבליבען דער איינענער „שוין איין מאָל משה״, וואָס פריהער. פּאַרט „געבענשטע הענד״! און מסתמא איז דאָך אין איהם עפּיס געווען אַזעלכעס — אַ וועלט איז דאָך נישט משוגע! אַ סימן האָט איהר: פאַר וואָס געהט מען נישט צו מיר, אָדער צו אייך, מיט קיין איבערגעדרעהטע שלעסער, מיט קיין זייגערס, סאַמאָווארען, טחוירען, טאַ־

ראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע מיאוסקייטן? נישט אַלע מענ־שען זענען גלייך, און טאַלאַנטען אויף דער וועלט זענען, אַפּנים, פאַרהאַן געצעהלטע.

ג.

מיט דעם דאַזיגען „שוין איין מאָל משה" זענען מיר געוואָרען גאַנץ נאָהענטע שכנים אין איין דירה, אונטער איין דאַך. איך זאָג „געוואָרען", ווייל ביז אַהער זענען מיר געזעסען אין אונזער איי־גענער דירה. נאָר עס האָט זיך ביי אונז פּלוצים געגעבען אַ דרעה דאָס רעדעל, די צייט איז אונז געוואָרען שלעכט, קיין „אַנזעצערס" האָבען מיר נישט געוואָלט זיין, — האָבען מיר די דירה פערקויפט, אַרומגעצאָהלט זיך מיט די חובות און אַריבערגעצויגען זיך (ערב ראש־השנה איז דאָס געווען) צו הערשקע מאַמצים, אין איין אַלטער חורבה, אָהן אַ גאָרטען, אָהן אַ הויף, אָהן אַ גאַניק, אָהן לייב און אָהן לעבען.

— נו, אַ „חאַטע"! — זאָגט די מאַמע כלומרשט מיט אַ גע־לעכטער, און איך זעה ביי איהר טרערען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאָגט צו איהר דער טאַטע, שוואַרץ ווי די ערד. — דאַנקען גאָט דערפאַר.

פאַר וואָס „דערפאַר" — ווייס איך נישט. אפשר דערפאַר, וואָס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואָלט ליעבערשט גע־זעסען אין דרויסען, איידער דאָ, ביי הערשקע מאַמצים אין שכנות, מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מיידלעך, וואָס איך ווייס זיי נישט און קען זיי נישט, און וויל זיי נישט וויסען און וויל זיי נישט קענען מיט זייערע געלע הערעלעך, מיט זייערע נאַסע נעזע־לעך, מיט זייערע דינע פיסעלעך און גראָבע בייכעלעך, וואָס אַז זיי נעהען קאַטשען זיי זיך, ווי די קאַטשקעלעך, אַליין האַלטען זיי אין איין עסען, און אַז יענער עסט, קוקען זיי אין מויל אַריין... איך האָב דאָס נעהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פון גאָט, וואָס ער האָט

ביי אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אַזוי באַנג גע־טהאָן די דירה, ווי די סוכּה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט אַ פּליגעל, וואָס הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אראָפּ, און מיט אַ שענער געמאָהלטער סטעלי פון גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן־דוד'ען. אמת, גוטע פריינד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ, אַז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָפּקויפען צוריק, אָדער גאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיך אויסבויען איין אַנדערע דירה, אַ סך אַ בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שענערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אַלץ נישט מעהר ווי טרייסטווערטער, קאַלטע רפואות, פּונקט אַזעלכע טרייסטווערטער, ווי בשעת איך האָב צעבראָכען (אומגעהרען, געוויינטליך) דאָס בלעכענע זייגערעל מיינס אויף שטיק־שטיקלעך, האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פּעטש, און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען איין אַנדער זייגערעל, אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און אַ שענערס פון יענעם זייגערעל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נייע זייגערעל, וואָס מע וועט מיר אַמאָל קויפען, אַזוי מעהר האָב איך געוויינט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זייגערעל... שטילערהייד, אַז דער טאַטע זאָל נישט זעהן, האָט די מאַמע גע־וויינט נאָך דער דירה. און דער טאַטע האָט געזיפצט און גע־קרעכצט, און אַ שווארצער וואָלקען האָט צוגעדעקט זיין פּנים, און ברייטע קנייטשען האָבען זיך געלעגט אויף זיין גרויסען ווייסען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסער עולה פונ'ם רבונו־של־עולם, וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אונזער אייגענע דירה...

— איך בעט דיך, זאָלסט מיר געזונט זיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט אַ סוכּה?

אזוי רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען אין איינעם פון די עשרת־ימי־תשובה.

— דו קעהרסט אודאי וועלען זאָגען: וואָס וועלען מיר טהון אָהן אַ סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאַטע, כלומרשט מיט אַ שפּאַס, און איך זעה, אַז עס קאָסט איהם געזונד; איך זעה, אַז ער קעהרט זיך אָפּ אויף אַ זייט, מע זאָל נישט זעהן זיין פּנים, וואָס איז בע־דעקט מיט אַ פינסטערער שוואַרצער חמאַרע, און די מאַמע שנייצט די נאָז אין פאַרטוך, שלינגט די טרערען, און איך — אויף זיי קוק־קענדיג. פּלוצים קעהרט זיך אום דער טאַטע מיט'ן פּנים צו אונז עפּיס זעהר לעבעדיג.

— שאַ! מיר האָבען דאָך דאָ עפּיס אַ שכן משה.

— „שוין איין מאָל משה“? — העלפט איהם אונטער די מאַמע, און איך ווייס נישט, צי זי לאַכט, צי זי מיינט דאָס ערנסט? אפּנים, אַז ערנסט, ווארום אין אַ האַלבער שעה אַרום דרעהען זיך אַרום ביי דער שטוב אַלע דריי, דאָס הייסט: דער טאַטע און משה און הערשקע מאַמצים, אונזער בעל־הבית, און מע זוכט איין אָרט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאַמצים'עס דירה איז אפילו אזוי אַ גאַנץ פיינע דירה, נאָר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האָט נישט קיין פּיצעל הויף. זי זעהט־אויס, ווי מע האָט זי פערלאָרען אין מיטען גאַס: עמיצער איז געגאַנגען און האָט פערלאָרען אַ דירה. אָהן אַ הויף, אָהן אַ הויז, אָהן אַ דאַך, די טיר פון יענער זייט געסעל, ווי אַ קאַ־פּאָטע מיט'ן סטאַן פון פאָרענט און מיט די קנעפּלעך פון הינטען — און רעדט מיט הערשקע'ן, וועט ער אייך פערקלאַפּען דעם קאָפּ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האָט זיך געלאָדען פאַר דער דירה, ווי אזוי ער האָט אויסגעלאָרען די דירה, ווי אזוי מע האָט געוואָלט צונעמען

ביי איהם די דירה, ווי אַזוי ער האָט זיך געשלאָגען פאַר דער דירה, און ווי אַזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעכענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכּה? — פרעגט דער טאַטע ביי „שוין איין מאָל משה'ן", און „שוין איין מאָל משה", פערריסען דאָס היטעל און פערטראַכט, ווי אַ גרויסער ארכיטעקטאָר, וואָס בעקלערט זעהר אַ גרויסען פּלאַן, ווייזט מיט ביידע הענד פון דאַנען אַהער און פון דאָרטען אַהין, און וויל געבען צו פערשטעהן, אַז ווען די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האָט אַ הויף, פערשפּאָרט מען דעמאָלט צוויי ווענד, און די סוכּה ווערד ביי איהם פאַרטיג אין איין טאָג — וואָס זאָג איך אין איין טאָג? אין איין שעה! נאָר אַזוי ווי די דירה האָט נישט קיין הויף און מע דאַרף האָבען פיער ווענד, וועט דאָס ביי איהם אַביסעל געדויערען, נאָר דערפאַר וועט דאָס זיין אַ סוכּה — שוין איין מאָל אַ סוכּה! דער עיקר, ס'זאָל נאָר זיין מאַטריאַל.

— מאַטריאַל וועט זיין, האָט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען, האָט איהר זשע געהילץ? — פרעגט איהם משה.

— געהילץ איז פאַרהאַן, האָט איהר זשע צוויעכעס? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוויעכעס קאָן מען קריגען, האָט איהר זשע סכך? — פרעגט איהם משה.

— עפּיס זענט איהר מיר היינט צו „דאָסיג"! — מאַכט הערשקע.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, און ביידע צעלאַכען זיי זיך.

ה.

נאָר אַז הערשקע מאַמעס האָט געבראַכט צו שלעפּען די ערשטע עטליכע ברעטלעך מיט די ערשטע פאָר קלעצלעך,

האָט „שוין איין מאָל משה" געזאָגט. אַז עס וועט, אם ירצה השם, זיין „שוין איין מאָל א סוכה". און איך בין געווען זעהר נייגיעריג צו וויסען, ווי אַזוי וועט ער דאָס מאַ־כען פון די דאַזיגע עטליכע ברעטלעך מיט די פּאָר קלעצלעך א סוכה? איך האָב מיך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, זי זאָל מיך לאָזען זיין דערביי, בשעת משה וועט מאַכען די סוכה, און ביי משה'ן אַליין האָב איך דאָס באַלד גע'פּועל'ט; נישט נאָר ער האָט מיר ערלויבט צו זיין דערביי, אדרבה — ער האָט מיר געזאָגט, איך זאָל איהם זיין א „פּאָמעטש", דאָס הייסט, איך זאָל איהם העלפען דערלאַנגען און צוהאַלטען וואָס ער וועט מיר הייסען.

סע פערשטעהט זיך, אַז איך בין פון אַזאַ מעשה געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל. א קליינינקייט — איך וועל העלפען בויען א סוכה! און געהאָלפען האָב איך זעהר א סך: געהאָלפען מאַכען מיט די ליפּען, בשעת משה האָט נעקלאַפּט מיט'ן האַמער, געהאָל־פען געהן אין שטוב אריין גלייך מיט איהם עסען, געהאָלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער, זיי זאָלען אונז נים שטעהרען די אר־בייט, און געהאָלפען אונטערטראָגען איהם אַלע מאָל דעם האַמער, בשעת ער האָט בעדאַרפט דעם זאַסטוק, און דערלאַנגען איהם די אָפּצווייגנגע, בשעת ער האָט בעדאַרפט האָבען א צוויאַק. איין אַנ־דערער אויף זיין אָרט וואָלט פּאַר אַזאַ מין „העלפען" מיט אַזאַ מין „אונטערטראָגען" געוואָרפען אין קאָפּ אריין דעם האַמער אָדער די אָפּצווייגנגע; נאָר „שוין איין מאָל משה" איז געווען א מענש אָהן א גאַל; איהם האָט נאָך קיינער נישט געהאַט די זכיה צו זעהן, ער זאָל זיין אין כעס.

— כעס, האָט ער געזאָגט, איז עבודה־זרה; אַזוי ווי די עבודה־זרה העלפט, אַזוי העלפט כעס...

און מחמת איך בין געווען זעהר פערטיעפט אין דער אַרבייט, האָב איך גאָרנישט בעמערקט, ווי אַזוי און פון וואַסערע נסים ס'איז ביי אונז פאַרטיג געוואָרען די סוכה.

— קום, ועסט דו זעהן די סוכּה, וואָס מיר האָבען אויסגע־בויעט! — אַזוי זאָג איך דעם טאַטען און שלעפּ איהם אַרויס פאַר דער פּאָלע אין דרויסען אַרויס, און דער טאַטע קוועלט־אָן פון אונ־זער אַרבייט, קוקט אויף משה'ן מיט אַ שמייכעלע און זאָגט צו איהם, בעווייזענדיג אויף מיר:

— האָט איהר חאָטש געהאַט פון איהם, רב משה, אַ שטיקעל „פּאַמעטש"?

— שוין איין מאָל אַ „פּאַמעטש"! — זאָגט משה און קוקט־אַרויף אויפ'ן דאַך פון דער סוכּה מיט יסורים. — אונזער הערשקע זאָל שוין ברענגען צו טראָגען דעם סכך, וואָלט שוין געווען שוין איין מאָל אַ סוכּה!

ו.

הערשקע מאַמציס האָט אונז געפיהרט מיט'ן סכך, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג, ביז נאָט האָט געהאָלפען דעם טאָג פון ערב סוכּות, האָט ער געבראַכט צו פיהרען אַ וואָגען מיט דינע, דינע שטע־קעלעך, אַ מין קאַמיש, וואָס וואַכסט ביי אונז אויף יענער זייט טייך אין געמייזעכטס, און מיר האָבען זיך גענומען דעקען די סוכּה; דאָס הייסט, דעקען האָט געדעקט משה אַליין, און איך האָב געהאָלפען צעטרייבען די ציעגען, וואָס האָבען זיך צוגעחאַפּט צום דאָזיגען סכך, ווי צו עפּים רעכטס. איך ווייס נישט, וואָס פאַר אַ טעם האָבען זיי געפונען אין די דאָזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמציס'עס שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס הייסט, אין אַ רשות־הרבים, איז פון די ציעגען געווען נישט אָפּ־צוטרייבען זיך. אָט האָט איהר אָוועקגעטריבען איינע, איז געקו־מען די אַנדערע, נאָך נישט אָוועקגעטריבען די אַנדערע — אהא, אָט איז שוין די ערשטע נאָך אַ מאָל אויסגעוואַכסען!

איך האָב זיי געטריבען מיט שטעקענס:

— אַ קאַזאַ, וואָן פון דאַנען! ווייטער ביזט דו דאָ, דו נאַ־רישע ציעג? אַ קאַזאַ!

דער רוח ווייסט זיי, פון וואנען זענען זיי געוואָהר געוואָרען, אז ס'איז ביי אונז פאַרהאַן גרינגער סכך! אפנים, זיי האָבען גע־געבען צו וויסען איינס דאָס אנדערע — נישט אנדערש; וואָרום עס האָבען זיך צענויפגעקליבען ארום אונז אלע ציעגען פון דער־גאנצער שטאָדט, און איך, איינער אליין, האָב געמוזט מיט זיי אלע מלחמה האַלטען!

אז גאָט האָט געהאָלפען, דער גאנצער סכך איז שוין געלעגען אויף דער סוכה, זענען די ציעגען געבליבען שטעהן, ווי די נאַראָנים, נעקוקט אַרויף מיט נאַרישע אויגען און נאַריש גע'מעלה־גרה'ט. איך האָב דערלעבט אָן זיי א נקמה און האָב זיך אָנגערופען צו זיי:

— פאַר וואָס שלעפט איהר איצטער נישט קיין סכך, נאַרישע ציעגען?

עס ווייזט אויס, אז זיי האָבען מיך פערשטאַנען: זיי האָבען זיך איינציגווייז אַנגעהויבען צעגעהן זוכען זיך איין אנדער עובדא. און מיר האָבען זיך גענומען אויספּוצען די סוכה פון אינוועניג. קודם כל האָבען מיר אויסגעשאָטען די ערד מיט געלען זאַמד; נאָכ־דעם האָבען מיר אַרומגעהאַנגען די ווענד מיט אַלערליי קאָלדרעס פון אלע דריי שכנים, און דאָרט, וואו עס האָט נישט געהאַפּט קיין קאָלדרעס, איז געהאַנגען א שאַל, און אז עס האָט נישט געהאַפּט קיין שאַלען, איז געהאַנגען א טישטוך אָדער א ליילעך; און ערשט נאָכדעם האָבען מיר אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, די לייכטער מיט די בענשליכט, דאָס געפּעס מיט די מעסערס מיט די גאָפּלען מיט די לעפעל, און אלע דריי בעל־הבית'טעס זענען גע־גאַנגען בענשען ליכט און מאַכען א ברכה „לישב בסוכה".

ז.

מיין מאַמע, עליה השלום, איז געווען א אידינע, וואָס האָט ליעב געהאַט וויינען. ימים נוראים — דאָס זענען געווען א י ה ר ע ימים טובים, און פון זינט מיר האָבען פערשפּיעלט אונזער אייגענע

דירה, האָבנ זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער טאַטע, וואָס איז אַליין אויך אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ, האָט דאָס נישט געוואָלט ליידען, איהר געזאָגט, זי זאָל מורא האָבען פאַר גאָט, זי זאָל נישט זינדיגען, ווארום ס'איז פאַרהאַן נאָך ערגערס, דאַנקען גאָט דערפאַר... נאָר דאָ אין סוכּה, בשעת ליכט־בענשען, האָט זי פערשטעלט די אויגען מיטביידע הענד און האָט געקאָנט וויינען שטילערהייד, קיינער זאָל נישט וויסען, אַז זי וויינט. נאָר נישט מיך נאַרט מען: איך האָב גאַנץ גוט געזעהען, ווי די פּלייצעס טרייסלען זיך איהר און טרערען רי־נען דורך די ווייסע, דינע פינגער, און זיי פאַלען אויפ'ן ווייסען טישטוך. און איך ווייס אַפילו וואָס זי וויינט!... איהר גליק, וואָס דער טאַטע גרייט זיך אין שוהל אַריין, טהוט־אָן די שבת'דיגע, שוין אַפילו צעהאַקטע, נאָר פאָרט זיידענע קאַפּאָטע, נעמט זיך אַרום מיט'ן געפלאָכטענעם זיידענעם גאַרטעל, שטעקט־אַריין ביידע הענד אין גאַרטעל אַריין און מיט אַ טיעפען יום־טוב'דיגען אָפּן זאָגט ער צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן. שוין צייט געהן אין שוהל אַריין דאַווענען.

איך נעם די סידורים מיט די מחזורים, און מיר לאָזען זיך מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין, און די מאַמע בלייבט דאַווענען אין דער היים, און איך ווייס פריהער וואָס זי וועט טהון: זי וועט וויינען. זי וועט זיך קאָנען גוט אָנוויינען! והראיה, אַז מיר זענען געקומען צוריק און אַריין אין סוכּה אַריין מיט'ן שענעם בריי־טען „גוט־יום־טוב“, און דער טאַטע האָט זיך געשטעלט מאַכען קידוש, דעם שענעם יום־טוב'דיגען קידוש מיט'ן שענעם יום־טוב'־דיגען ניגון, האָב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי געווען רויטליך און אונטערגעשוואָלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאָז האָט שטאַרק געגלאַנצט, געבלישטשעט — און דאָך האָט זי מיר אויסגעוויזען שען, ווי די מוטער רחל, אָדער ווי אביגיל, אָדער ווי די מלכּה שבא, אָדער ווי אסתר המלכּה. און קוקענדיג אויף איהר, דערמאָן איך מיך אָן אַלע אונזערע שענע אידישע טעכ־

מער, די יפת־תואר׳ס, וואָס איך בין מיט זיי פּאַרפּריה בעקענט געוואָרען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שענער מאַמען מיט איהר שען קלאָר־ווייס פּנים, וואָס שיינט־אַרויס פון דער שענער זיידענער יום־טוב׳דיגער פעטשיילע; מיט איהרע שענע גרויסע פערזאָרגטע אויגען, פערקלעהמט מיך ביי׳ם האַרצען, וואָס אַזעלכע שענע אויגען דאַרפען שטענדיג וויינען, וואָס אַזעלכע שענע ווייסע הענד דאַרפען נעבאַך אַליין קאָכען און באַקען, און עס פערדריסט מיך אויפ׳ן רבונו־של־עולם, פאַר וואָס ער גיט אונז נישט קיין געלד א סך, און איך בעט ביי גאָט, ער זאָל מיך בעגליקען, איך זאָל געפינען עפּיס איין אוצר פון א סך גאָלד און דימענטען מיט בריליאַנטען, אָדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אַלע געהן קיין ארץ־ישראל, און דאָרטען וועט דאָך שוין אונז אַלעמען זיין גוט!...

אזוי טראַכט איך מיר, און מיינע געדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך וויט־ווייט, אהין, צו מיינע גילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערבייטען אויף כל הון דעלמא. און דער שענער יום־טוב׳דיגער ניגון פון׳ם טאַטענ׳ס שענעם יום־טוב׳דיגען קידוש גיסט זיך מיר אריין אין די אויהערען אריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאָזיגע שענע, גוטע ווערטער:

דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט,
און אונז האָסט דו אויסגעקליבען
פון אַלע פעלקער!...

א קליינינקייט, א פאָלק א מיוחס ביי גאָט? א פאָלק א בן־יחיד? און עס ווערד מיר גוט אויפ׳ן האַרצען: פ ו נ ׳ ם ד אָ ז י ־ג ע ן ג ל י ק ל י כ ע ן א ו י ס ד ע ר ו ו ע ה ל ט ע ן פ אָ ל ק! און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז איך בין א פּרינץ... יאָ, א פּרינץ, און די סוכה — דאָס איז א פּאַלאַץ, און דאָ רוהט די שכינה, און

דאָ זיצט מיין מאַמע די יפת־תואר, די מלכה שבא, און דאָ וועלען מיר מאַכען מ׳אָרגען, אם ירצה השם, דעם שענעם „שהחיינו“ איבער דעם שענסטען פון אַלע פּירות, איבער׳ן אתרוג — אַך, ווער קאָן זיך צו מיר גלייכען? ווער קאָן זיך צו מיר גלייכען?!

ח.

נאָכ׳ן טאַטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה“ — נישט דער קידוש, וואָס ביי׳ם טאַטען, אָבער גאָר לא! און נאָך איהם — דער בעל־הבית אַליין, הערשקע מאַמציס, — אַ פּראָסטער איד, אַ פּראָסטער קידוש. און מיר געהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא. און אַלע דריי בעל־הבית׳טעס ברענגען צו טראָגען די גוטע, וואַרעמע, פרישע, געפעפערטע, מחיה־שמעקעדיגע פיש — און איט־ליכער זיצט זיך מיט זיין געזינדעל ביי זיין טיש. אַ סך קוילעטשען. אַ סך הענד טונקען־איין ווייכען קוילעטש אין הייסער פיש־יויך. אַ סך מיילער עסען. און אַ ווינטעל בלאָזט־אריין אין סוכה דורך די דינע שוואַכע ווענטלעך און דורכ׳ן שיטערען סכך, און די ליכט־לעך שמעלצען זיך. און אַלע עסען, עסען געשמאַק די יום־טוב׳דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ס׳איז נישט קיין סוכה, נאָר אַ פּאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פּאַלאַץ, און מיר, אידען, מיוחסים, פּרינצען, בני־יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואוילטאָג. „אשריכם, ישראל! וואויל איז צו אייך, אידע־לעך! — טראַכט איך מיר. — קיינעם איז נישט אַזוי גוט, ווי אייך! מכות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אַזאַ שענער סוכה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאַמד און בעהאַנגען מיט די שענסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ׳ן טיש יום־טוב׳דיגע קוילעטשען מיט אמת גוטע יום־טוב׳דיגע פיש. וואָס דאָס אַליין איז אַ מאכל־מלכים; היינט ווער שמועסט, אַז מ׳ע וועט נאָך...“ פּלוצים — טררראַך! דער גאַנצער דאַך מיט׳ן סכך — אויף אונזערע קעפּ; און נאָכ׳ן דאַך — איין וואַנד און די אַנדערע

וואַנד בויגען זיך, פֿאַלען כורעים, און עפּיס אַ ציעג פֿליהט פֿון אויבען אַראָפּ גלייך אויף אונז, און מיט אַ מאָל ווערד פינסטער־חושך, אַלע ליכט אויסגעלאָשען, אַלע טישען איבערגעקעהרט, און מיר אַלע, מיט די קוילעטשען, מיט'ן געפעס, מיט דער ציעג, ליגען אין זאַמד. און די לבנה שיינט, און די שטערען קוקען, און די ציעג חאַפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלייבט שטעהן אַ ווײַלע און קוקט זיך אַרום מיט נאַרישע אויגען, ווי אַ זינדיגער מענש, און באַלד חאַפּט זי די פיס אויף די פּלייצעס און מאַרש, ווי איין עזות־פּנים, איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט אַ געשריי: „מע־ע־ע־ע!“ די ליכט אַלע אויסגעלאָשען, דאָס געפעס צעבראָכען, די קוילעטשען אין זאַמד, מיר אַלע איבער־נעשראָקען אויף טויט. די ווייבער קוויטשען, די קליינע קינדער וויינען — אַ חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* * *

— אַ שענע סוכה האָט איהר אַנידערגעשטעלט, — זאָגט צו אונז נאָכדעם דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים, מיט אַזאַ טאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען ביי איהם גענומען פאַר דער סוכה מי יודע וויפיעל, — אַז איין ציעג האָט זי געקאָנט אַנידערלעגען. אַ שענע סוכה!

— שוין איין מאָל אַ סוכה! — זאָגט „שוין איין מאָל משה“, שטעהט ווי איין אויסגעפּאַטשטער און בעטראַכט מיט קאָפּ, פֿון וואַנען, אייגענטליך, האָט זיך גענומען דער דאָזיגער חורבן. — שוין איין מאָל אַ סוכה!

— יאָ, שוין איין מאָל אַ סוכה! — קרימט איהם איבער דער בעל־הבית מיט סם־המות, און אַלע העלפען איהם אונטער אין איין קול:

— שוין איין מאָל אַ סוכה!...

די ערשטע קאַמפּאַניע

אַ מעשה לכבוד פּסח.

געשריבען אין יאָהר 1904.

די ערשטע קאָטונע

קאַפּיטעל א.

אַ מענש וועֶרד מיט אַלסדינג געוואָהנט.

הערט איהר? ס׳איז גאָר נישטאָ די צרה אויף דער וועלט, וואָס אַ מענש זאָל מיט איהר ניט קאָנען געוואָהנט ווערען. דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער פון צייהנוועהטיג? פון דעסטוועגען קאָן איך אייך ברענגען אַ ראיה פון מיין רבי׳ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש האָט געזאָגט, אַז ווען ער זאָל חלילה ליידען אויף צייהנוועהטיג, וואָלט ער זיך אַ מעשה אָנגעטהאָן. כך הוה. אַז ס׳איז געקומען די צייט, וואָס ער האָט אָנגעהויבען רייסען זיך אויף די צייהן, האָט ער תחילת געשריגען ניט מיט זיין קול, גע־קראָכען אויף די גלייכע ווענד, אַרומגעטאַנצט איבער דער שטוב און צעטריבען דעם גאַנצען חדר אַהיים. אויף מאָרגען, אַז מיר זענען געקומען אין חדר אַריין, האָבען מיר איהם געטראָפען מיט איין אונטערגעבונדענער באַק און מיט איין אויפגעטראָגענער ליפּ, און ער האָט שוין געקרעכצט שטילערהייד. אויף איבערמאָרגען זענען שוין געווען ביי איהם אַרומגעלעגט ביידע באַקען מיט קיר־שעלעך, דאָס פּנים האָט געגלאַנצט, ווי בעשמירט מיט פּוטער, און געזעסען איז ער שטיל, ווי אַ קעצעלע, ניט אַרויסגעלאָזט אַפילו קיין פּיפּס.

— וואָס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאָהן?

— וואָסער צאָהן? — מאַכט צו אונז דער רבי מיט א ביטער שמייכעלע: — עס רייסען מיך שוין, ברוך השם, אַלע צייהן.

איך האָב דאָס אייך געבראַכט אהער, בכדי עס זאָל אייך קיין חידוש ניט זיין, וואָס מיר זענען זיך געוואָהנט געוואָרען מיט הערש־קע מאַמצים'עס דירה, כמעט פערגעסען שוין, אז מיר האָבען גע־האַט אמאָל איין אייגענע דירה, א גרויסע דירה, א שענע דירה, מיט א הויף, און מיט א גאָרטען, און מיט א סוכה, און מיט א שפּיזאַרני, און מיט וואָס ניט? אמת, די מאַמע האָט נאָך אַלץ גאַנץ אַפּט אונטערגעזיפצט און גענעבען אָנצוהערעניש דעם טאַ־טען, אז ס'איז נישטאָ וואו עפּיס אוועקצולעגען פון דאַנען אהין. דערויף האָט איהר דער טאַטע, געוויינטליך, אָדער גאָר ניט גע־ענטפערט, אָדער געענטפערט מיט א זיפץ. און אז זי האָט איהם גוט דערגאַנגען מיט ווערטער, אויסגעוויזען מיט ראיות, אז אין בעל־הבתישקייט מוז מען האָבען א שטיקעל קעמערעל, חאָטש א ווינקעלע א בעזונדערס, האָט איהר דער טאַטע א זאָג געטהאָן: „זינדיג ניט, דאַנקען גאָט דערפאַר". און דאָס איז שוין געווען א תירוץ אויף אַלסדינג: אויף דעם, וואָס זיי דאַרפען, דריי בעל־הבית'טעס, שטעהן ביי איין אויוועז; אויף דעם, וואָס אַלע דריי שכנים בעדאַרפען שעפּען וואָסער פון איין דייזשקע און ניסען אין איין פּאָמעניצע; אויף דעם, וואָס פאַר אַלע עופות איז פאַרהאַן סך הכל איין שטייג, און אויף דעם, וואָס אז עמיצענ'ס ציגען טהוען־אָן שאָדען — ווייסט מען אפילו ניט וועמענ'ס.

— צביה־לאה, אייער ציעג טהוט מיר צום טוידט: זי האָט מיר היינט גע'פּטר'ט דאָס מילכיגע טעפּעל! — קלאָגט זיך די מאַמע פאַר דער בעל־הבית'טע.

— און אז אייער ציעג האָט מיר נעכטען אויסגעזעצט א טאָפּ־ליע? — ענטפערט איהר אָפּ צביה־לאה, א אידינע א גראָבע מיט א קול פון א מאַנסביל.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אז מ י י ן ציעג האָט אייך אויסגעזעצט א טאָפּליע? — זאָגט די מאַמע.

— פון וואנעט ווייסט איהר, אז מ י י ן ציעג האט אייך צעבראכען דאס טעפעל? — זאגט צביה־לאה.

— מיינע געווים ניט! — מישט זיך אריין די דריטע שכנה, א קליין ווייבעל מיט שווארצע אויגעלעך, וואס הייסען הייסט זי פערעלע, און רופען רופט מען זי „שוועבעלע", דערפאר, וואס זי צינדט זיך גיך אן און ווערד באלד פערלאשען — פונקט דער היפך פון איהר מאן, אונזער אלטען בעקאנטען משה, דער וואס מע רופט איהם „שוין איין מאל משה". איהר דארפט איהם נעדענקען פונ׳ם פערגאנגענעם סוכות, אויב איהר האט געלייענט מיין מעשה „שוין איין מאל א סוכה".

קאפיטעל ב.

א י ם ש כ נ ו ת — ו ו א ל ו ו ע ל ש ל י י ע ר ס.

די וואס מיינען, אז די דריי שכנות, וואס זענען געשטאנען ביי איין אויווען, גענומען וואסער פון איין דייזשקע, געגאסען אין איין פאמעניצע און אזוי ווייטער, האבען חלילה שטענדיג געהאט צווישען זיך א שלעכט לעבען, — האבען זיי א גרויסען טעות. אמת, מע קאן ניט זאגען, אז ס׳איז ביי זיי געווען א לעבען ווי אונטער׳ן אויווען; מע זאל זיך, הייסט דאס, שטארק ליעב האבען, חלש׳ען איינס נאך דאס אנדערע — דאס אויך ניט. א מענש איז אומעדום, קודם כל, נישט מעהר ווי א מענש, און מענשען בכלל האבען זיך ליעב נאר פון דערווייטען. די אלע שענע בילדער, וואס מענשען מאהלען־אפ, ווי אזוי מע וועט לעבען אמאל אלע אינ־איינעם גאנץ ברידערליך, אלע אויף איין קעשענע, מע וועט צע־שטויסען די שווערטען אויף גראבאייזענס און די ביקסען אויף שניידמעסערס, און מע וועט זיך מעהר נישט קריעגען, נישט זידלען, נישט טהון אויף צו־להכעים, לעבען ווי גאט אין אדעם — דאס אלסדינג וועט זיין, אז משיח וועט קומען. און ביז דעמאלט וועלען

דריי שכנות, וואָס שטעהען ביי איין אויוועז, מוזען אמאָל צעקריע־גען זיך, צעאמפּערען זיך, רעכט אויסזידלען זיך און אפשר נאָך עפּיס ערגער אויך...

מילא, פון צביה־לאה'ן, הערשקע מאמצים'עס ווייב, שמועסט מען ניט. זי איז דאָך די בעל־הבית'טע פון דער שטוב, האָט איין אייגענע „נחלה", מיינט זי גלאַט, אַז אַלע בעדאַרפען האָבען פּאַר איהר דרך־ארץ, און אָהן א „זייט־זשע מוחל" טאָר מען גאָר מיט איהר ניט רעדען. ביי מיין מאַמען האָט זי דאָס דוקא גע'פּועל'ט; מיין מאַמע רעדט נאָר אַנדערש נישט מיט איהר:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, די פּאַמעניצע איז שוין פול, ווי איין אויג.

אָדער:

— זייט זשע מוחל, צביה־לאה, אייער יויך־טעפּעל האָט זיך געשטעלט אין אויוועז פּאַפּעריק, און איהר האָט שוין א גוט אויג, ניט קיין יויך.

אָדער:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, אייער קליינינקער האָט שוין דאַרטען מחילה אַנגעארבייט א שענע חתונה!...

דערפאַר טאַקי האַלט צביה־לאה פון מיין מאַמע איין עולם ומלואו, און זי זאָגט דאָס איהר אַלע מאָל אין די אויגען, בשעת זי צעקריעגט זיך מיט דער דריטער שכנה, מיט פערעלע'ן.

— איהר ווייסט, בתיה־לעבען, — זאָגט זי צו איהר מיט א זיס שמייכעל: — איהר ווייסט, פאַר וואָס איך האַלט מיט אייך אזוי? נאָר דערפאַר, וואָס איהר זענט ניט קיין שוועבעלע.

פערעלע פערשטעהט דעם שטאָך, רופט זי זיך אָן הויך צו מיין מאַמע, און אויך זיס, ווי קאַנדעלצוקער:

— ווייסט איהר, בתיה־לעבען, פאַר וואָס איך האָב אייך אזוי ליעב? נאָר דערפאַר, וואָס איהר האָט ניט קיין אייגענע „חאַטע", וואָס סע רינט פון די ווענד און סע קאַפּעט פון דער סטעלי, און

וואָס איהר מיינט ניט, אַז סע שפּיעלט זיך מיט אייך דער מלאך־המות.

און אַזוי טענה'ען זיך אוים ביידע ווייבער מיט מיין מאַמע, נעבען איהר צו פערשטעהן, פאַר וואָס מע האָט זי ליעב, און רע־כענען איהר אוים אַזעלכע מעלות, וואָס האָבען ניט קיין שיעור.

די גרעסטע פון אַלע מעלות אָבער, וואָס מיין מאַמע האָט באמת, איז די מעלה, וואָס זי האָט ליעב שלום. זי צענעמט די צדדים, פערערדט זיי די צייהן.

— וואָס טויג אייך, זייט־זשע מוחל, מיר דערצעהלען, פאַר וואָס איהר האָט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער, זייט־זשע מוחל, צביה־לאה־לעבען, ווי אַזוי איז אייך נעגאַנגען מיט'ן לעצטען טראָגען?

אָדער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זייט־זשע מוחל, פערעל־קרוין, נאָך אַ מאָל, פאַר וואָס האָט איהר זיך צעקריעגט איבער־אַ־נייעם מיט אייער שווענערין רחל'ע די גרינע? איהר האָט דאָך ניט לאַנג איבערגעבעטען זיך מיט איהר!

יאָ, ווען ניט מיין מאַמע, וואָלט געווען, ווי מע זאָגט, דריי שלייערס אַ גראָשען. ס'איז אַזוי אויך געווען, מאַהלט אייך, גענוג בזיונות, אַ מיין מאַמע, וואָס האָט, זאָגט זי, קיינמאָל ניט געהערט קיין גראָבהייט, בעדאַרף אויסהערען אַ זעלכע ווערטער מיט אַ זעלכע קללות, און מיט איהרע אייגענע הענד צענעמען די דאָזיגע צוויי ווייבער, וואָס אַז זיי ווערען אין כעס, זענען זיי ער־גער, זאָגט זי, פון די חיות רעות; זיי זענען גרייט איינס דאָס אַנ־דערע אָדער אָפּבייסען די נעז, אָדער אַרויסרייסען די אויגען! ווי־פיעל געזונד דאָס קאָסט דער מאַמע — דאָס וויים אַ י ך. איך האָב ניט איין מאָל געטראָפען די מאַמע זיצען און וויינען (אויף אַלסדינג וויינט זי) און בעקלאָגען זיך אויף וואָס פאַר אַ לעבען זי איז איבערגעקומען! און קומט דער טאַטע, ווישט זי אוים די אויגען, גלייך ווי גאַרניט געוועז.

— וואָס איז? — פרעגט זי דער טאַטע דערשראָקען.
— וואָס „וואָס איז"? — מאַכט די מאַמע תמ'עוואַטע.
— וואָס ביזט דו פאַרוויינט?
— איך? — זאָגט די מאַמע כלומרשט פריילּיך, און טרערען קייקלען זיך פון איהרע שענע אויגען איבער איהרע ווייסע שענע באַקען. ווען איך שעם זיך ניט פאַר'ן טאַטען, פאַל איך איהר אויפ'ן האַלז און קוש איהר אויס יעדעס גליעד, מיין טייערער־טייערער מאַמען!

קאַפּיטעל ג.

מע רעדט פון קליינוואַרג און פון ווייבער.

און מיר, קליינוואַרג, קינדער פון די דריי שכנים אין איין שטוב, ווערען דאָך אודאי וואָס ווייטער אַלץ נעהענטער, און מיט דער צייט — די לעצטע גוטע ברידער, ווי עס געהער צו זיין חברים! און איבערהויפט — די יונגלעך. אַרום און אַרום זענען מיר זיעבען יונגלעך. איך מוז אייך זיי אויסרעכענען ביי די נעמען: הערשקע מאַמצים'עס פיער בנים, צוויי רויטע און צוויי שוואַרצע — אייזיק, איציק, הילּיק און ישראליק; „שוין־איין־מאָל־משה'ס" צוויי יונגלעך — יואליקעל און שואליקעל; און איך — אברהמעל, דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע. אחוץ די זיעבען יונגלעך, זענען פאַראַן זעכס מיידלעך: צוויי צביה־לאה'ס טעכטערלעך אוןביידע מיט געלע הערעלעך: איטקע און ביילקע; און פיער פערעלע'ס מיידלעך: רייזעלע און פוינעלע און חנה'לע און יענטעלע.

די יונגלעך מיט די מיידלעך זענען צווישען זיך פייער מיט וואַסער. מע האָט זיך אַזוי פיינט, אַז ממש מע קאָן זיך איינס דאָס אַנדערע ניט אָנקוקען. טאָמער טרעפט זיך עפּיס אין שטוב אַ שאַדען, לעגט מען אַרויף די באַד איינס אויף דאָס אַנדערע, די

יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מע הויבט זיך אָן געבען קלעפּ. מיה, יונגלעך, פּלאָנטען זיך איין אין די רויטע הערעלעך פון די מיידלעך, און זיי, די מיידלעך, מאַכען אַזאַ קוויטשעריי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאַמצים, אַ בייזער איד, וואָס האָט פיינט „ספּראַוועס“; ער גיט פּעטש פון דער פולער האַנד אויף אַלע זייטען: „פּיטש־פּאַטש — זאָגט ער — אי ניקאַקיך!“ אַ גליק, וואָס סע מישט זיך אַריין „שוין־איין־מאָל־משה“, רייסט־אַרוים די יונגלעך פון הערשקע׳ס הענד:

— לאָז שוין זיין איין מאָל איין עק!

אַ מאָדנער מענש דער „שוין־איין־מאָל־משה“ — אַ קינדערשע נשמה ביי איהם. טאָג ווי נאַכט וואָלט ער זיך מיט אונז אָפּגעגעבען. פון העלפען אונז מאַכען, בויען, צענויפשטעלען, צענויפלענען וכדומה — פון דעם שמועסט מען ניט; דערויף איז דאָך עפּיס „שוין־איין־מאָל־משה“ אַ בעל־מלאכה, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ווי קאָן ער שטעהן און קוקען בשעת יענער שניצט, שניידט, טהוט עפּיס? „געב אַהער, דו שייגעץ איינער, וועל איך דיר ווייזען, ווי אַזוי מע שניצט מיט אַ מעסער!“ — נאָר דאָס איז בלאָטע. איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אַז „שוין־איין־מאָל־משה“ האָט זיך ניט געפּוילט פערקאָטשען די פּאָלעס און חאַפּען מיט אונז איינאַיינעם אַ שפּיעל אין „קאַמער־קאַמער־הויז“, עקאַך־און־מקח׳, „אום־ציי־נראַד“ וכדומה. און מיט איהם שפּיעלען איז געווען, זאָג איך אייך, אַ פּערגעניגען! פריילעכער, ווי שמחת־תורה! וואָס־זשע טהוט גאָט? בעדאַרף ער איהם געבען אַ ווייב פּערעלע, וואָס מע רופט זי „שוועבעלע“, לאָזט זי איהם נישט מישען זיך צווישען קינדער. אָט איין אומגליק! איך וועל זאָגען מיט׳ן לשון פון מיין רבי׳ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש, אַז די רביצין האָט איהם דעקוטשעט מיט געלד, פלעגט ער זיך חאַפּען ביי דער לינקער פּאה און שרייען: „גוואַלד! ווער האָט אויסגעטראַכט דאָס מין ווייב אויף דער וועלט?“... אין יענער צייט, ווען איך בין, למשל, קיסר און מע קומט צו מיר און מע פרעגט מיך: וואָס טהוט מען מיט

ווייבער? — וואָלט איך געווים געזאָגט: מע זאָל זיי אַלע אויס־קוילען, ווי די גענז, נאָר איינע זאָל מען איבערלאָזען — די מאַמע מיינע.

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אַביסעל בעקענט מיט אַלע שכנים און שכנות, וואָס זיצען ביי הערשקע מאַמצים, און מיט זייערע געזינדלעך, — נעהמען מיר אריבער צום ענין המעשה, דאָס הייסט, צו דער „קאָמונע“ גופא, פון וואַנען זי האָט זיך גענומען, ווי אַזוי זי איז געוואָרען, און וואָס מיט איהר איז געווען דער סוף.

קאַפּיטעל ד.

דער ערשטער געדאַנק פון „קאָמונע“.

ס'איז שוין לאַנג ידוע פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז אַלע גרעס־טע אידעען קומען אומגעריכט, דורך אַ קליינינקייט. אויך די אידעע פון „קאָמונע“ ביי אונזערע דריי שכנות איז געבוירען געוואָרען אומגעריכט, דורך אַ נאַרישקייט. ס'איז אַזוי געווען די מעשה: באַלד נאָך פּורים, אַז דער עולם האָט אָנגעהויבען שמועסען מכּח מצה אויף פּסח און אויסרעכענען וויפיעל יעדער בעדאַרף האָבען מעהל, האָט זיך געטראָפען אַ מאָדנער נס: עס האָט זיך אַרויס־בעוויזען, אַז מיר אַלע בעדאַרפען האָבען גלייך, ניט מעהר און ניט ווינציגער. אָט האָט איהר אייך דעם חשבון פון אויבען־אויף: דער טאַטע, די מאַמע און איך — זענען דריי איהרע; היינט וואַרטען מיר, עס דאַרפען קומען צו אונז געסט: מיין עלטערע שוועסטער אסנה מיט איהר מאַן דניאל מיט דריי קינדערלעך פון אַ קליין שטעדטעל פון בעסאַראַביע (עס איז זיי היינט נעבאַך נישט גוט די צייט און זיי קלויבען זיך קיין אַמעריקאַ) — האָט איהר אַ קיימאַ־לן פון אַכט איהרע. היינט הערשקע מאַמצים מיט'ן ווייב, מיט זייערע פיער בנים און מיט צוויי טעכטערלעך — האָט איהר אייך פּונקט אַכט.

איצט נעמט „שוין־איין־מאל־משה׳ן" מיט׳ן ווייב, מיט צוויי יונג־לעך און פיער מיידלעך, — ווייעדער א מאל אכט.

— פלאי־פלאים! טאקי נאר מן השמים! — האבען א זאג גע־טהאן די מאנסבילען אויף צו־כלומרשט.

— א באשערטע זאך! — האבען אונטערגעהאפט די ווייבער שוין אביסעל ערנסטער.

— הערט נאר אוים, אידישע קינדער, טאמער וואלט געווען א סברא, אז מע זאל מאכען אויף די אכט טאג א מין יד־אחת?

אזוי האט זיך א זאג געטהאן איינער פון די מאנסבילען, דאכט זיך, „שוין־איין־מאל־משה", און הערשקע מאמצים האט איהם אונ־טערגעהאפט:

— א מין שותפות, בחברותא הייסט דאס, וואס נאט גיט, אבי אינאיינעם, אי ניקאקיך!

— אויף זייער לשון ווערד דאס אנגערופען „קאמונע". — שטעלט־אריין דער טאטע, און „שוין־איין־מאל־משה" מאכט דע־רויף א פירוש, צעלעגט די זאך אויף טעלערלעך:

— „קאמונע" הייסט: מיינס־דיינס, שלי־שלך, שלך־שלי, איין שיסעל, איין קעשענע, איין דעה.

— ובפרט פסח, — זאגען שוין אלע מאנסבילען מיט איין מאל, — וואס אלע אידען עסען איין ברויט, די ארעמע מצה, אלע אידען טרינקען איין משקה, צימוקים־וויין, און אלע — צו פיער כוסות, און אלע עסען איין מאכל, מרור, און אלע זאגען פון איין הגדה. פסח איז דער בעסטער יום־טוב. פסח וואלטען אלע אידען געמעגט מאכען „קאמונע".

אפגעזאגט, האבען די מאנסבילען געהאפט א קוק אויף די ווייבער: וואס װעלען זיי עפים זאגען דערויף? די ווייבער האבען אבער גאנץ קלוג אונטערגעשוויגען. זיי האבען זיך, אפנים, גע־טראכט: „וואס דארפען מיר, ווייבער, נעמען אויף זיך דעם האר־מידער? איהר ווילט „קאמונע" — לאז זיין „קאמונע"! א קשיא אויף א מעשה, טאמער מאכט זיך נאכדעם, עס לאזט זיך אוים א

בוידעם. — זאָלט איהר אויף אונז ניט ארויפלעגען די באַד״...
בקיצור, די ווייבער האָבען דאָס אָפּגעאַרבייט גאַנץ דיפּלאָמאַטיש, ווי געוויינטליך ווייבער, און דער פּלאַן פון „קאָמונע“ איז אָנגענומען געוואָרען, נאָר ניט מיט א מאָל, ביסלעכווייז.

קודם כל האָבען אַלע דריי שכנות געקויפט בשותפות א זעקעל מעהל, און מען איז אַוועק אין איין קלאַפּ באַקען מצות. און די מצות זענען דאָס יאָהר דוקא געראָטען. און מע האָט געבראַכט צו פיהרען די מצות, און מע האָט זיך געווינטשעוועט איינס דאָס אַנדערע, מע זאָל דערלעבען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער אַלע אינאיינעם באַקען מצות. ס׳איז געווען א חיות אָנצוקוקען די גוטפריינדשאַפט מיט דער ליעבשאַפט פון די ווייבער. גלייך ווי מע האָט זיך קיינמאָל נישט געקריגט, נישט געזידעלט, נישט פערביטען מיט קיין וואָרט אפילו. און נישט נאָר די ווייבער — די מאַנסבילען, און אויך מיר, קליינוואַרג, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אַזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט, זינט מיר זיצען אַלע אונטער איין דאַך. און מערקווירדיג! אפילו הערשקע מאַמצים, וואָס איז תמיד בייז און אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט (דערפאַר, וואָס זיינע צוויי שוואָגעריקעס האָבען אַמאָל געוואָלט אויסלאָדען ביי איהם די דירה), איז דעם טאָג געווען עפּיס מאָדנע אויפגעלעגט, נישט געגעבען פּעטש, „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך“, ווי זיין שטייגער איז, און האָט נאָר אונטערגעזונגען ליעדלעך שטילערהייד! און צביה־לאה׳ס מאַנסבילשע שטימע איז יענעם טאָג געווען עפּיס דינער און ווייבער. מיט איינעם וואָרט, א גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען איבער הערשקע מאַמצים׳עס דירה. די שכינה האָט גערוהט אויף איהר.

גע׳פּטר׳ט די מצות, האָבען די ווייבער אַוועקגעשטעלט אַלע אינאיינעם א דייזשקעלע באָרשט (דאָס דייזשקעלע האָט פּערזאָרגט, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה“), און מע האָט ווידער א מאָל געוואונשען זיך, מע זאָל דערלעבען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער

שטעלען אַלע אינאײנעם פּסח'ינגען באָרשט, און אין שטוב איז װיע־
דער געװען ששון ושמחה, גוט אויפ'ן האַרצען. נאָכדעם האָט מען
אָנגעקויפט אַלע אינאײנעם עטליכע פּאָר עופות מיט אַ פּאָר אינדי־
קעס, װאָס גאָט האָט זײ צוגעשיקט אַ כשר'ע מציאה (אַ משוגענער
גוי האָט זיך מער ניט געהייסען בעצאָהלען װי צעהן גילדען פאַר
צװײ אינדיקעס, װי די קעלבלעך די גרויס), און מע האָט אַלע
עופות פּערװאַרפען אין איין שטייג (די שטייג האָט צורעכט גע־
מאַכט, געװיינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה"), און די אינדיקעס האָט
מען געלאָזט שפּאַציערען איבער דער שטוב, און פאַר אונז, קליינ־
װאַרג, איז דאָס געװען אַ שטיקעל געשעפט: מיר האָבען זיך מיט זײ
גערייצט, מיר האָבען צו זײ געפּייפט, און זײ האָבען געשריגען:
„האָלדיר־האָלדיר!" — און קיינער האָט אונז ניט געזאָגט קיין
װאָרט. און די װייבער האָבען זיך געװינשעװעט, מע זאָל דערלע־
בען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונ־
דערהייד און מע זאָל װידער קויפען בשותפות אַלע אינאײנעם
אַזעלכע עופות און אַזעלכע אינדיקעס. נאָכדעם האָט מען גע־
קויפט אַלע אינאײנעם צװײ זעקלעך קאַרטאָפלים אין גלייכען געלד,
און אייער עפּיס נאָר אַ מציאה פון אַ גנב — דרײ גילדען אַ שאָק!
גאָט האָט זײ צוגעשיקט אַ גויע מיט אייער, אויף קיין שלעכט אָרט
זאָל זי ניט שטעהן! — און די װייבער האָבען געלאַכט פון דער
גויע, אַ נאַרישע גויע, אַ נעשלייערטע האַנזי! און מע האָט זיך
װידער געװינשעװעט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די
מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל װידער
איינקויפען אַלע אינאײנעם בחברותא אַזעלכע נעראָטענע קאַרטאָפ־
לים און אַזעלכע פרישע אייער! װאָס דאַרפט איהר מעהר?
פּסח'ינגע קויהלען צום סאַמאָװאַר האָט מען געקויפט אַלע אינ־
אײנעם אַ זעקעל כמעט אומזיסט, ס'איז גאָר אַ חרפּה אויסצוזאָגען
פאַר װיפיעל; הײנט חריין און פּאַסטערנאַק און שאָר ירקות —
אַלסדינג בזיל הזול! „איין ערב פּסח פון גאָלע מציאות!" — האָ־
בען געזאָגט די װייבער און האָבען געלאַכט, און מיר, קליינװאַרג,

האָבען געפּייפט צו די אינדיקעס, און די אינדיקעס האָבען געשרי־גען: „האָלדיר־האָלדיר!“, און מע האָט זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער מאַכען אינאיינעם אַלע איין פּסח. מע האָט אַרויסגעזעהען בעשיינפּערליך, אַז עס קאָן גאָר ניט זיין קיין גרעסערע חכמה אויף דער וועלט, ווי אַז מע מאַכט יד־אחת.

— קאָמונע! איהר שפּיעלט זיך מיט קאָמונע? — האָבען אַ זאָג געטהאָן די מאַנסבילען די אויף אַ ליצנות. און די ווייבער האָבען אונטערגעכאַפּט דאָס וואָרט „קאָמונע“, נאָר גערופען האָבען זיי דאָס „קאָמונעס“, און האָבען אַרויסגעזאָגט בפירוש, אַז זיי וואָלטען זיך ניט אָפּגעזאָגט, ס'זאָל אַ גאַנץ יאָהר זיין ביי זיי „קאָמונעס“. און די ווייבער זענען געווען אויפגעלעגט, און די מאַנסבילען — אודאי, און מיר, קליינוואַרג, — אודאי און אודאי!

געבליבען איז אויפ'ן לעצטען טאָג נאָר פיש און פלייש און וויין אויף ארבע כוסות. מילא, פיש — דאָס האָט גענומען אויף זיך, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה“. וואָרום וואו האָט איהר אויף דער וועלט נאָך אַזאַ בריה אויף קויפען פיש, ווי ער? ער וועט ברענגען צו טראָגען פיש, וועט זיין שוין איין מאָל פיש! מיט וויין און מיט'ן חרוסת האָט מען זיך פערלאָזט אינגאַנצען אויף מיין טאַטען, מחמת דער מבין אויף וויין איז ער. און טובל'ען דאָס געפעס האָט מען געשיקט אונז, יונגלעך (פאַר די מיידלעך האָט מען געפונען איין אַנדער אַרבייט: העלפען די מאַמעס כשר'ען און רייבען און שייערען און פוצען), און מיר האָבען פערקאַטשעט די הויזלעך און זענען אַוועק צום טייך לעבעדיג, פריילּיך. בקיצור, ס'איז געווען „ליהודים“. אַלע זענען געווען פערנומען, אַלע הענד האָבען געאַרבייט, קיינער איז ניט געזעסען לעדיג אַ מינוט אפילו, ביז'ן לעצטען טאָג ערב פּסח, ביז מע האָט פערברענט דעם חמץ, געגאַנגען אַלע אין מרחץ אריין, געקומען אהיים, איבערגעטהאָן זיך אַלע יום־טוב'דיג און מע האָט גענומען גרייטען זיך צום סדר.

קאפיטעל ה.

די זיילען פון דער „קאמונע“ שאקלען זיך.

עס פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז צענויפשטעלען די טישען מיט די בענקלעך, אויסשטעלען די כוסות מיט די קערות און אויס־בעטען די הסב־בעטען האט געגומען אויף זיך „שוין־איין־מאל־משה“. ווער עס האט איהם נישט געזעהען ארומטאנצען דעם דאזיגען פארנאכט, דער האט גאר קיין שענס ניט געזעהען! די בעקלעך האבען איהם געפלאמט, דאס היטעל איז איהם אראפגע־פאהרען אויף א זייט, איין וואנסע, די לאנגע, האט זיך ביי איהם אויסגעצויגען נאך לענגער. ער האט אויסגעזעהען, ווי א קאמאנדיר פון א שיף, אדער ווי א פעלדמארשאל אויף דער מלחמה, אדער ווי א גבאי צו הקפות. ער האט נישט געלאזט קיינעם זיך צו־ריהרען צו קיין זאך: אליין האט ער צענויפגעטראגען בענקלעך, אליין צענויפגעשטעלט די כוסות, אויסגעשטעלט דאס זאלצוואסער מיט'ן חרוסת מיט די שאר ירקות, און אליין אויסגעבעט אלע פיער הסב־בעטען (מיין שוואגער דניאל איז אויך געווען פערדעכענט אין קאהן). און אז ס'איז געקומען צו די הסב־בעטען, האט ער געקא־מאנדעוועט, מע זאל איהם צענויפטראגען וואס מעהר קישענס.

— נאך א קישען!

— נאט אייך נאך א קישען.

— נאך א קישען!

— נאט אייך נאך א קישען.

— נאך א קישען!

— וואס טויג אייך אזוי פיעל קישענס?

— נאך א קישען!

און ס'איז אויסגעוואקסען פיער הויכע הסב־בעטען... וואס זאג איך הסב־בעטען? פיער הויכע מויערען, וואס אז מע איז געקומען

פון שוהל, האָבען די פיער בעלי־בתים בעדאָרפט זיך מיט אנגסטען אַרויפדראַפּען אַרויף. און אַז זיי האָבען זיך אַרויפגעדראַפּעט אַרויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאַט, זיי זאָלען חלילה ניט אַראָפּפאַלען.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעכאַפּט דער בעל־הבית, הערשקע מאַמציס. ער האָט ניט געזאָגט חס ושלום קיין שום חסרון אויף די הסב־בעטען; ער האָט נאָר אַ קנייטש געטהאָן מיט די פּלייצעס, אַ מאַך געטהאָן מיט כעס:

— נ־נ־אַ, אַ עסעבעט!

— האַ? שוין איין מאָל אַ עסעבעט? — האָט זיך אָנגערופען צו איהם „שון־איין־מאָל־משה" מיט אַ שמייכעלע פון אַ גרויסען קינצלער, וואָס איז אַליין צופריעדען מיט זיין אַרבייט.

— ס'זאָל ניט זיין דאָס אייגענע, וואָס מיט דער סוכה. — רופט זיך אָן דער בעל־הבית, הערשקע מאַמציס, מיט אַ שטאָך.

— איך האָב שוין אויך געקלערט דאָס אייגענע. — זאָגט דער מאַטע מיינער און מאַסטעט זיך אויף דעם הסב־בעט, האַלט זיך מיט ביידע הענד אָן גאַרטעל און טרעט־איין די קישענס, ווי מע טרעט־איין אַ וואָגען היי.

— מיט פּרעמדע הענט איז גוט פייער שאַרען. — רופט זיך אָפּ די בעל־הבית'טע צביה־לאה מיט נאָל, און „שוועבעלע" שטעלט זיך איין פאַר איהר משה'ן און טהוט אַ זאָג צום מאַן מיט כעס:

— אומעדום באַדאַרפסט דו אַרויסבאַווייזען, אַז דו קאָנסט! עסעבעטען וואָלט איך זיי געבעט! לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אַז צביה־לאה קאָן דאָס ניט איבערטראָגען און טהוט אַ זאָג צום מיין מאַמען כלומרשט אין גוטען מוטה:

— איהר זעהט, בתיה־לעבען? דאָס שוועבעלע האָט זיך שוין אָנגעצונדען...

און „שוועבעלע" בויגט זיך אָן צו מיין מאַמען און רוימט איהר איין אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד:

— איהר הערט, בתיה־לעבען? דער סאַמאַוואַר, ברוך השם, זידט שוין...

און אַלע דערפיהלען, אַז אַ חמאַרע רוקט זיך אָן אויף הערשקע מאַמצים׳עס שטוב, און די פרייליכקייט מיט דער לעבעדינקייט, וואָס ס׳איז געווען ערב פסח, איז נישטאָ — אוועק, אוועק מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך.

— זאָלט איהר מיר זיין געזונט און שטאַרק, צביה־לאה־לעבען און פערעל קרוין, פאַרגעסט ניט, אַז ס׳איז יום־טוב און מיר זיצען ביי איין טיש! — זאָגט צו זיי די מאַמע שטילערהייד, און אויף איהר פנים לינט אַזוי פיעל טרויער, אַזוי פיעל אַנגסט, אַז עס פערנעמט מיך ביי׳ם האַרצען.

איך פערשטעה איהר טרויער, איך פיהל איהר אַנגסט. איך האָב בעמערקט נאָך בשעת ליכט־בענשען, אַז זי וויינט. וויינט אויף דער דירה, וואָס מיר האָבען פערלאָרען, און וואָס מיר בעדאַרפען זיצען אין שכנות מיט אַזעלכע גראָבע מענשען, זיצען מיט זיי ביי איין טיש, ביי איין סדר! ערשט פאַר־אַ־יאָהרען אין דער צייט איז געווען ביי אונז אַביסעל אַ שענערער טיש, אַביסעל אַ רייכערער סדר. פאַר־אַ־יאָהרען איז דער טאַטע געווען אַ י ן מלך, די מאַמע איז געווען אַ י ן מלכה, און איך בין געווען אַ י ן פרינץ. היינט זיצען דאָ צענויפגעקוועטשט עטליכע מלכים, עטליכע מלכות, און אַ סך־אַ סך פרינצען, און אַלע פרינצען נעהען אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, אַזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך אַביסעל שענער... ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, ס׳איז ניט דער פאַראַיאָהריגער פסח! ס׳איז ניט דער פאַראַיאָהריגער סדר!

מאַמע, איך פערשטעה דיין טרויער! איך פיהל דיין אַנגסט!

קאפיטעל ו.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און חאָטש עס זיצען דאָ אַ סך פרינצען, און אַלע נעהען אָנ־געטהאָן יום־טוב׳דיג, אַזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך שענער — דאָך פיהל איך, אַז איך בין ניט דאָס, וואָס אַלע. און חאָטש עס זיצען דאָ עטליכע מלכים מיט עטליכע מלכות, דאָך פיהל איך, אַז מיין טאַטע איז ניט דאָס, וואָס אַלע טאַטעס, און מיין מאַמע איז ניט דאָס, וואָס אַלע מאַמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער אַ מלך איבער די מלכים, וואָרום ער איז דאָ דער שענסטער און דער איידעלסטער פון אַלע; און אויך די מאַמע איז דאָ די שענסטע און די איידעלסטע פון אַלע. ער קוקט־אַריין אין סידור אַריין, פיהרט דאָס רעדעל, ווי איין עלטערער, ווי אַ פעלדמאַרשאַל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס ער טהוט, טהוען איהם נאָך אַלע. אויך די מאַמע איז אַ וועג־ווייזער פאַר די איבעריגע ווייבער, האַלט פאַר זיך אַ גרויסען גראָבען קרבן־מנחה, מישט־מישט די בלעטלעך מיט איהרע שענע ווייסע פינגער, און דאָס ווייסע ליכטיגע פנים בשעת מעשה שיינט איהר, ווי די זון, און די איבעריגע ווייבער זעהען־אויס קעגען איהר עפּיס מאָדנע שוואַרץ, ווי די ציגיינערינס. מאָהלט איך, מיין שוועסטער אסנה איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מיאוס ווייבעל, נאָר ווי קומט זי צו דער מאַמע! אנו, פאָהרט־אויס די גאַנצע וועלט און געפינט מיר נאָך אַזאַ יפת־תואר, ווי מיין מאַמע! איין עבירה, וואָס פונ׳ם אָפּט ווייגען, וואָס זי ווייגט, וואַכסען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. איין עבירה, וואָס פונ׳ם קאָכען, וואָס זי קאָכט אַליין, ווערען איהר די שענע ווייסע הענד בעצויגען ווי מיט אַ קאָרע פון אויבען. איין עבירה, וואָס צוליעב מיין שוועסטער אסנה האָט זי נעבאָך געמוזט ניט־לאַנג פערקויפען די פערעל איהרע מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, און זי קאָן זיך איצט ניט

בעוויזען מיט איהר גאַנצער שענקייט און מיט איהר גאַנצען גלאַנץ פון אַמאָל. די מוטער רחל, אסתר המלכה, שולמית פון שיר־השירים, די מלכה־שבא — די זענען נאָר אַ דמיון ! גיט איהר אָפּ צוריק די פּערעל מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, וועט איהר זעהען, וואָס הייסט אַ יפת־תואר !... נאָר פערפאַלען ! ניטאָ קיין פּערעל ! ניטאָ קיין אויהערינגלעך ! ניטאָ קיין פינגערלעך ! אויסגעטהאָן ! אָוועקגעגעבען ! גוואלד, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם ? פאַר וואָס שטראָפט ער אונז אַזוי ? !...

. . . .

— קַ־דַ־שׁ ! — זינגט־אויס דער מלך פון די מלכים, דאָס הייסט, דער טאַטע מיינער, קוים־קוים וואָס ער קריכט־אַרוים פון דעם הסב־בעט, נעמט דעם כוס אין איין האַנד, שפּאַרט זיך אָן מיט דער אַנדערער האַנד אָן טיש, פערררייסט דעם קאָפּ אַרויף, מאַכט־צו די אויגען און הויבט־אָן דעם שענעם פּסח׳יגען קידוש מיט׳ן שענעם פּסח׳יגען נוסח, נאָר מיט עפּיס אַ מאָדנעם טרויעריגען ניגון, — ניין, ס׳איז נישט דער ניגון, וואָס פאַר־אַ־יאָהרען ! און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז אינ׳ם טאַטענ׳ס קידוש הערט זיך אַ קלאָג צום בית־דין־של־מעלה, אַ קלאַג פאַר דער דירה, פאַר דעם אין־שכנות־זיצען, פאַר דער מאַמע׳ס פּערעל מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך און פאַר די איבעריגע צרות, יסורים און הארצוועהטיג, וואָס גאָט האָט אונז מיט זיי בעווילינט היינטיגס יאָהר פון זיין ברייטער האַנד.

איהר ווייסט ניט, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם ? פאַר וואָס שטראָפט ער אונז אַזוי ? !...

קאפיטעל ז.

די זיילען פון דער „קאמונע" הויבען־אן פאלען.

ווי אלע גרויסע אידעען, אזוי אויך אלע גרעסטע אומ־גליקען, וואס טרעפען זיך אויף דער וועלט, נעמען זיך אפטמאל פון א קליינינקייט, פון א נארישקייט. אויך די „קאמונע", וואס ווערד בעשריבען ביי אונז אט דא, איז פלוצים אנידערגעפאלען אין סאמע אנהויב, און איבער א קליינינקייט, איבער א נארישקייט. ומעשה שהיה כך היה:

ווי באלד דער טאטע האט אפגעמאכט דעם קידוש און האט צוריק אריינגעזעצט זיך אין דעם הסב־בעט, האבען זיך אויפגע־חאפטביידע מיט א מאל, מיין שוואגער דניאל און אונזער בעל־הבית הערשקע מאמצים, און האבען זיך אבער באלד ביידע צוריק אנידערגעזעצט, געווארען רויט, ווי פייער, זיך פערשעמט, אפנים.

מאכט דער טאטע צו הערשקע מאמצים אויף שטום־לשון (מחמת נאך קידוש טאר מען שוין נישט מפסיק זיין): „נרא!" — דאס הייסט, ער איז איהם מכבד, ער זאל מאכען פריהער קידוש. ענט־פערט איהם הערשקע מאמצים אויף דער זעלביגער שפראך: „אי־א!" — און בעוויזט מיט דער האנד אויף מיין שוואגער דניאל (א גראבער יונג! ער מיינט, אז ער טאר שוין אויך ניט מפסיק זיין!). רופט זיך אן מיין שוואגער דניאל און מאכט מיט'ן קאפ: „אי־אי!" — דאס הייסט: איך ניט, לאז איין אנדערער מאכען פריהער קידוש! מישט זיך אריין „שוין־איין־מאל־משה" (ער האט תמיד ליעב אריינמישען זיך!) און טהוט א מאך מיט די הענד: „מי־א־נו?" — דער פשט איז: „ממה־נפשך, אדער דער, אדער יענער!" ענטפערט איהם דערויף דער טאטע אלץ אויפ'ן וואונק:

„מע־אַ־אי!“ — דאָס הייסט: „אַז ניט דער און ניט יענער — טאָ מאַכט שוין איהר פריהער קידוש!“

איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַ פּריווילעגיעס עס ליגט פערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, נאָר אויף אונז, קליינוואַרג, פאַלט־אָן דערפון פּלוצים אַ געלעכטער, און נאָך וואָס פאַר אַ געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייד אין די קולאַקעס, האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אנדערע, מע זאָל חלילה ניט אויסשיסען. נאָר וויפיעל קאָן זיך אַ מענש איינהאַלטען? אַ מענש איז דאָך ניט קיין אייזען, ובפרט, אַז סע זיצען ביי'ם טיש, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל קלאַפּערם, ווייסע־חברה'ניקעס, וואָס קאָנען לאַכען, — איז געגנוג, אַז עמיצער פון אונז זאָל געבען אַ חליפּ, אַ הוסט, אָדער אַ שלוקערץ, זאָל זיך דער איבעריגער חברה אויסווייזען, אַז דאָס האָט שוין איינער געווים אויסגעשאָסען. אין אַזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז געפעהרליך, מע שפּיעלט זיך מיט פייער, ווארום וואָס מעהר מע האָט מורא — מעהר לאַכט מען. איהר קאָנט דאָס פּרובען אויף אייערע קינדער. לאָזט־אַרוים אַ בעפויל, אַז מע טאָר ביי'ם טיש ניט לאַכען, וועט איהר זעהען וואָס ס'וועט זיך טהון: תחילת וועט מען זיך שטיקען ווי ווייט מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט ווערען אַזאַ שיסעריי, אַז איהר וועט סוף־כל־סוף אַליין אויך אויסשיסען אַ געלעכטער. דעם שכל דערפון ווייסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס געבען זיך אָפּ מיט אַלערליי חכמות, אויפקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר וועלען זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער קידוש.

אַז גאָט האָט געהאָלפען, די מלכים האָבען שוין מיט גאָט'ס הילף אַלע אָפּגעמאַכט קידוש, און ס'איז געקומען צו אונז, קליינוואַרג, איז אויפגעשטאַנען הערשקע מאַמציס'עס בן, דער עלטערער (אייזיק), און האָט אָנגעהויבען זאָגען דעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי“ אויף אַ מאָדנעם קול, גלייך ווי עמיצער וואָרגט איהם. האָט דער יונגערער ברודער זיינער (איציק) אַרויסגעלאָזט אַ מין „קכי“. האָט זיך דער דריטער (היליק) צעלאַכט, און דער קליינער (ישראליק) — נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אַלע, און אייזיק

אליין אויך בתוכם. און אזוי איז ער זאסטרעמפעט געוואָרען אין מיטען, נים אהין, נים אהער, אזש געוואָרען ברוין און בלוי. ס'איז געווען אַ רחמנות צו קוקען אויף איהם! איז אויפגעשטאַנען הערש־קע מאַמצים און האָט איהם אַראָפּגעלאָזט אַ פּאַטש פון אויבען אַראָפּ און אַרויסגעוואָרפען איהם פונ'ם טיש און אַ זאָג געטהאָן דערביי, ווי זיין שטייגער איז: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאָקיך!“ און אַ מאַך געטהאָן צום אַנדערען (צו איציק'ען), ער זאָל אויפשטעהן מאַכען קידוש.

האָט זיך איציק אויפגעהאַפּט, ווי אַ מזיק, און אַ זאָג געטהאָן דעם אייגענעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי“ שוין אַביסעל צו הויך, צו גייציג, אַזוי, אַז ער האָט זיך, אַפּנים, אַליין איבערגעשראָקען פאַר זיין קול און האָט זיך געוואָלט אַראָפּלאָזען נידעריגער מיט אַ טאָן. האָט איינער פון דער חבריא אַ מאַך געטהאָן: „עהיט!“— האָט שוין איציק דערפאַר נישט געקאָנט זאָגען אַ וואָרט, אַזוי שטאַרק האָט דאָס איהם געשטיקט. האָט ער געבאַך געהאַפּט פון זיין טאַטען, הערשקע מאַמצים, דעם זעלבען פּסק, וואָס אייזיק, דאָס הייסט: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאָקיך!“ און אויף איציק'ס אָרט איז שוין געשטאַנען דער דריטער (הּיליק).

דער דאָזיגער הּיליק האָט נאָר אָפּגעזאָגט אַ האַלבען „סברי מרנן“ — דעם „רבנן ורבותי“ האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויס־זאָגען. איהם איז געפעלען געוואָרען גראָד אַצינד אַ קוק טהון אויף מיין שוואָגער דניאל'ס קינדערלעך און דערזעהן, ווי די דריי האַל־טען זיך ביי די נעזלעך, אָנגעבלאָזען די בעקלעך, ווי די פּאַחירלעך, אָט־אָט ווערען זיי צעזעצט.

און אָט אַזוי האָט איטליכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאַמצים זיין פּסק: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאָקיך!“, געמוזט אָפּ־טרעטען דעם אָרט איינער דעם אַנדערען, ביז ס'איז געקומען צו „שוין־איין־מאָל־משה'ס“ קינדער (צו יואליקל'ען מיט שואליקל'ען). און אַז יואליקעל האָט זיך אוועקגעשטעלט מאַכען קידוש, האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויסלאָזען אפילו דאָס ערשטע וואָרט „סברי“

און האָט זיך באַלד אויפ'ן אָרט פערגאַנגען אויף טוידט. דעמאָלט איז אָנגעפאַלען אַ געלעכטער שוין אויף אַלעמען. עס האָבען גע־לאַכט גרויס און קליין: דער טאַטע און די מאַמע און „שוין־איין־מאָל־משה" און אַלע ווייבער. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען אין דער מינוט, אַז עס לאַכען די כוסות, די טעלער מיט די לעפעל, מיט דעם לאָמפּ, מיט די ווענד — אַלע און אַלץ האָט געלאַכט.

ניט געלאַכט האָט נאָר איין הערשקע מאַמצים מיט די בייזע אויגען. ער האָט געלאָזט יואליקל'ען אַביסעל זיך אויסלאַכען; נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען, פאַר כעס, אַפּנים, פערגעסען, אַז יואליקעל האָט אַליין אַ טאַטען ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַ טאַטען, וואָס האָט אַליין אויך הענד און קאָן זיך אַליין אָפּרע־כענען מיט זיין קינד, און ער האָט איהם אראָפּגעלאָזט דעם איי־גענעם „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך!". וואָס זיינע אייגענע פיער בנים, און דער גאַנצער עולם איז געוואָרען איבערראַשט. געוויינט־ליך, האָט די דאָזיגע מעשה בעדאַרפט פערדריסען יואליקעל'ס מא־מע, און „שוועבעלע" האָט אַ בלישטשע געטהאָן מיט די אויגעלעך און אַ זאָג געטהאָן צו צביה־לאה'ן:

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער מאַן, סע זאָל איהם אָפּ־דארען די הענטעלעך?

האָט צביה־לאה לאַנג נישט געקלערט און באַלד אויפ'ן אָרט אַ זאָג געטהאָן צו „שוין־איין־מאָל־משה'ן" אויף איהר מאַנסבילשער שטימע:

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער ווייב, ס'זאָל זיך איהר שטעלען דאָס שוואַרצע פּיסקעלע אויף אַ זייט?

וואָס ווייטער איז געווען — קאָן איך אייך ניט בעשרייבען. דאָס הייסט, קאָנען קאָן איך, נאָר איך וויל ניט. עס פּאַסט ניט. ס'איז ניט שען פאַר קיין מלכה'ס, וואָס זיצען אויבען־אָן ביי דער רעכטער האַנד פון זייערע מלכים, ס'איז ניט שען ניט פאַר זיי און ניט פאַר אונז און ניט פאַר אייך, ס'איז אַ חרפּה, אַ בזיון פאַר לייטען... לאָמיר בעסער מאַכען אַ שווייג.

עפילאָג פון דער קאָמונע.

אויף מאָרגען, צום צווייטען סדר, איז שוין יעדער געזעסען בײַ זיך, בײַ זיין טיש, און אָפּגעריכט דעם סדר, ווי גאָט האָט גע־באָטען, — געזעסען טאַקי אַלע אין איין חדר, בײַ הערשקע מאַמצים אין זאַל. נאָר איינס צום אַנדערען מיט'ן הינטען, שטאַרק אָנגעדרו־דעלט... און מע האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול־המועד. מע זאָל זיך קאָנען צעטיילען צוריק מיט די מצות, מיט דער שמאַלץ און מיט די אייער און מיט די קאַרטאָפּלים און מיט די שאָר ירקות. אפילו דאָס דייזשקעלע באַרשט האָט מען געמוזט צעגיסען אין בע־זונדערע טעפּ. און בשעת מעשה האָבען די ווייבער, געוויינטליך, נישט געלעגט קיין כבוד איינע אויף דער אַנדערער, זיך דורכגע־וואָרפען מיט שטעכווערטלעך און אָנצוהערענישען אויף די מאַנס־בילען.

— „קאָמונעס" האָט זיך זיי פאַרגלוסט! משוגעים האָבען דאָס אויסגעטראַכט און נאַראָנים טאַנצען נאָך! נאָט אייך נאָר „קאָ־מונעס"! זיעבעצעהן „קאָמונעס" די שונאים אין קאָפּ און אין האַרצען און אין די קישקעס!

נאָך פּסח איז דער טאַטע געגאַנגען איבער דער שטאָדט זוכען איין אַנדער דירה אויף צו דינגען, און אויף איהם קוקענדיג — אויך „שוין־איין־מאָל־משה". צביה־לאה איז אַפילו געוואָרען ווייך ווי טייג. און הערשקע מאַמצים האָט אַ זאָג געטהאָן, כלומרשט פאַר־ביינעהענדיג, אַז תיכף נאָך שבועות, אם ירצה השם, שטעלט ער זיך איבערדעקען דעם דאַך; עס האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי אַ טוידטען באַנקעס. מיין מאַמע האָט געזאָגט שטילערהייד דעם טאַטען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אומזיסט וויל זי דאָ אויך נים זיצען! אין דרויסען חלילה, אבי נים בײַ הערשקע מאַמצים!

אָט אַזוי האָט זיך פון דער ערשטער „קאָמונע" בײַ אונז אין כתרילעווקע אויסגעלאָזט אַ טייך.

דאָס דריידעל

געשריבען אין יאָהר 1903.

דאָס דריידעל

א.

מעהר פון אַלע מיינע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער גאַנצער שטאָדט און מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מיין חבר בעני מאיר פאַל־קאָוואָי׳ס. דאָס איז געווען אַ מין ליעבשאַפט מיט אַ מאָדנער צו־געבונדענקייט מיט אַ מורא־האָבען אינאיינעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָס ער איז געווען שענער און קליגער און בריה־שער פון אַלע יונגלעך, און צו מיר איז ער געווען צוגעלאָזט, געטריי, זיך איינגעשטעלט פאַר מיר, געגעבען פעטש, געמאַכט אַ „פזר“ מיט אַ „שלשלת“, דאָס הייסט, געריסען פאַר די אויהערען אַלע יונגלעך, וואָס האָבען מיך געוואָלט זאַטשעפּען.

און מורא האָב איך געהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער און שלאָגט זיך. און שלאָגען האָט ער געקאָנט ו ו ע מ ע ן ער האָט געוואָלט און ו ו ע ן ער האָט געוואָלט, מחמת בעני איז געווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פאָטער זיינער, מאיר פאַלקאָוואָי, חאָטש ער איז געווען נישט מעהר ווי אַ פאַלקאָוואָי שניידער, איז ער אָבער געווען דערפאַר אַ איד אַ נגיד און האָט געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ שענעם בעל־הבית: געהאַט אַ שענע שטוב און אַ שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פון׳ם אָרון־קודש), פסח — די

בעסטע מצה־שמורה, סוכות — דעם שענסטען אתרוג, שבת גענומען צו זיך איין אורח, א נדבה געגעבען די שענסטע, א גמילות־חסד געטראָגען אקעגען, די קינדער אָפּגעגעבען צו די בעסטע מלמדים — בקיצור, מאיר פּאָלקאָוואָי האָט זיך „געמענטשעלט“, געוואָלט ווערען א בעל־הבית צווישען אלע בעלי־בתים, זיך איינשרייבען צווישען חברה — נאָר בלאָטע! נישט אזוי גיך קויפט מען זיך איין ביי אונז אין כתרילעווקע אין חברה אריין, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין כתרילעווקע יענעמ׳ס יחוס, פון וואנען ער שטאמט־ארויס. א שניידער מעג זיך „מענטשלען“ צוואנציג יאָהר כסדר, אויספיינען זיך אויף׳ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין כתרילעווקע בלייבען שניידער. נישטאָ גאָר, מיין איך, אזא זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אָפּוואשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אך! וויפיעל, מיינט איהר, וואָלט, אשטייגער, מאיר פּאָל־קאָוואָי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען „פּאָלקאָוואָי“? דאָס אומגליק זיינס איז געווען, וואָס א פאמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער, ווי דער נאָמען. שטעלט אייך פאָר, אז אין פּאַס איז ער געשטאַנען פערשריבען: „קאָניעווסקי מעשטשאַנין מאיר מאָווּשאָ־וויטש טעלעצי“.

א מערקווירדיגע זאך! מאיר׳ס עלטער־עלטער־זיידע, זאָל האָ־בען דאָרטען א ליכטיגען גן־עדן, וואָס איז מסתמא געווען אויך א שניידער, אז ס׳איז געקומען צום אויסטראכטען זיך א פאמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לייטישערען נאָמען; נע־חיי־בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: „פינגער־הוט“, „אונטערשלאָק“, „קניפּנאָדעל“, „גרויסלאָטע“, „לאַנגער־סטאָן“ — אפילו אויך נישט אזעלכע שענע נעמען, נאָר גאָרנישט, זיי האָבען חאָטש א שייכות מיט שניידעריי. אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען א טעלעצי? וועט איהר זאָגען: למאי ביק? ס׳איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט אייך אָבער וואָס איהר ווילט — ביק און טעלעצי

זענען טאַקי פון איין יחוס. ס'איז אָבער פּאָרט נישט דאָס; ביז איז פּאָרט נישט טעלעצי... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

געווען איז בעני א פיין בחור'על, א פעמפיקעוואַטער, א ראַבע־טיניער, מיט גולע שטעכעדיגע האָר, מיט ווייסע פּעבקע בעקלעך, מיט שיטערע צייהנדלעך און מיט מאָדנע רויטע בולבעוואַטע אויגעלעך, ווי ביי א פיש. די דאָזיגע בולבעוואַטע אויגעלעך האָבען תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזר'יש, און דערצו האָט ער גע־האַט א פערריסען נעזעל, אזוי, אז דאָס גאַנצע פנימ'על האָט אויס־געזעהן ביי איהם, ווי ביי א גרויסען עזות־פנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פנימ'על דוקא געפעלען, און מיר זענען געוואָרען מיט בעני'ן חבר פון דער ערשטער שעה אָן, וואָס מיר האָבען זיך דערקענט.

די ערשטע קענטשאַפט אונזערע איז געשלאָסען געוואָרען אונ־טער'ן טיש, זיצענדיג מיט'ן רבי'ן ביי'ם חומש. אז די מאַמע האָט מיך געבראַכט צו פיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבי'ן, א איד מיט געדיכטע ברעמען און מיט א שפּיצעביגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אלע תלמידים ביי'ם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, — אָפּגעבען עקזאַמען האָט מען נישט בעדאַרפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט. — האָט מיר דער רבי א זאָג געטהאָן:

— קריך אהינצוצו, אויף יענער באַנק, צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין אַרויפגעקראָכען אויף דער באַנק, זיך אריינגעהאַפּט צווישען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהייסען א „צוגענומענער". קיין בעזונדערע שמועסען צווישען מיין מאַמען מיט'ן רבי'ן האָט אויך נישט בעדאַרפט זיין. ס'איז ביי זיי געווען איין אָפּגערעדטע זאַך נאָך פון יום־טוב.

— גערענק זשע, זאָלסט זיך לערנען, ווי סע געהער צו זיין! — זאָגט צו מיר די מאַמע, שוין שטעהענדיג ביי דער טיר, און דרעהט־אויס נאָך א מאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט גאַפּיהלי, אויסגעמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמע'ס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיץ צווישען בעל־הבתּישע קינדער און לערען, און סע טהוט איהר וועה דאָס הארץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אז מיר איז געווען אויפ'ן הארצען א סך פרייליכער, ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אזוי פיעל נייע חברים, קיין עין־הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זיי — מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע. נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן ארבייט. ער צעשאָקעלט זיך און שרייט־אויס אויף א קול, מיט א ניגון, און מיר אַלע — נאָך איהם, איינער איבער'ן אַנדערען, אויף קולי־קולות:

— ו ה נ ח ש — און דער שלאַנג! ה י ה — איז געווען! ע ר ו ם — קליגער! מ כ ל — פון אַלע! ח י ת — חיות! ה ש ד ה — פונ'ם פעלד! א ש ר — וואָס! ע ש ה — ער האָט געטהאָן!

יונגלעך, וואָס זיצען אזוי נאָהענט איינס מיט'ן אַנדערען, האָטש זיי שאָקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט ווערען בעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט א פּאָר ווערטער האָטש? און ס'איז טאַקי אזוי געווען.

בעני מאיר פאַלקאָוואַ'ס, וואָס איז געזעסען מיט מיר אינ־איינעם שטאַרק צענויפגעקוועטשט, פּרובט מיך פריהער מיט א קנייפּ פאַר דעם פּוס און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט'ן רבי'ן און מיט אונז אַלע אויף א קול דעם חומש און וואַרפט־אריין זיינע אייגענע ווערטער, בזה הלשון:

— ו ה א ד ם — און דער מענטש! י ד ע — האָט באַוואוסט! נאַ דיר אָוועקעט די דאָזיגע קנעפּלעך! א ת ח ו ה — חוה'ן!

אשתו — זיין ווייב! גיב מיר אַ בעסער, וועל איך דיר געבען אַ ציה פון מיין פאַפּיראָס!

און איך פּיהל עמיצענס ווארעם הענטעל אין מיין האַנד, און איך טאַפּ־אָן עטליכע קליינע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אַז נישט איך דאַרף קנעפּלעך, נישט איך האָב באַקסערען, נישט איך רויכער פּאַפּיראָסען. נאָר מיר איז געפעלען דער דאַזיגער איינפאַל, און איך ענטפער איהם מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס ער, און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע:

— ותהר — און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ותלד — און זי האָט געוואונען! אַז איך האָב ביי זיך באַקסערען?...

און אַזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט, אפנים, אָנגעשמעקט, אַז חאָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ געשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי'ם חומש; האָט ער מיך פּלוצים געגעבען אַ חאַפּ אויף דער ווענטקע, צום עקזאַמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר, דו! הער נאָר, ווי אַזוי הייסט דו דאָרטען? דו מוזט אודאי וויסען, ועמענ'ס זוהן איז געווען קין און ווי אַזוי האָט געהייסען קין'ס ברודער?

די דאָזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אַזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך, אַשטייגער, פּלוצים אַ פרעג געטהאָן: ווען איז אויפ'ן הימעל אַ יריד? אָדער ווי אַזוי מאַכט מען פון שניי גאָמעלקעס און זיי זאָלען נישט צעגעהן? — אַז בכך־הכל איז מיר גאָר דער קאָפּ געווען ערגיץ וויים איך וואו — אונטען, ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי? — פרעגט מיך דער רבי. — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף אַ ווייל'ע, ווי אַזוי האָט געהייסען אדם הראשון קין'ס פאָטער, און וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט קין'ען זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאַט?

איך זעה, אַלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך. פּאַר געלעכטער, און פערשטעהע נישט, וואָס לאַכט מען דאָ?

— זאָג, נאַרעלע, אַז דו ווייסט נישט, וואָרום מיר האָבען דאָס נאָך נישט געלערענט. — שעפּטשעט מיר בעני אויפ'ן אויהער און שטורכעט מיך מיט'ן עלענבויגען. און איך פאָלג איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט, ווי אַ פּאַפּוגאַי, און אין חדר ווערד אַ געלעכטער ביז'ן הימעל.

„וואָס לאַכען זיי?“ — טראַכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ'ן רבי'ן, ווי זיי קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפּלעך פון איין האַנד אין דער אַנדערער: דאָרט איז פּונקט אַ האַלב טוץ.

— אַנו, וועיז נאָר, בחור'על, אַקאָרשט די הענטעלעך דיינע! וואָס טהוסט דו דאָרטען מיט זיי? — מאַכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אָן צו מיר אונטער'ן טיש...

. . . .

איהר זענט דאָך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאָך שוין מסתמא אַליין, וואָס פאַר אַ מין פּסק איך האָב געהאַפּט פון מיין רבי'ן אויפ'ן ערשטען אַרויספאָהר מיט די קנעפּלעך!

ג.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בעני'ן זענען מיר גיך געוואָרען גוטע ברידער, אָבער וואָס גוטע ברידער הייסט — נפש אחת, גאָר ווי אַנדערע צוויי. אָט ווי אַזוי די מעשה האָט זיך געטראָפען:

נעקומען אויפ'ן אַנדערען טאָג אין חדר אַריין, מיט'ן חומש אין איין האַנד און מיט'ן אָנבייסען אין דער אַנדערער האַנד, האָב איך געטראָפען חברה שטאַרק האָפּערדיג, פריילִיך, דאָס, וואָס ווערט

אָנגערופען בנילופין. וואָס איז די מעשה? א גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אוועקגעגאַנגען ערגיץ אויף א ברית, אינאיינעם מיט דער רביצין. דאָס הייסט, חלילה נישט אינאיינעם; א רבי נעהט קיינמאָל נישט אינאיינעם מיט א רביצין. פריהער געהט דער רבי, און נאָכדעם, הינטען, געהט נאָך די רביצין.

— א לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט א בלויער נאָז, יהושע־העשעל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אנדערער, קאָפּעל־בונעם, א יונגעל מיט א צעריסענעם ארבעל און סע זעהט זיך ארויס דער שפּיץ פונ׳ם שווארצען עלענבויגען.

— צו פערטעל פונט באָקסערען.

— לאָז זיין צו פערטעל פונט באָקסערען. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האָרכען?

— איך זאָג, אז מעהר ווי פינף־און־צוואנציג וועט ער נישט אויסהאַלטען.

— און איך זאָג — זעכס־און־דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באלד זעהן! חברה, נעמט איהם!

אָט אזוי האָט אויסגעקאָמאנדעוועט יהושע־העשעל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט א מאָל האָבען מיך א נעם געטהאָן, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אנידערגעלעגט אויף דער באנק, און דוקא מיט׳ן פּנים ארויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי — אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען, און נאָך איינער האָט אָנגע־שטעלט אקוראט אקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האנד (אפנים, ער איז געוועזען א ליוואק, א געלינקטער!); די צוויי פינגער האָט ער צענויפגעלעגט, ווי א בייגעלע, איין אוינעל אביסעל צוגעמאכט, דאָס מויל האלב געעפענט, און גענומען מיר שנעלען אין נאָז אריין — אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט׳ן טאטען פון יענער

וועלט. רוצחים! קוילערס! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהאָן? ווּעמען האָט זי געשטעהרט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? א נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדרעוועט יהושע־העשעל. — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאָר פּלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, טרעפען זיך אַלע נסים פּלוצים. למשל: סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט אַ מענשען, גזלנים פאַלען־אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד ארונטער, שאַרפען־אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי; און סאַמע דעמאָלט, ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט עס אָן פּלוצים אַ סטאַנאָוואָי מיט אַ גלאָק — די גזלנים צעד לויפען זיך, און יענער ווערד ניצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָכדעם גומל.

מיט מיר און מיט מיין נאָז איז אויך אַזוי געווען. איך געדענק נישט אַקוראַט, צי ביי׳ם פינפטען, צי ביי׳ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טיר און ס׳איז אריינגעקומען בעני מאיר פּאַלקאָוואַי׳ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָפּגעלאָזט פריי, געבליבען שטעהן, ווי די סטאַטקעס, און בעני האָט זיי גענומען איינציגווייז צו דער ארבייט: ער האָט זיי אָנגענומען איטליכען בעזונדער ביי די אויהערען, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערביי מיט אַ ניגון: „פּז־־־־ר!" אָדער „שלשל־־־־־־ת!!!" און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט׳ן איינענעם נוסח:

— נו? היינט וועסט דו שוין וויסען, וואָס הייסט זאַטשעפען איין אַלמנה׳ס אַ יונגעל?

פון דעמאָלט־אָן האָבען שוין חברה מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מיין נאָז; זיי האָבען מורא געהאַט זיך אָנהויבען מיט איין אַלמנה׳ס אַ יונגעל, וואָס בעני מאיר פּאַלקאָוואַי׳ס איז זיין חבר, זיין אויסלייזער, זיין בעשיצער.

ד.

„דער אלמנה׳ס יונגעל" — קיין אנדער נאָמען האָב איך נישט נעהאט אין חדר. וואָס עפּיס „דער אלמנה׳ס יונגעל"? מחמת מיין מאַמע איז געווען אַ אידינע איין אלמנה, זיך דורכגעשלאָגען אליין מיט איהר אייגענער האָרעוואַניע, געהאַלטען אַ באַקאַליינע קלייט. וואָס מעהר פון אַלסדינג איז דאָרטען געווען, ווערליג איך געדענק, קרייד און באַקסערען — די צוויי מינים. וואָס האָבען אַ שאַרפען אָפּגאַנג ביי אונז אין כתרילעווקע: קרייד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באַקסערען איז אַ נאַשעריי, וואָס איז אי זיס, אי עס געהט אַ סך אויף דער וואָג, אי עס קאָסט וואָלוועל. חדר־יונגלעך ברענגען־אוים דערויף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנ־בייסענם מיט די מיטאָגס, און די קרעמער ביי אונז ציהען דערפון שען פּרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אז עס טראָגט איהר קוים־קוים אויף קלייט־געלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּיס גראָד שכר־למוד? וואו זענען די איבעריגע זאַכען, וואָס אַ מענש בעדאַרף האָבען, למשל, עסען, אַ קלייד, אַ שוך, וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אינ׳ם שכר־למוד: „אז גאָט האָט מיך געשטראָפט, זאָגט זי, און האָט צונעמומען ביי מיר מיין מאַן, אזא מאַן, און מיך געלאָזט איין אלמנה, אַ יונגער, איינע אליין, וויל איך האָטש, אז מיין זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען". וואָס זאָגט איהר אויף דעם משל? איהר מיינט אפשר, אז זי איז נישט געגאַנגען אלע מאָל אין חדר אריין נעוואָהר ווערען, ווי אַזוי איך לערען? פון דאַוונען שמועסט מען נישט, אז זי האָט אַכטונג געגעבען אויף מיר, איך זאָל דאַוונען אלע טאָג. זי האָט מיך נאָר געוואָלט איינרעדען, איך זאָל זיין האָטש האַלב, ווי מיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען. און אלע מאָל, ווען זי האָט זיך גוט צו־געקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אז איך בין אינגאַנצען „ער", מיר

צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אויגען נע־
וועו ווי בענעצט, און מאָדנע פערזאָרגט איז געווען דאָס פּנים
איהרס, בעצויגען מיט אַ שוואַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זיין, דער טאַטע מיינער, אויף יענער וועלט.
איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס איז ער געווען פאַר
אַ מענש, וואָס, ווערליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם,
פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַוונען? שוין זשע האָט
איהם קיינמאָל נישט געצויגען, ווי מיך, אין דרויסען ארויס זומער
אין דער פריה, בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזוי שטאַרק,
הויבט ערשט אָן ארויסטרעטען אויפ'ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט
מיט אַ גרויס איילעניש, ווי אַ פייערינגער מלאך אין אַ פייערינגער
קאַרעטע מיט פייערינגע פערד, וואָס ס'איז אונמעגליך צו קוקען
זיי אין זייערע שטאַרק לויטערע, ברענענדיגע, גין־גאָלדענע
פּנים'ער? וואָס פאַר אַ טעם, פרעג איך אייך, האָט אין אַזאַ
געטליכען פריהמאָרגען דאָס וואָכעדיגע דאַוונען? וואָס פאַר אַ
טעם האָט נאָכדעם דאָס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען וויסטען
חדר, בשעת די גין־גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנ־
גליהענדיג די ערד, ווי איין אייזערנע סקאָווראָדע? דעמאָלט ציהט
דאָס אייך גאָר אַהין, אַראָפּ־באַרג, צום טייך, צו יענעם שענעם
טייך, וואָס איז בעדעקט פון אויבען מיט גרינעם, און אַ מאָדנער
ריח, אַ ריח פון שוויץ־באָד, לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען;
דעמאָלט גלוסט זיך אייך אויסטהון זיך אויף דער ניך און אַריינ־
שפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעוואַרעמטען וואַסער, וואָס אונ־
טען, ביי'ם דנאָ, איז דאָס קיהלבליך און מאָדנע גליטשיג און ווייך־
בלאָטיג, און פערשיעדענע בעשעפענישען, וואָס ווידמענען זיך אין
די אָפּגרונטען פונ'ם טייך, האַלב פישלעך, האַלב זשאַבקעלעך, שווע־
בען, שוועבען אַהן אַ שיעור פאַר די אויגען, און מאָדנע פליענען,
קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס, גליטשען זיך, שליטלען זיך איבער'ן
וואַסער פון אויבען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אריבערשווימען
אויף יענער זייט, אַהין, וואו די ברייטע, קיילעכיגע, גרינע בלעטער

וואַכסען, און סע שעמערירען פון זיי אַרוים ווייסע און געלע צוויק־לעך, און סע קוקט אויף אייך אַ גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע פרישע צווייגען, און איהר טהוט זיך אַ לאָז און פּאַלם־אַריין מיט די הענד אין בלאָטע, און פּאַליאַסקעט־פּאַליאַסקעט מיט די פיס פון יענער זייט, מע זאָל מיינען, אַז איהר שווימט. וואָס פאַר אַ טעם, פרעגט איך אייך נאָך אַ מאָל, האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער אין חדר זומער פאַר־נאַכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־קוגעל לאָזט זיך אַראָפּ פון יענער זייט שטאָדט אויף דער ערד, צינדט־אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלייכט אויך דעם רויטען שינ־דעל־דאַך פון באָד און, להבדיל, די גרויסע אַלטע פענסטער פון דער גרויסער קאַלטער שוהל, און פון דאָרטען, פון הינטער דער שטאָדט, געהט די טשערעדע, ציעגען לויפען, שעפּעלעך מעקען, דער שטויב וואַכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאַבעס קוואַקען, זשאַבעס גראַ־געען, סע רעש'ט, סע גרילצט — אַ טאַרעראַם, אַ יריד, אַ האַרמי־דער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? וועמען קריכט אין קאָפּ אַריין איצטער לערנען? געהט־זשע רעדט אָבער מיט מיין מאַ־מען, — וועט זי אייך זאָגען, אַז ער, עליו השלום, האָט נישט אַזוי געטהאָן; ער, עליו השלום, איז געווען גאָר איין אַנדער מענש. וואָס פאַר אַ מענש איז ער געווען, זאָל ער מיר מוחל זיין, — ווייס איך נישט; איך ווייס נאָר, אַז מיר דעקוטשעט די מאַמע זעהר שטאַרק, דערמאַנט מיר אַלע מאָל, אַז איך האָב געהאַט אַ טאַטען, און וואַרפט מיר אוים צעהן מאָל אַ טאָג דאָס שבר־למוד, וואָס זי צאָהלט פאַר מיר, און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען, זאָגט זי: גוט לערנען און וועלען דאַוונען.

ה.

מע קאָן נישט זאָגען, אַז „דער אַלמנה'ס יונגעל“ האָט זיך שלעכט געלערענט. ער איז ניט אָפּגעשטאַנען פון זיינע איבעריגע חברים אויף קיין האָר. נאָר וועלען דאַוונען — דאָס בין איך אייך

נישט ערב. אלע קינדער האָבען איין נשמה, און אַ קונדס איז ער געווען גלייך מיט אַלעמען; גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאַצעריי, גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיעף־טהון: אָנ־טהון דעם קהל'שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטריימעל פון דער רביצינ'ס וויכעט, וואָס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאָזען איהם איבער דער שטאָדט; אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיערענע שלאַנג אויפ'ן ווידעל, זי זאָל לויפען משוגענערווייז און ברעכען טעפּ אויף וואָס די וועלט שטעהט; אויפהענגען אַ שלאָס אויף דער ווייבערשער שוהל פרייטאָג־צו־נאַכטס פון דרויסען, מע זאָל נאָכ־דעם די ווייבער דאַרפען ראַטעווען פון חלשות; צושלאָגען דעם רבינ'ס פּאַנטאָפעל צו דער ערד מיט צוויעכעס, אָדער צו'חתמ'ענען איהם מיט טריפּוואַכס די באָרד צום טיש בשעת ער שלאָפט, און לאָז ער פּרובען אויפשטעהן, וכדומה. וויפיעל שמייז דאַס קאָסט אונז נאָכדעם, אַז מע דערגעהט זיך, ווער דאָס האָט געטהאָן — פרעגט שוין נים! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז יעדע זאַך מוז האָבען אויף זיך איין עלטערען, איין אויבערהאַר, וואָס ער איז דער קאָפּ, דער פיהרער, דער ווענגווייזער.

אונזער קאָפּ, אונזער פיהרער, אונזער ווענגווייזער איז געווען בעני מאיר פּאָלקאָוואָי'ס. פון איהם האָבען זיך אַלע זאַכען אָנגע־הויבען און צו אונזערע קעפּ האָט זיך דאָס תמיד אויסגעלאָזט. בעני, דער פּעמפּיקעוואַטער רויטער בעני מיט די בולבעוואַטע רוי־טע אויגען, איז תמיד פון אַלע אומגליקען ארוים טרוקען, ווי פּעפער, ריין, ווי אַ טרער, און גאָט די נשמה שולדיג, ווי אַ טייבעלע. וואו ערגיץ אַ שענע תנועה, אַ מין העויה'לע, אַ שפּיצעל, איין אָפּשניצעל, האָבען מיר דאָס געגאַשט פון בעני'ן. ווער האָט אונז אויסגעע־לעהרענט בגנבה רויכערען אַ פּאַפּיראָס, ארויסלאָזען דעם רויך פוןביידע נאָזלעכער? בעני. ווער האָט אונז ארויפגעפיהרט זיך גלי־טשען ווינטער מיט אַלע גוויישע שקצים'לעך אויפ'ן אייז? בעני. ווער האָט אונז אויסגעלעהרענט שפּיעלען אין קנעפּלעך, אין קניפּ־לעך, אין מ"ם־שי"ן־ה"א, אין „אום־צי־גראָד", און פערשפּיעלען די

אָנבייסענס מיט די מיטאָגס? בעני. אויף שפּיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאָס הייסט: ער האָט אונז אַלעמען גע׳מזיק׳ט, אָפּגעוואונען ביי אונז וואו מיר האָבען געהאַט אַ גראָשען, און גע־קומען צו עפּים — אָפּגעווישט די ליפּען, שאַ, נישטאָ בעני! דאָס שפּיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאַכען אין דער וועלט, און פאַר׳ן שפּיעלען האָבען מיר אַלע מאָל געחאַפּט פונ׳ם רבי׳ן דעם גרעסטען פּסק; ער האָט געזאָגט, אַז ער מוז דאָס אויס־קאָרעניען, אַרויסרייסען ביי אונז מיט׳ן וואָרצעל.

— שפּיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט׳ן מלאך־המות וועט איהר זיך ביי מיר שפּיעלען! — אַזוי פלעגט זאָגען דער רבי און אויסטרייסלען אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט געפונען און איינטיילען אונז שמיץ פון דער ברייטער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען ביי אונז אַזעלכע, וואָס מע האָט געמעגט שפּיעלען. וואָס זאָג איך, מע האָט געמעגט? ס׳איז געווען אַ מצוה צו שפּיעלען, אַ מצוה!

די וואָך איז געווען — די וואָך פון חנוכה, און געשפּיעלט האָבען מיר אין „דריידעל“.

ו.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָר־טען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטעל־מערטעל, סטאָס וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל, ווי אין אונזער אַמאָליגען דריידעל; נאָר דאַרט, וואו מע שפּיעלט אויף געלד, איז קיין חילוק נישט. איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען, ווי צוויי שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. און אַז איך האָב זיי געפרעגט: וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? האָבען זיי מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם וועג, וואָרום זיי שפּיעלען אויף געלד — ווער פון זיי וועט זיך גיכער איינמיעדען... היינט געהט טענה׳ט! דאָס שפּיעל פונ׳ם דריידעל

איז א הייס, א מורא'דיג אזארטעס שפּיעל. עס קאָן אריינטרייבען אייך אין אלף הששי אריין, איהר זאָלט פערשפּיעלען די נשמה. און נישט אזוי דאָס געלד, ווי דער פערדראָס: למאי געווינט יענער? למאי פאַלט ביי יענעם דאָס דריידעל אויף דער גימל, און ביי אייך אויף דער נון, אויף דער הא אָדער אויף דער שין? און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, וואָס בעדייטען די פיער אותיות פונ'ם דריי־דעל: נ מאכט נ י י ן, ה מאכט ה א ל ב, ש מאכט ש ל ע כ ט און ג מאכט ג ו ט. דאָס דריידעל איז א מין לאָטעריי: וועמען די הצלחה שפּיעלט, דער געווינט. אָט נעמט, למשל, בעני מאיר פאָלקאָוואָי'ס: וויפיעל מאָל ער זאָל נישט לאָזען דאָס דריידעל, מוז דאָס פאַלען ביי איהם אויף דער גימל.

— ס'איז דיר איין אנטיק מיט דעם בעני'ן! — זאָגען אלע יונגלעך און שטעלען אלע מאָל פריש געלד, און בעני „ענטפּערט" אלעמען, וואָרום וואָס הערט ער דאָס? „א נגיד'ס א יונגעל"!

— גימל! ווידער גימל! איין אנטיק מיט איהם! — שרייען־אויס אלע מיט א מאָל און מע נעמט זיך צו די בייטעלעך און מע שטעלט פריש געלד, און בעני „ענטפּערט" אלעמען, לאָזט דאָס דריידעל „קאָזאָרעס", מיט'ן קעפּעלע ארויף. דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאָטשעט זיך אהין און אהער, ווי א שכור, און פאַלט־אנידער.

— גימל! — זאָגט בעני.

— גימל? גימל? ווייטער גימל? חידושים מיט איהם! — שרייען־אויס חברה און קראַצען זיך און נעמען זיך ווידער צו די בייטעלעך.

דאָס שפּיעל ווערד וואָס ווייטער פייערינגער. די שפּיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופּען זיך אלע צום טיש, קריעגען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אנדערען אין זייט אריין, זענען זיך מכבד מיט מאָדנע ווערטער: „דו סמאַרק איינער! דו פּאַנפּאָטש! שוואַר־צער קאָטער! צעקנייטשטע יאַרמעלקע! צעשפּאָלטענע קאַפּאָטקע!" וכדומה אזעלכע קאָמפּלימענטען, בעמערקען גאָר נישט, אז ביי דער זייט שטעהט דער רבי, אָנגעטהאָן אינ'ם וואַרעמען טיזליק

מיט'ן וואַטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבט ער זיך גיין אין קלייזעל אַריין דאַווענען. נאָך דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווײַלע, אַ קוק טהון פון דער ווייטען, ווי מיר שפּיעלען אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי; ס'איז חנוכה, זענען מיר פריי אַכט טאָג כסדר און קאָנען שפּיעלען אין דריידעל וויפיעל מיר ווילען, אַבי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך ביי די נעזער. נאָר ניט אַזאַ שלעכטער מענש דער רבי, בלעבען. אויך די רביצין האָט געחאַפּט דאָס קליינע, קראַנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פערשטופּט דאָס מוילכעל מיט דער ברוסט, ס'זאָל נישט שרייען, האָט זיך אוועקגעשטעלט הינטער'ן רבינ'ס פּלייצעס און קוקט־קוקט, ווי די יונגלעך שטעלען געלד. און בעני „ענטפּערט" אַלעמען, בעני ברענט, בעני פּלאַמט, בעני פּלאַטערט, בעני לאָזט דאָס דריידעל, און דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט־אַנידער.

— ווידער אַמאָל נימל? אַ טרעיאַטער מיט דעם בעני'ן!

און בעני האָט אונז אַזוי לאַנג בעוויזען זיין בריה'שאַפט מיט זיינע גרויסע קונצען, ביז ער האָט אונז מחילה אויסגערייניגט אַלעמען די בייטעלעך, צוגענומען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פּרוטה, אריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט: „נו, וועד וויל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אהיים, אוועקגעטראָגען מיט זיך אַ וועהטיג אין האַרצען און אַ בזיון פאַר זיך אַליין, און נאָך געמוזט אין דער היים אויסטראַכטען „ליגינים" — דער אַזאַ ליגען און דער אַזאַ ליגען. איינער האָט זיך מודה געווען, אַז ער האָט דאָס גאַנצע חנוכה־געלד פערנאַשט, אויסגעגעבען אויף באַקסערען! דער אַנדערער האָט אויסגעטראַכט אַ פּזומון, אַז מע האָט דאָס ביי איהם אַרויסגע'גנבה'ט פון קעשענע נאָך ביי־נאַכט. און דער דריטער איז געקומען אהיים מיט אַ געוויין. „וואָס איז? וואָס וויינסט דו?" — סטייטש, ער האָט זיך געקויפט פאַר'ן חנוכה־

געלד א מעסערעל! — „וואס זשע איז דער נעוויין?“ — סמיימש, ער האט דאס געהענדיג פערלוירען!

אויך איך האב אויסגעטאקט א גרויסען ליגען, דערצעהלט דער מאמען א גאנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאך א מאל חנוכה־געלד — א הארטען זעכסער מיט צוויי צווייערס, אוועקגעטראגען זיי צו בעני׳ן און אפגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט. און אויסגעטראכט דער מאמען א נייעם ליגען. בקיצור, קעפ האבען געטראכט, מוחות האבען געארבייט און ליגענס, לי־גענס זענען געפלויגען, אזוי ווי האלץ, און דאס גאנצע חנוכה־געלד אונזערס איז אוועק מיט׳ן דריידעל, אוועק צו בעני׳ן אין קעשענע אריין, און פערפאלען לעולם ועד!

נאר איינער פון אונז האט זיך אזוי אריינגעלאזט אינ׳ם דריי־דעל, אז ער האט זיך נישט בענוגענט מיט׳ן חנוכה־געלד אליין און האט נישט אויפגעהערט צו שפיעלען און שפיעלען מיט בעני׳ן אין דריידעל כמעט אלע טאג, ביז׳ן לעצטען טאג פון חנוכה.

און דער דאזיגער איינער בין געווען טאקי, מחילה, איך אליין, „דער אלמנה׳ס יונגעל“.

ז.

וואו האט גענומען „דער אלמנה׳ס יונגעל“ געלד אויף צו שפיעלען — דאס זאלט איהר גאר נישט פרעגען. די גרויסע שפיע־לערס פון דער וועלט, די, וואס האבען געפרובט געווינען און פער־שפיעלען גאנצע פערמעגענס און מאיאנטקעס, — די ווייסען, די פערשטעהען!... אוי־וועה, די שעה זאל גאר נישט זיין, אז דער יצר־הרע פון שפיעלען קומט אן, איז גאר נישטא קיין שווערע זאך אויף דער וועלט! ער ברעכט־דורך מויערען, אייזערנע ווענד, ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — א ווערטעלע אויסצורעדען: דער יצר־הרע פון שפיעלען!

ראשית חכמה, האָב איך זיך גענומען מאכען געלד פון שוחד־כסף, דאָס הייסט, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פערקויפען אַלסדינג, וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ׳ן אַנדערען, פריהער דאָס מעסערעל, נאָכדעם דאָס בייטעלע, נאָכדעם די קנעפּלעך אַלע. און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פלעגט זיך עפענען און פערמאכען, און עטליכע רעדעלעך פון איין אַלטען זייגער, גוטע, מעשענע, אַז מע רייבט זיי אויס, גלאַנצען זיי מיט סכנת־נפשות, כמעט אַזוי ווי גאָלד, — אַלסדינג אוועקגעגעבען בחצי־חנם, געשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט, און געלאָפען אַלע מאָל מיט פריש געלד צו בעני׳ן אהיים און פערשפּיעלט איהם ביז׳ן לעצטען גראָשען, אוועקגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט אַ האַרץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפגעטראָגען — נישט אויף בעני׳ן! חלילה! וואָס האָב איך צו בעני׳ן? וואָס איז בעני שולדיג, אַז מע געהט איהם אינ׳ם שפּיעל? ס׳זאָל ביי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דריידעל אויף דער גימל, וואָלט א י ך געוואונען; עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער, אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אַזוי זאָגט בעני און איז נעבאך זעהר גערעכט... ניין, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף מיר אַליין, למאי איך האָב צעטרענצעלט אַזוי פיעל געלד, דער מאַמע׳ס פערהאָרעוועט געלד, און צעפלאַכטען אַלע מיינע זאכען, געבליבען, ווי מע זאָגט, נאַקעט, ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט! אפילו דאָס סידור׳על אויך פערקויפט. אוי, דאָס סידור׳על! דאָס סידור׳על!... דערמאָן איך מיך אָנ׳ם קליינעם סידור׳על, פערקלעהמט מיך ביי׳ם האַרצען און דאָס פּנים ברענט מיר פאַר בזיון! דאָס איז געווען אַ צאַצקע, נישט קיין סידור׳על! ביי פּתיחה דעם פאַקענטערעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום טאַטען׳ס יאָהר־צייט. און אַ סידור׳על איז דאָס געוועזען, — צווישען סידורים׳לעך אַ סידור׳על! אַ „כל־בו׳ניקעל“, איין אמת׳דיג כל־בו׳ניקעל! אַ גראָבס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, פון וואָס אַ מויל קאָן רעדען:

שיר־השירים און פּרק, און ברכי־נפשי, און די הגדה, און אַלע תּפלות, און אַלע דינים וּמנהגים פון אַ גאַנץ יאָהר, און אַ תּהלים'על צום סוף. היינט די טעוועלעך מיט די גאָלדענע אותיות! דער שניט! דאָס רוקענדעל! אַ יצר־הרע, זאָג איך אייך, אַ שטן, נישט קיין סידור'על! אַלע מאָל, ווען פּתחיה מיט די בעלמעס און מיט די שטאַרק־אונטערגעשאַרענע וואָנסעס, וואָס דאָס מאַכט דאָס פערזאָרגטע פּנים זיינס שמייכלענדיג, אַלע מאָל, ווען דער פּתחיה האָט זיך צעלעגט מיט זיין קראָם אין בית־המדרש ביי דער טיר, האָב איך קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט פון דעם כל־בו'ניקעל.

— וואָס וועסט דו זאָגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פּתחיה, גלייך ווי ער ווייסט נישט, אַז איך האָב געוואָרפען איין אויג אויפ'ן כל־בו'ניקעל, שוין אַ מאָל זיעבעצעהן איבערגעטאַפּט מיט די הענד און איבערגעפרעגט וואָס סע קאָסט.

— גאָר נישט, — זאָג איך, — גלאָט אַזוי... — און געה־אַוועק פון איהם, איך זאָל נישט זעהן פאַר זיך דעם יצר־הרע.

— אוי, מאַמע! זאָלסט זעהן, איז ביי פּתחיה'ן פאַרהאַן אַ כל־בו'ניקעל!

— וואָס פאַר אַ כל־בו'ניקעל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— אַ סידור'על אַזעלכעס! ווען איך האָב אַזאַ סידור'על, וואָלט איך — איך וויים אַליין נישט וואָס!

— האָסט דען נישט קיין סידור? און וואו איז דעם טאַטענ'ס סידור?

— וואָס גלייבסט דו, מאַמע? יענס איז אַ סידור, און דאָס איז אַ כל־בו'ניקעל!

— אַ כל־בו'ניקעל! — זאָגט די מאַמע. — אין אַ כל־בו'ניקעל איז דען פאַרהאַן מעהר צו דאַוונען, צי סע דאַוועגט זיך געשמאַ־קער?

נעהט נים צו פערשטעהן אַ מאַמען, וואָס הייסט אַ כל־בו'־ניקעל, איין אמת'ריג כל־בו'ניקעל, מיט רויטע טאָוועלעך, מיט אַ בלויען שניט און מיט אַ גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש. מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כל־בו'ניקעל אזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטענ'ס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פועל'ען, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס הארץ פאַר פרייד.

געקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאַק, נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ איד נישט קיין האַפּענדיגער. ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פון איהם נישט אוועק. איי־דער ער בינדט־אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראָם, גערויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער — גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאַרטען, — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פאַר אַ כל־בו'ניקעל?

פּתחיה האָט צייט. דער טייך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט, בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט־אויס די גאַנצע קראָם זיינע: חומשים און קליינע חומש'לעך, מאַנסבילשע סידורים און ווייבערשע קרבן־מנחהס, תהלימס און תהלימלעך, חק־לישראלס און תקונימלעך, מחזורים, סליחות און תחינות ובקשות אָהן אַ שיעור! און ספּורי־מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און ווידער אַ מאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס וועט זיך קיינמאָל ביי איהם נישט אויסנעמען — אַ קוואַל, אַ ברונען! קוים אַמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קליינוואַרג, און בתוכם האָט אַ שיין גע־טהאָן דאָס כל־בו'ניקעל.

— אָט דאָס איז נאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע. — אזאַ קליינינקע?

— דאָס קליינינטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טייערער פון א גרויסעטשקע.

— וואָס קאָסט ביי אייך, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קליינע וועוריקעל?

— אויף אַ סידור זאָגט איהר וועוריקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט ביי איהר פאַוואָלינקע דאָס כל־בו'ניקעל פון די הענד, און מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט ביי איהם די מאַמע. נאָר פּתחיה האָט זיך צייט און ענטפערט מיט א ניגון:

— דאָס סידור'על וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס'איז נישט פאַר אייער בייטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע, וויסטע חלומות, און הייסט זיך זאָגען א מקח.

פּתחיה זאָגט א מקח, און די מאַמע ענטפערט איהם נישט; זי דרעהט זיך אוים מיט'ן פּנים צו דער טיר, נעמט מיך פאַר א האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. דו ווייסט דען נישט, אז רב פּתחיה זענען א איד א יקרן?

מיט א ביטער הארץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טיר, מיט א שטיקעל האָפנונג, טאָמער ועט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה וועט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אזא איד. ער ווייסט, אז מיר וועלען זיך אליין אומקעהרען. והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט, און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען „ווי א מענטש". פּתחיה ריהרט זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלי, און די ווייסע בעלמע פונ'ם לינקען אויג גלאַנצט, און מיר געהען־אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך א מאָל צוריק.

— א פּאַהאַנער איד אָט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָכדעם די מאַמע. — מכות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם געקויפט א סידור'על! היינט קאָסט דאָס טאַקי א יקרות! איין עבירה, כלעבען, דאָס געלד וואָלט צונויף געקומען אויף שבר־לומד! נאָר

נאָר נישט. צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהאָן. מהו זשע מיר צוליעב, מיין זוהן, דו אויך, און זאָג מיר צו, אז דו וועסט חאַטש דאַווענען געטריי אַלע טאָג.

ציי איך האָב טאַקי אַזוי געטריי געדאַווענט, ווי איך האָב צו־געזאָגט, צי ניין — פון דעם לאָמיר נים רעדען. נאָר דאָס כל־בו'־ניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קאָנט פערשטעהן, אַז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאַטש — איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סידור'על, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָפּגעהיט, — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אַליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָ־גען צו משה דעם סטאָליר'ס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָר־פען דערויף איין אויג, און נאָך געדאַרפט בעטען איהם, אויסשלאָ־גען אַ קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומ־זיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סידור'על! אוי, דאָס סידור'על, דאָס סידור'על! און דערמאָן איך מיך אָן דעם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם הארצען און דאָס פנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב ווע־מען? צוליעב בעני'ן. בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפּיקעס. נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אַז סע געהט איהם אַזוי אין דריידעל?

— דערויף איז דאָס אַ דריידעל. — רעדט מיר אוים בעני דאָס הארץ און לעגט־אריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס. — ס'זאָל ד י ר אַזוי געהן, ווי סע געהט מיר, וואָלסט ד ו געוואונען! עס געהט אָבער מ י ר, געווין א י ך.

און בעני'ס בעקלעך פלאַמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכ־טיג און וואַרעם. און אַ זילבערן חנוכה־לעמפּעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שענעם שמש און מיט אַלדאָס

גומס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע, נאָר־וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט היינט ביי אונז לאַטקעס. — זאָגט מיר בעני אָן אַ בשורה אויף דער טיר שוין, און מיר קלעהמט דאָס האַרץ פאַר הונגער. און איך לויף מיט'ן צעריסען טולופּעל אהיים און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד, און אַנגעדראַלען, איבערגעפרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך ביי'ם אויווען. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פּנים אָן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל. — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַווענט מעריב?

— געדאַווענט מעריב. — זאָג איך איהר אַ נייעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענטשען חנוכה־ליכטלעך. ס'איז היינט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַליין און נישט האָבען קיין פּיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גע־נומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אָקעגען מיין מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפרוירען, געהונ־גערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מיינעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס איהר, אַז זי זאָל נישט האָבען טאַקי אַמאָל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטליכער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען" נאָך זיין השגה נאָך. ביי מיין מאַמען איז נישט געווען גאָר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב א י ה ר שבת און יום־טוב געמאַכט קידוש, פּסח א י ה ר אָפּגערעכט דעם סדר.

און חנוכה א י ה ר געבענשט חנוכה־ליכטלעך. וואָס פאַר א קידוש — צי איבער וויין, צי איבער ביער? וואָס פאַר א סדר — צי מיט חרעמזלעך, צי מיט צוגעפרישטע מצה מיט וואַסער? וואָס פאַר חנוכה־ליכטלעך — צי אין א זילבערען לעמפעל, צי פון געשניטענע קאַרטאָפלים? — גלויבט מיר, נישט אינ'ם וויין, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש: דער עיקר איז דאָס מ א כ ע ן פונ'ם קידוש, דאָס א פ ר ע כ ט ע ן פונ'ם סדר און דאָס ב ע נ ש ע ן פון די חנוכה־ליכטלעך. אַנקוקען, בשעת איך מאַך די ברכה, מיין מאַמע'ס פּנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע שמייכעלט. בעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדען און קיין גרויסע פּירושים נישט מאַכען! מע זעהט, אז דאָ איז דאָס רעכטע פערגעניגען, דאָס אמת'ע גליק! איך בויג מיך אָן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפלים און מאַך די ברכה מיט א ניגון. איך זאָג, און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט ביי וואָרט, מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס איך. איך זאָג, און זי קוקט מיר אין די אויגען אריין און מאַכט מיט די ליפּען. און איך וויים, וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין האַרצען. זי טראַכט: „אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער, איהם צו לעננערע יאָהר!“... און איך פיהל, אז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך, אזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפלים: סטייטש, אָפּגענאַרט די מאַמע, און אזוי מיאוס אָפּגענאַרט! פערקויפט דאָס קליינע סידור'על און דאָס געלד פערשפּיעלט אין דריידעל! פערקויפט, פערקויפט פון קאָפּ ביז פיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפלים, מיינע חנוכה־ליכטלעך, טשאַדען, טשאַדען אזוי לאַנג, ביז זיי ווערען פערלאָשען. און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— געה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפלים מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט א גלעזעלע גענזען־שמאַלץ, פרישע, מחיה'דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען געה איך מיך וואשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי לייטען איז א מנהג, צום לעצטען טאג חנוכה באקט מען לאטקעס. — זאגט די מאמע מיט א זיפץ, און עס קומט מיר ארויף אויף דער מחשבה בעני'ס לאטקעס מיט בעני"ס דריידעל, וואס קאסט מיך אזא פערמעגען, און עס טהוט מיר א שטאך אין הארצען, ווי מיט א נאדעל, און מעהר פון אלסדינג טהוט מיר וועה דאס הארץ און איך האב חרטה אויפ'ן סידור'על.

אויך ביי'ם שלאפען לאזען מיך די געדאנקען נישט רוהען. איך הער אלץ דער מאמע'ס קרעכצען מיט איהר קנאקען פון די פינגער. איך הער דאס בעטעל, ווי סע סקריפעט, און עס דאכט זיך מיר, אז דאס בעטעל איהרס נישט סע סקריפעט, נאר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאזט דער ווינד, קלאפט אין פענסטער, רייסט דעם דאך, פייפט אין קוימען, לאזט אויס מיט א לאנגען-לאנגען וויו-ו-ו-ו! און א גריל האט זיך צו אונז פערנאדעט פון א צייט און טשערע־ריקעט פון דער וואנד ארויס: טשירערי-טשירערי! און די מאמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אפ ביי מיר אין הארצען. קוים-קוים וואס איך האלט מיך איין; אט-אט נעם איך, דאכט זיך, און שפרינג-אראפ פון מיין געלעגער און געה־צו צו מיין מאמען און פאל איהר צו די פיס און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אלע מיינע גרויסע זינד. נאר איך טהו דאס נישט; איך דעק מיך איין מיט אלע קליידלעך שטארקער-שטארקער, איך זאל נישט הערען, ווי דער מאמעס בעטעל סקריפעט און ווי די מאמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שליסען זיך ביי מיר, און דער ווינד פייפט און סווישטשעט וויו-ו-ו-ו! און די גריל מאכט: טשירערי-טשירערי! טשירערי-טשירערי! און סע דרעהט זיך עפיס פאר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אזעלכער, א קענטיגער פארשוין. איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז דער רבי מיט דער שפיצעכיגער יאר־

מעלקע. אויף איין פוס שטעהט פאַר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך, ווי א דריידעל. און די שפּיצעכיגע יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ שעמערירט אין די אויגען, און די פּאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז גאָר א דריידעל! א מאָדנע דריידעל, א לעבעדיגס, מיט א שפּיצעכיגער יאַרמעלקע און מיט פּאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט־אויף דאָס רבי'דיגע דריידעל אָדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואַכסט־אויס פרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ“, וואָס מיר האָבען געלערענט די וואָך וואָס פאַר חנוכה; נאַקעט שטעהט פרעה דער מלך פון מצרים פאַר מיינע אויגען, נאַקעט, נאָר־וואָס פון טייך אַרויס, און האַלט אין האַנד מיין סידור'על, מיין קליין כל־בו'ניקעל, און איך פאַרשטעה נישט, ווי קומט דאָס צו איהם, צו דעם דאָזיגען רשע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין אידיש בלוט?... און איך זעה זיעבען קיה, מאָגערע, דאַרע, אויסגעדיווערטע הויט און ביינער, מיט גרויסע הערנער און מיט לאַנגע אויהערען, לאָזען זיך צו מיר אַלע מיט א מאָל, איינע נאָך דער אַנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פּלוצים וואַכסט־אויס בעני, מיין חבר בעני, האַפּט זיי פאַר די לאַנגע אויהערען און דרעהט זיי א לאַנגען „פּור“ מיט א „שלשלת“, און עמיצער ווינט שטילערהייד, זיפצט און חליפעט, קרעכצט און פייפט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און א מענש שטעהט נעבען מיר און מאַכט צו מיר שטילערהייד:

— זאָג נאָר, זוהנו, ווען האָסט דו נאָך מיר יאָהר־צייט? ווען זאָגסט דו נאָך מיר קדיש?

און איך שטוים מיך, אז דאָס איז דער טאַטע מיינער, פון יענער וועלט, מיין טאַטע, וואָס די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם אזוי פיעל גוטע זאַכען. איך וויל איהם זאָגען, ווען איך האָב נאָך איהם יאָהר־צייט, ווען איך זאָג נאָך איהם קדיש, — האָב איך אָבער פערגעסען. גראָד אצינד האָב איך פערגעסען! איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, וויל מיך דערמאַנען, נאָר איך קאָן

נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען! גוואַלד, אידישע קינדער! צי ווייסט איהר נישט, צי ווייסט איהר נישט, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען? וואָס שווייגט איהר? גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

. . . .

— גאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס גוואַלדעוועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי'ם קאָפּ, און איך פיהל, ווי זי ציטערט און ווי זי פּלאַטערט. דאָס האַלב־פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לייכט, נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמע'ס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט־פאַטשיילע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— ווען האָב איך יאָהר־צייט? מאַמע, זאָג! ווען האָב איך יאָהר־צייט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געווען דער יאָהר־צייט! דיר האָט זיך עפּים גע'חלומ'ט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן!...

* * *

קינדער! איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלס. און אַ בייכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קיים אַ גילדענע אויפ'ן בייכעל טראָגט ער. ווייזט אויס, אַ נגיד בעני. געווען אַמאָל אַ נגיד'ס אַ יונגעל, היינט איז ער אַליין אַ נגיד.

מיר האָבען זיך בעגעגענט, פאָהרענדיג אין באַהן. איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען, ווי ביי אַ פיש, און

נאָך די שיטערע צייהן. אײַ צייט נישט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך ארומגעחאפט קושען און צערעדט זיך פון אמאָליגע גוטע, ליע־בע, זיסע קינדער־יאָהרען, און דערמאָנט זיך אָן אַלע נארישקייטען פון אמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס׳איז דיר געגאַנגען אין שפּיעל, אינ׳ם דריידעל? אלע מאָל איז ביי דיר געפאַלען גימל!

איך טהו א קוק אויף מיין בעני׳ן — ער איז ברוין און בלויי פאַר געלעכטער. ער האַלט זיך ביי די זייטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— גאָט איז מיט דיר, בעני! וואָס איז אויף דיר אזא געלעכ־טער פלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר מיט ביידע הענד. — גנה שוין אוועק מיט דיין דריידעל! דאָס איז געווען דאָס גוטע דריידעל! שוין איין מאָל א דריידעל! דאָס איז געווען א קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, א צימעס פון גאָלע ראָזינקעס! מיט אזא דריידעל איז שווער צו פארשפּיעלען. ווי אזוי ס׳זאָל ניט פאַלען, מוז עס פאַלען אויפ׳ן, חא־חא־חא, אויפ׳ן גימל!

— וואָס זשע איז דאָס געווען פאַר א מין דריידעל, בעני?

— דאָס איז געווען, חא־חא־חא, א דריידעל פון גאָלע, חא־חא־חא, פון סאַמע גימל, חא־חא־חא!...

אסתר

דערצעהלט לכבוד פורים.

געשריבען אין יאָהר 1910.

אֶסְתֵּר

נישט קיין מעשה פונ׳ם חדר, נישט פונ׳ם רבי׳ן און נישט פון דער רביצין וויל איך אייך דערצעהלען אט דא. איך האב אייך שוין פון דעם גענוג מאל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגס מאל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך א מעשה פון דעם רבינ׳ס טאכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז געווען אזא יפת־תואר, ווי די אסתר, וואס איך דערצעהל אייך דא, איז קיין חידוש נישט, וואס זי האט אזוי אויסגענומען ביי׳ם קעניג אחשורוש. די אסתר, וואס איך דערצעהל אייך דא, האט אויסגענומען ביי אלעמען. אלע האבען זי ליעב געהאט. אלע, אלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאטעל אויך, חאטש ער איז שוין לאנג בר־מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאנג שידוכים, און ער טראגט שוין לאנג א זייגער מיט א קייטעל. (אויב איך האב קיין טעות נישט, האט זיך איהם שוין דעמאלט געעשוט א בערדעל אויך). און אז מיין עלטערער ברודער מאטעל האט זי ליעב געהאט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאגען אקוראט. ער מיינט, איך וויים נישט, אז דאס, וואס ער געהט אלע שבת ביי־טאג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט׳ן רבי׳ן, איז א נעבטיגער טאג. דער רבי חראפעט אויף וואס די

וועלט שטעכן. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר, חדר־יונגלעך, שפּיעלען אין „מם־שין־הא". און מאָטעל מיט אסתר'ען קוקען מיט אויגען. ער אויף איהר און זי אויף איהם. און א מאָל מאכט זיך, אז מיר חדר־יונגלעך שפּיעלען גאָר אין „קוציבאָבע". ווייסט איהר, וואָס דאָס הייסט „קוציבאָבע"? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס דאָס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט א פּעטשיילע, מע שטעלט אייך אוועק אין מיטען שטוב, און אלע דרעהען זיך ארום אייך, און מע זאָגט אייך: „גער־גער־גער, חאַפּ מיך!"

מאָטעל און אסתר שפּיעלען אויך מיט אונז. „קוציבאָבע", זאָגען זיי, געפעלט זיי. איך ווייס פאַר וואָס סע געפעלט זיי. וואָרום אז זיי שפּיעלען מיט אונז אין „קוציבאָבע", האַלטען זיי אין איין יאָגען זיך, אין איין חאַפּען זיך. ער זי, און זי איהם.

און נאָך א סך סמנים האָב איך, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט דערצעהלען און דערצעהלען. נאָר איך בין נישט אזעלכער...

איינמאָל האָב איך זיי געחאַפּט, ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען ביי די הענד. ער זי, און זי איהם. דוקא נישט שבת. דוקא אין א וואָכעדיגען טאָג. פאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט געגאַנגען אין שוהל אריין. פערבלאָנדזעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?" — „דער רבי איז נישטאָ". און ער געהט און גיט איהר די האַנד. אסתר'ען הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האַנד. גיט ער מיר א גראָשען, איך זאָל קיינעם נישט דערצעהלען. זאָג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאָג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואָס? ווען איך זאָל זאָגען פיער, וואָלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף, און זעכס? נאָר איך בין נישט אזעלכער...

נאָך איין מאָל האָט זיך געטראָפען א מעשה... נאָר גענוג מעשות. לאָז איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואָס כ'האָב אייך צוגעזאָגט.

ב.

מיין ברודער מאָטעל, ווי כ׳האָב איך געזאָגט, איז שוין אַ גרויסער. אין חדר אַריין לערנען געהט ער שוין מעהר נישט. אין דער היים לערנען וויל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאַטע „פּרא־אָדם״. קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פאַר איהם, נאָר „פּרא־אָדם״. זוייל דאָס די מאַמע נישט ליידען. „וואָס פאַר אַ תנועה, אַ בחור צו לייטען, שוין באַלד אַ חתן, רופען „פּרא־אָדם?״ זאָגט דער טאַטע: „אַז ער איז פּאָרט אַ פּרא־אָדם!״ קריעגען זיי זיך. איך וויים נישט, ווי אַזוי אַנדערע טאַטע־מאַמעס. מיינע טאַטע־מאַמע האַלטען אין איין קריעגען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר מע קריעגט זיך.

איך זאָל אייך דערצעהלען פון מיין טאַטע־מאַמע, ווי זיי קריעגען זיך, וואָלט איהר זיך געהאַלטען ביי די זייטען. נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

הכלל, לערענט שוין מיין ברודער מאָטעל מעהר נישט אין חדר. פון דעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבי׳ן שיקען אַלע פורים שלח־מנות. פאָרט אַמאָל געוועזן אַ תלמיד. שיקט ער איהם אַ שענעם שיר, אויף לשון־קודש געשריבען, מיט אַ מגן־דוד אויסגעמאַהלט, מיט צוויי פּאַפּיערענע קערבלעך אַ מתנה. מיט וועמען שיקט מען אַ רבי׳ן אַזאַ מין שלח־מנות? פערשטעהט זיך, מיט מיר. זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל: „נאַ דיר, טראָג אָפּ דעם רבי׳ן שלח־מנות, און אַז דו וועסט קומען צוריק, וועל איך דיר געבען צעהן גראָשען״. צעהן גראָשען איז טאַקי אַ מטבע, מע קאָן נישט זאָגען. נאָר וואָס דען? „איך וויל, זאָג איך, די מטבע באַלד״. זאָגט מיר מיין ברודער, אַז איך בין אַ שייגעץ. זאָג איך: „סע קאָן זיין, זאָג איך, אַז איך בין אַ שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריעגען; נאָר איך וויל זיך זעהן, זאָג איך, מיט געלט״. ווי מיינט איהר, ווער האָט אויסגעפיהרט?

בעצאָהלט מיר די צוגעזאָגטע צעהן גראָשען, גיט ער מיר דעם רבינ'ס שלח־מנות, א פּער'חתמ'עט בריוועל, און אז איך האָלט שוין ביי'ם אוועקגאַנג, רוקט ער מיר אריין אין האַנד נאָך א בריוועל און זאָגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאָס וועסט דו אָפּגעבען אסתר'ען"... „אסתר'ען?" „אסתר'ען"... איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט זיך שוין הייסען בעצאָהלען פאר אזא זאך צוויי מאָל אזוי פיעל, נאָר איך בין נישט אזעלכער...

ג.

„רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר, געהענדיג מיט'ן שלח־מנות. — וואָס קאָן מיין ברודער אזעלכעס שרייבען צו מיין רבינ'ס טאָכטער? מע דאַרף אומיסטנע א קוק טהון. מעהר נישט נאָר א קוק טהון. איך וועל דאָך זיי דערמיט נישט אָפּבייסען"... און איך עפען־אויף דאָס בריוועל וואָס צו אסתר'ען און איך לייען איבער א גאַנצע מגילה. וועט איהר הערען. איך גיב זי אייך איבער וואָרט אין וואָרט:

פון מרדכי'ן צו אסתר'ען.

„איש — א מענש, יהודי — א בחור, היה — איז געווען, בשושן הבירה — ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי — זיין נאָמען איז מאָטעל. ויהי אומן — ער האָט ליעב געהאַט, את הדסה — דאָס הדס'על, היא אסתר — דאָס איז אסתר. והנערה — און דאָס מיידעל, יפת — איז א שענע, תואר — א קראַסאַוויצע. ותיטב הנערה — און דאָס מיידעל איז איהם געפעלען. לא הגידה אסתר — אסתר זאָגט נישט אוים קיינעם, כי מרדכי — וואָרום מאָטעל, צוה עליה — האָט איהר אָנגעזאָגט, אשר לא תגיד — זי זאָל נישט אויס־זאָגען. ובכל יום ויום — אַלע טאָג, מרדכי מתהלך — געהט מאָטעל פערביי, לדעת שלום אסתר — האָפען א קוק אויף אסתר'ען. ובהגיע תור אסתר — און אז ס'וועט קומען די צייט פון אסתר'ען, בת

אביחיל — זי וועט דאַרפֿען חתונה האָבען, ותלקח אסתר — וועט ער נעמען אסתר'ען, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופּה".

וואָס זאָגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האָט דאָס אויסגע־טייטשט די מגילה? איך וואָלט אַ בעלן געוועזען האָרכען, וואָס וואָלט זאָגען, למשל, דער רבי אויף אַזאַ פּירוש? נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? שאַ! ס'איז דאָ איין עצה, ווי איך בין אַ איד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ'ס שיר וועל איך אַוועקגעבען אסתר'ען, און אסתר'ס מגילה וועל איך אַוועק־געבען דעם רבי'ן. — לאָז ער זיך קוויקען. אַי, ס'וועט נאָכדעם ווע־רען אַ חתונה? וואָס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט, אַ מענש האָט אַמאָל אַ טעות? למאַי דער בריעפטרעגער פון דער פּאָסט — מאַכט זיך דען נישט, אַז ער גיט נישט אָפּ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אַזעלכע זאַכען קיינמאָל נישט טרעפען. איך בין נישט אַזעלכער...

ד.

— אַ גוט יום־טוב, רבי! — פאַל איך אריין אין חדר מיט איין אימפּעט, אַז דער רבי טהוט זיך אַזש אַ וואָרף. — מיין ברודער האָט אייך געשיקט שלח־מנות און געווינשעוועט אייך, איהר זאָלט דער־לעבען איבער אַ יאָהר.

און איך געה און געב־אַוועק דעם רבי'ן די מגילה. מיין רבי עפּענט־אויף די מגילה, קוקט און טראַכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף אַלע זייטען. אפּנים, ער זוכט עפּיס נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר, — דו וועסט דאָרט עפּיס געפינען"...

און מיין רבי טהוט־אָן די זילבערנע בריל, לייענט־דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אפילו פּערקריי־מען. נאָר אַ זיפץ געטהאָן, נישט מעהר. נאָכדעם מאַכט ער צו מיר: „וואָרט־אויס, אָט וועל איך דיר אָנשרייבען אַ פּאָר ווער־

טער״. איך טהו מיך דערוויי־ל א דרעה־ארום איבער׳ן חדר, נעם ביי דער רביצין א לעקאכעל און א פלאדעל, און בינו־לבינו, אז קיי־נער זעהט נישט, טהוט איך א געב־איבער אסתר׳ען אין האנד אריין דעם רבינ׳ס שיר מיט׳ן שלח־מנות. ווערד זי רויטליך, בעהאלט זיך אין א ווינקעלע, עפענט־אויף פאוואלינקע דאס בריוועל און ווערד אנגעצונדען, ווי א ליכט, און די אויגען ברענען — סכנת־נפשות! „אפנים, נישט צופריעדען מיט׳ן שלח־מנות״. — טראכט איך מיר און געה־צו צום רבי׳ן. גיט ער מיר די „פאר ווערטער״, וואס ער האט אנגעשריבען.

— א גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאג איך מיט׳ן אייגענעם אימפעט, וואס ביי׳ם אריינקומען. — דערלעבט איבער א יאהר! — און איך לאז מיך אהיים.

שוין אז איך בין געוועזען אויף יענער זייט מיר, לויפט מיר נאך אסתר מיט רויטע פערוויינטע אויגען: „נא, — זאגט זי צו מיר מיט כעס — אט דאס ווערסט דו אפגעבען דיין ברודער!״

אויפ׳ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ׳ס בריוועל — דער רבי איז בילכער. שטעהט דארט אזוי: „מיין ליעבער און גע־טרייער תלמיד מרדכי נ״י! איך דאנק דיר פיעל מאל פאר׳ן שלח־מנות, וואס דו האסט מיר אריינגעשיקט. פאר־א־יאהרען און פאר צווי יאהרען האסט דו מיר אריינגעשיקט שלח־מנות טאקי, שלח־מנות ממש... היינטיגס יאהר האסט דו מיר אריינגעשיקט א נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאנק איך דיר פאר דער מגילה. איך דארף דיר אבער זאגען, מאטעל, אז דער פירוש דיינער הייבט מיר נישט אן צו געפעלען. ראשית, איז „שושן הבירה״ די „טריפט־שטאדט״, נישט, ווי דו זאגסט, „אונזער שטעדטעל״. והשנית, וואלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאס, אז מרדכי איז געוועזען א בחור? און וואס רופסט דו איהם עפּיס מאטעל? וואס פאר א מאטעל? און פון וואנען האסט דו דאס גענומען, אז „אומן״ איז די טייטש „ליעב געהאט״? אומן איז די טייטש „דערצויגען״, פונ׳ם ווארט „אמן פדגוג״. און וואס דו טייטשט: „וימליכה תחת ושתי״ —

אז ער וועט מיט איהר געהן אונטער דער חופה, — קומט דאָס שוין אוים גלאַט ווילד, אָהן אַ שום טעם. ערשטענס, געהט דער „וימליכה" אויף אחשורוש'ען, נישט אויף מרדכי'ן. און צווייטענס, איז אין ערגיץ נישט דערמאַנט אין דער מגילה, אַז אחשורוש איז געגאַנגען מיט אסתר'ען צו דער חופה. אַ קונץ נעמען אַ פסוק און פערדרע־הען איהם משוגענערווייז? יעדער פירוש דאַרף זיין מיט אַ גאַנג. פאַר־אַ־יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט עפּים אַנדערש. היינטיגס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין אַ פירוש אויף דער מגילה, און נאָך אַ פערדרעהטען פירוש דערצו. נו, מהיכא־תיתי, מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק, און לאָז דיר גאָט געבען אַ גוט יאָהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי"...

אָט דאָס הייסט געריבען אַ מאָרדע! אַ מצוה אויף מיין ברו־דער! ער וועט שוין מעהר אַזעלכע מגילות נישט שרייבען, מיין איך.

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איינוועגס אַ קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאָכטער הייסט עס? איך עפען־אויף איהר בריעף — פאַלען נישט אַרוים די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק? איך לייען־איבער — אינגאַנצען צוויי שורות:

„מאַטעל, איך דאַנק דיר פאַר די צוויי קערבלעך. קאָנסט זיי נעמען צוריק. אַזאַ שלח־מנות פון דיר האָב איך נישט ערוואַרט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אודאי נישט"...

חאַ־חאַ, וואָס זאָגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! אַ שענע געשיכטע, ווי איך בין אַ אידיש קינד! הכלל, וואָס טהוט מען ווייטער? איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמא ביידע בריעף צעריסען און דאָס געלד אַריינגעלעגט אין קעשענע. צוליב פייגען וואָלט ער געבראַכט אהיים, נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אַזעלכער... איך האָב בעסער אָפּ־

געטהאָן אַ שענערע זאַך. וועט איהר הערען. איך האָב מיך מיישב געוועזן אַזוי: שכר־טרחה פאַר'ן ווענ האָב איך דאָך פון מיין ברו־דער מאָטעל שוין בעקומען — היינט וואָס זשע דאַרף איך איהם? און איך געה און געב־אָפּ ביידע בריעף גאָר דעם טאַטען. איך וועל האָרכען, וואָס וועט דער טאַטע זאָגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאָטש דער טאַטע איז אַ טאַטע און דער רבי איז אַ רבי...

ה.

וואָס איז געוועזן, אַז דער טאַטע האָט איבערנעלייענט ביידע בריעף מיט דער מגילה און האָט אַ נעם געטהאָן מיין ברודער מאָ־טעל אויפ'ן צימבעל, ער זאָל געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך? — פרעגט שוין גאָר נישט. איך זאָל וועלען נאָכטהון מיין ברודער מאָטעל, וואָלט איך בעדאַרפט זאָגען מיט'ן לשון און מיט'ן ניגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ־בו־כה“...

נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. איהר ווילט דאָך אודאי וויסען דעם סוף: וואָס איז געוועזן דער סוף מיט'ן רבינ'ס טאָכטער אסתר'ען און מיט מיין ברודער מאָטעל? וואָס זאָל זיין? גאָר־נישט. אסתר האָט חתונה געהאַט. איין אַלמן האָט זי גענומען. אַך, האָט זי געוויינט! איך בין געוועזן אויף איהר חתונה. וואָס, אייגענטליך, האָט זי אַזוי געוויינט — וויים איך נישט. אפּנים, דאָס האַרץ האָט איהר געזאָגט, אַז זי וועט זיך מיט איהר זיווג לאַנג נישט עלטערען. און כך הוה. זי האָט אָפּגעלעבט מיט איהם אינגאַנצען אַ האַלב יאָהר און איז אוועקגעשטאָרבען. פון וואָס — קאָן איך אייך נישט זאָגען. איך וויים נישט. קיינער ווייסט נישט. דער רבי און די רביצין ווייסען אויך נישט. געזאָגט האָט מען, אַז זי האָט זיך גע'סמ'ט, פּשוט, גענומען און אַליין אוועקגע'סמ'ט זיך. נאָר ס'אַ ליגען. „דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט“. אַזוי האָב איך געהערט פון דער רביצין אַליין...

און מיין ברודער מאַטעל? אַהאַ! ער האָט נאָך פריהער חתונה געהאַט, נאָך אײדער אסתר איז אַ כלה געוואָרען, און איז אַוועק־געפאָהרען אַהין, צום שוועהר. ער איז אָבער גיך געקומען צוריק. און דוקא אַליין. וואָס איז די מעשה? ער וויל זי גט'ען. זאָגט איהם דער טאַטע: „ביזט אַ פּרא־אָדם!" וויל די מאַמע נישט ליידען. קריעגט מען זיך. ס'איז פרייליך! פון דעסטוועגען האָט זיך נישט געהאָלפען. ער האָט זיך מיט איהר גע'גט און חתונה געהאַט פאַר איין אַנדערע. ער האָט שוין צוויי קינדערלעך אפילו. אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע. הייסט דאָס יונגעלע הערצל, נאָכ'ן דאָקטאָר הערצל. און דאָס מיידעלע הייסט אסתר'על. דער טאַטע האָט אפילו געזאָגט, זי זאָל הייסען גיטעל, נאָך זיין מאַמע, דער באָבע גיטעל. און די מאַמע האָט געוואָלט, גע'חלש'ט, זי זאָל הייסען לאה'צי, נאָך איהר מאַמע, דער באָבע לאה. איז אַרוים צווישען טאַטע־מאַמע אַ מחלוקת. אַ גאַנצע נאַכט מיט אַ גאַנצען טאָג האָבען זיי זיך געקריעגט. איז געבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען לאה־גיטעל, נאָךביידע מאַמעס. איין עק. האָט זיך דער טאַטע אַרומגעקוקט, ער וויל נישט לאה־גיטעל. „וואָס איז דער שכל?" „אַזוי. פאַר וואָס קומט איהר, אַז איהר מאַמע'ס נאָמען זאָל געהן פריהער?" קומט צו געהן מיין ברודער מאַטעל פון שוהל און זאָגט, אַז ער האָט איהר נאָר געגעבען אַ נאָמען אסתר. זאָגט איהם דער טאַטע: „פּרא־אָדם! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען אַ נאָמען אסתר?" ענטפערט איהם מאַטעל: „האָסט פאַרגעסען, אַז מיר האָבען באַלד פּורים?"... נו, וואָס וועט איהר איהם, אַשטייגער, איצטער זאָגען? איין עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פּרא־אָדם" פונ'ם טאַטען. נאָר ביידע, אי דער טאַטע, אי די מאַמע, קוקען עפּים מאָדנע איינס אויף דאָס אַנדערע און מע האַפּט אַ שוויינ.

וואָס האָבען געהייסען דער דאַזיגער קוק מיט דעם דאַזיגען שוויינ — ווייס איך נישט. אפשר ווייסט א י ה ר?...

די ערב־פסח׳יגע עמיגראַציע

געשריבען אין יאָהר 1903.

די ערב-פּסח׳יגע עמיגראַציע

א.

אַרויס פון גן-עדן.

— דאַנקען השם יתברך, גע׳פּטר׳ט דעם פּורים געזונטערהייד און מע קאָן שוין אָנהויבען אין זינען האָבען אַריינברענגען דעם פּסח אין אַ גוטער שעה!

אַזוי האָט זיך אָנגערופען די מאַמע צו זיך אַליין אויף מאָר־גען נאָך שושן־פּורים און אויסגעקוקט מיט די אויגען אַלע ווינקעלעך אין זאַל, אַרומגעגאַנגען און געזוכט איין אָרט, ווי אַ הוהן בשעת זי דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף זיך לעגען. אין עטליכע טעג אַרום איז בעשאַפען געוואָרען אַביסעל היי מיט צוויי קלעצלעך, און אויף די קלעצלעך — אַ שפּאָגעל־נייע דייזשקעלע, איבערגעדעקט מיט אַ גראָבען נאָר אַ ווייסען ציכטיגען ליינוואַנט, און מיך האָט מען צוגערופען אינאיינעם מיט׳ן טאַטען און אָנגעזאָגט אַ מאָל דרייסיג, איך זאָל זיך גאָרניט דערוועגען ניט צוגעהן פון דער נאָהענט, ניט אַ קוק טהון פון דערווייטען, ניט אַ שמעק טהון אפילו „אין יענעם ווינקעל אַריין“. און טאַקי באַלד נאָכדעם איז צוגעמאַכט געוואָרען די טיר פון זאַל, און אונז ביידען, מיך מיט׳ן טאַטען, האָט מען געבעטען מחילה, מיר זאָלען זיך אָפּטראָגען פון דאַנען אין אַ גוטער שעה אין אַ מזל׳דיגער און מעהר נישט אַריינטרעטען אין זאַל אַריין ביז פּסח.

פון דער מינוט אָן האָט די זאַל בעקומען ביי מיר אין די אויגען דוקא גאָר א בעזונדער חן, און עס האָט מיך אהינצו געצויגען, ווי א מאַגנים, און איך האָב בעקומען א שטאַרקען חשק א קוק טהון אהינצו, אין „יענעם ווינקעל אריין". האָטש פון דערווייטען. אוועקגעשטעלט זיך פון יענער זייט טיר, בשעת מעשה געקייעט דעם אָנבייסען, ברויט מיט שמאַלץ, האָב איך אריינגעקוקט און געשפּיגעלט זיך אין אונזער שענער ליכטיגער זאַל מיט דער רויטער קאַנאַפּע פון פיעדעל־האָלץ, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען טיש אויף דריי לאַפּעס, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען שען־געשניצטען שפּיגעל און מיט'ן גרויסאַרטיגען מזרח, וואָס דער טאַטע אַליין האָט איהם אויסגעמאָהלט בשעת ער איז נאָך, זאָגט ער, געווען א חתן. וועה־וועה, וואָס איז ניט געווען אויפ'ן דאָזיגען מזרח! בערען, און לייבען, און ווילדע קעץ, און אָדלערס, און פויגלען, און שופרות, און מנורות, און אתרוגים, און שיסעלעך מיט מגן־דוד'לעך, און בלעטלעך, און קנעפּלעך, און רעדלעך, און פּאַסיקלעך, און פינטעלעך אָהן איין עק, אָהן א שיעור! ס'איז געווען נישט צו גלויבען, אז א מענשליכע האַנד זאָל דאָס אַלסדינג קאָנען אויס־מאָהלען, קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן האַפּען! „א מושלם דער טאַטע מיינער! — טראַכט איך מיר. — א בריה! א מזיק!"

— פאַרהאַפּט זאָלסט דו ניט ווערען! מיט'ן גאַנצען חמץ ביי דער טהיר, ברענגען זאָלסט דו ניט אויפ'ן פייער?!

אזוי זאָגט די מאַמע, נעמט מיך אָן מיט צוויי דינע שאַרפע פינגערלעך פון איהר רעכטער האַנד ביי מיין לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאַטען:

— נאַ, זעה, קוק האָטש אָן דעם קדיש דיינעם! מיט'ן ברויט האָט ער זיך אוועקגעשטעלט קוקען אהין, וואו דער פּסח'יגער באָרשטש!

דער טאַטע מאַכט כלומרשט איין ערנסט פּנים, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שטעלט־אויף די ליפּען און קנאַקט מיט דער צונג:

— טץ־טץ־טץ! אוועק, דו ימח־שמו'ניק איינער!

און אַז די מאַמע קעהרט זיך אָפּ אין אַ זייט, דערזעה איך אויפ׳ן מאַמענ׳ס ליפּען אַ גרינג בעהאַלטען שמייכעלע; און קעהרט זיך אום צוריק די מאַמע, מאַכט ער וויעדער איין ערנסט פּנים. ער נעמט מיך פאַר אַ האַנד, זעצט מיך אַנידער נעבען זיך אויף אַ בענקעל און זאָגט מיר אָן, איך זאָל אַהינצו ניט קוקען — מע טאָר ניט!

— פון דער וויטען אויך ניט?

נאָר דער טאַטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין אַ ספר און לערענט שטילערהייד, און איך פער׳גנב׳ע מיך פּאַוואַ־לינקע צו דער טהיר און קוק־אַריין דורך אַ שפּעלטעל אַהין, אין זאַל אַריין, און זעה דאָרטען פון כל־טוב אַ גן־עדן: נייע טעפּ אַ סך מיט מאַקערטעס אויף דער ערד, און אַ האַקמעסער, אַ זאַלצבערעטעל, ציבעלעס צוויי קרענצלעך הענגען אויף דער וואַנד און בעשענען די זאַל, — שוין פּסח׳יג די זאַל, פּסח׳יג, פּסח׳יג, פּסח׳יג!...

ב.

פון האַנד צו האַנד.

— טאָמער וואָלט איהר זיך מטריח געוועז פון דאַנען מיט די ספרים אַהין, אין גרויסען אַלקער אַריין?

אַזוי רופט זיך אָן צו אונז די מאַמע, אָנגעטהאָן אין ווייסען, מיט אַ ווייס סערוועטעל אויפ׳ן קאָפּ און מיט אַ לאַנגען שטעקען אין איין האַנד און מיט אַ נייעם פלעדערוויש אין דער אַנדערער האַנד, פערדרייסט דעם קאָפּ אַרויף און קוקט אויף דער סטעליע.

— סאָסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער באַרשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד! באַוויז זיך!

און סאָסיל די מויד, אויך אַ פאַרבונדענע מיט אַ ווייסער שמאַטע, בעוויזט זיך מיט אַ נאַסער באַרשט און מיט אַ שעפּעל ווייס לעהם, און ביידע זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מתים אין ווייסע

תכריכים. און סאָסיל מיט'ן נאָסען בערשטעל פליאַסקעט איבער דער סטעלי הין און צוריק: פליאַק — פליאַק! אוןביידע זענען זיי אין כעס, בייז, ווי די ביענען.

לאַנג אָבער שטעהן און קוקען אויף דער דאָזיגער זעלטענער קאָמעדיע לאָזט מען מיך ניט. פריהער הויבט מען מיר אָן געבען אַנצוהערעניש, אַז אַ יונגעלע בעדאַרף ניט שטעהן בשעת מע שמירט די שטוב אויף פּסח. נאָכדעם הויבען זיי ביידע שוין אָן אביסעל האַרבער:

— הער נאָר, טאַמער וואָלסט דו געגאַנגען אַהין, אין אַלקער אריין?

און בשעת מעשה נעמט מיך אָן די מאַמע פאַר אַ האַנד און בעוויזט מיר, וואוהין איך זאָל געהן. איך בין אָבער קיין בעלן ניט אוועקגעהן, טרעט איך אָפּ אַביסעל אויף אַ זייט און בעגנענען זיך מיט סאָסלען; טהוט מיך סאָסיל אַ שטויס־אָפּ פון זיך: „אומעדום אָבער פלאָנטעט ער זיך אונטער די פיס!“

— געה שון געה צו אַלדי נוטע יאָהר אַהין, צום טאַטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך אַ וואָרף צו סאָסלען, און סאָסיל האַפּט מיך אונטער און טהוט מיך אַ שליידער צוריק צו דער מאַמען: „אויף מיין לעבען האָב איך אַזאַ מין איינגעגעסען יונגעל ניט געזעהען!“

— סע נעמט איהם גאָר קיין קויל ניט! — זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר אַ סטוסאַק פון הינטען, און סאָסיל האַפּט מיך אונטער און פערליאַפּעט מיך מיט ווייסען לעהם, און איך פאַל־אריין, ווי אַ קיטשקע, צום טאַטען אין אַלקער אריין און פערגעה זיך פון געוויין.

דער טאַטע רייסט זיך אָפּ פון די ספרים, נעמט מיך איין מיט וואָס ער קאָן, זעצט מיך אַנידער אויף די קניהעס און פערטיעפט זיך צוריק אין די ספרים.

ג.

פון די אַלקערס אין דער שפּיזאַרניע.

— זייט־זשע מוחל, בעל־הבית! די בעל־הבית׳טע האָט געזאָגט, איהר זאָלט מוחל זיין אריבערטראָגנען זיך פון דאַנען אינ׳ם קליינעם אַלקערעל אריין.

אַזוי זאָגט צום טאַטען סאָסיל די מויד און קומט־אריין מיט׳ן גאַנצען קלאַפּערנעצייג, אויסגעשמירט, ווי אַ רוח, און מיר טראָגען זיך מחילה אריבער מיט די ספרים פונ׳ם גרויסען אַלקער אינ׳ם קליינעם אַלקערעל אריין. דאָס קליינע אַלקערעל איז גרויס, ווי אַ פּיינ; דאַרטען שטעהט מעהר ניט ווי איין בעטעל, שלאָף איך און, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָסיל די מויד. סאָסיל איז, פערשטעהט איהר, טאַקי אונזערע איין אייגענע און ביי אונז איז זי שוין כמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט ניט געוועזן. איך בין ביי איהר, זאָגט זי, אויף די הענד אויסגעוואַכסען. ווען ניט זי, וואָלט איך שוין לאַנג, זאָגט זי, אַנגעשפּאַרט מי יודע וואו. וואָרום וואו ערגיץ איין אַנשיקעניש, אַ משולחת, אַ שלאַק־פּורעניות, איז דאָס ביי מיר, זאָגט זי, געוועזן, און פון אַלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, ארויסגעשלעפּט; און היינט דאַנקט ער מיך, זאָגט זי, אָפּ מיט שטיינער, — נו? איז ער ניט ווערטה קיין פּעטש?

אַזוי לאָזט אויס סאָסיל און שענקט מיר אַ פּאָר סטוסאַקעס מיט אַ רייס ביי די האָר פּאַר אַ צוגאָב. און — מערקווירדיג! — קיינער זאָגט איהר ניט קיין וואָרט. ניט די מאַמע, ניט דער טאַטע נעמען זיך אָן פּאַר מיר. וואָס סאָסיל וויל, דאָס טהוט זי מיט מיר, גלייך ווי איך בין סאָסיל׳ס, ניט זייערע.

אין קליינעם אַלקערעל פערקלויב איך מיך אין אַ ווינקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויפ׳ן טאַטען, ווי ער רייבט דעם שטערן, קייעט די באָרד און שאָקעלט זיך און ציהט־אויס יענעס

שענעם לאנגען „און יא — — — — —". נאר אט קומט אריין סאסיל מיט'ן קלאפערגעצייג און לאזט אונז בעטען, מיר זאלען זיך ארויס־פעקלען פון דאנען ווייטער אביסעלע.

— וואוהין נאך? — פרעגט זי דער מאמע, איין איבערגע־שראקענער.

— איך ווייס וואוהין? — זאגט סאסיל און שטעלט זיך אוועק מיט'ן בערשטעל אין מיטען אלקערעל.

— אין קעמערעל אריין! אין דער שפיזארניע אריין! — זאגט די מאמע און קומט־אריין מיט'ן לאנגען שטעקען און מיט דעם נייעם פלעדערוויש, זעהט־אויס ווי איין אנגעוואפענטער שונא, וואס פאלט־אן אויפ'ן לאנד מיט געוועהר אין די הענד.

— אין שפיזארניע איז איצטער קאלט, ווי אין א פוסטקע. — פרובט זיך דער טאטע אפבעטען מיט גוטע ווערטער.

— א ווילדע קעלט אויף איהם! — זאגט די מאמע.

— מע געפינט געפרוירענע אין דרויסען! — חאפט־אונטער סאסיל און הויבט־אן פליאסקען מיט דער נאסער בארשט איבער די טרוקענע ווענד. און מיר מוזען זיך, במחילת כבודנו, אריבערפעקלען פונ'ם קליינעם אלקערעל אין קליינעם קעמערעל אריין, אוןביידע חאפען מיר דארט א רעכטען ציטער. מע קאן ניט זאגען, אז פאר'ן טאטען זאל דא זיין גוט צו זיצען און אריינקוקען אין א ספר: די שפיזארניע איז א קליין ענג קעמערעל און א פינסטערס, קוים וואס צוויי מענשען קאנען זיך דארט אויסדרעהען. דערפאר אבער איז דאס פאר מיר א גאנצער גן־עדן. סטיימש, עס איז דא פאלעצעס, און מע קאן אויף זיי קלעטערען. אמת, דער טאטע לאזט מיך נים קלעטערען. ער זאגט, איך קאן חלילה זיך הרג'ענען. נאר ווער הערט איהם? ער האט זיך נאר פערטיפט אין זיינע ספרים, בין איך שוין — אהא! — געוועז אויף דער ערשטער פאלעצע, פון דער ערשטער — אויף דער צווייטער, און פון דער צווייטער — אויף דער דריטער.

— קוקאַריקו! — האָב איך אויסגעשריגען אויף אַ קול, געוואַלט בעוויזען דעם טאַטען מיין גרוים בריה׳שאַפט, און האָב אויפגעהויבען דעם קאָפּ און זיך דערלאַנגט אַ זעץ אין דער סטעלי, אַז די צייהן זענען מיר שיער ניט אַרויסגעפאַלען פונ׳ם מויל. האָט זיך דער טאַטע איבערגעשראָקען און געמאַכט אַ גוואַלד. איז געקומען צו לויפען פריהער סאָסיל און נאָכדעם די מאַמע, און ביידע האָבען זיי מיר אַריינגעלעגט וויפיעל ס׳איז אין מיר אַריין.

— אַ קינד זאָל האָבען אין זיך אַזעלכע קינדערשע תנועות! — טענה׳ט די מאַמע.

— אַ קינד איז דאָס? אַ שה, ניט קיין קינד! — העלפט איהר אונטער סאָסיל, און איז מודיע, אַז מע וועט אונז באַלד לאָזען בעטען, מיר זאָלען זיך אַריבערטראָגען פון דאַנען, מחילה, אין קיך אַריין, וואָרום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האַלב פסח׳יג.

ד.

פון דער שפּיזאַרניע אין קיך.

דאָרטען טרעף איך משה־בער׳ען מיט די גרויסע ברעמען זיצען מיט׳ן טאַטען אויף דער מילכיגער באַנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רעדען זיך אוים איינס פאַר דאָס אַנדערע זייערע ביטערע הערצער. דער טאַטע קלאָגט זיך פאַר איהם אויפ׳ן גלות פונ׳ם ערב־פסח, וואָס מע טרייבט איהם אַרום שוין פון עטליכע טעג. „אַ מין נע־ונד, אַ גלות, אַ מין עמיגראַציע פון איין אָרט אויפ׳ן אַנדערען!“ און משה־בער זאָגט, אַז דאָס איז נאָך בלאָטע; איהם איז, זאָגט ער, נאָך אַ סך ערגער.

— מיך — זאָגט ער — האָט מיינע נאַר דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה־בער׳ען מיט ד גרויסע ברעמען און קאָן מיך בשום אופן ניט פאָרשטעלען, וואָס הייסט, מע האָט איהם,

משה־בער׳ען, אזא גרויסען אידען מיט אזעלכע גרויסע ברעמען, גענומען און דורכגעטריבען? ביסלעכווייז נעהען זיי אריבער אויף זייערע שטענדיגע ענינים, מאדנע דבורים: „רמב״ם״, „כוזרי״, „פילוסופיא״, „שפינאזא״ וכדומה. וואס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פאה.

א סך מעהר אינטערעסאנט איז די גרויע קאץ, וואס זיצט אופ׳ן פריפעטשיק און וואשט זיך. סאסיל זאגט, אז א קאץ וואשט זיך, איז א סימן אויף געסט. פערשטעה איך ניט, פון וואנען ווייסט די קאץ, אז ס׳וועט זיין א גאסט? איך נעה־צו צו דער קאץ און הויב זיך אן מיט איהר אונטערשפיעלען. פריהער פרוב איך איהר אנטרעטען מיט׳ן פינגער אויף דער לאפקע — וויל זי ניט. נאכדעם לעהרען איך זי, זי זאל „דיענען״, שטעהן אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך — וויל זי אויך ניט. „סטאי! סלוזש!״ — זאג איך צו איהר און שענק איהר אלע מאל א שנעל אין נעזעל אריין. פערמאכט זי די אויגען און דרעהט־אויס דאס קעפעל, שטעלט־ארויס דאס צינגעל און מאכט א מאדנע פנימ׳על, ווי איינער רעדט: „וואס האט זיך צוגעטשעפעט צו מיר דאס דאזיגע בחור׳על? וואס וויל ער האבען פון מיין לעבען?״ מיך פערדריסט די מעשה: „א קאץ זאל זיין אזא מין עקשנ׳טע!״ און איך מוטשע זיך מיט איהר אזוי לאנג, ביז זי דערלאנגט מיר א קרעל מיט איהרע שארפע נעגעל איבער דער האנד, און איך לאז־ארויס א מורא׳דיגען קוויטש: „אוי, מא־א־מע!״ קומט צו לויפען די מאמע מיט סאסלען מיט א געפילדער, און איך בעקום א רעכטען פסק פון זיי ביידע, איך זאל דאס אנדערע מאל וויסען, ווי אזוי צו שפיעלען זיך מיט קעץ! (סך־הכל איין קאץ — הייסט ביי זיי „קעץ״!)

— געה נאר וואש זיך, — רופט זיך אן די מאמע צום טאטען — ווען מיר ארויפגעהן אין קעלער אריין „אפעסען״...

סאסיל חאפט די קאטשערע און נעמט זיך צום אויווען מיט די טעפלעך, לעגט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, ניט אופ׳ן טאטען און ניט אויף משה־בער׳ען. אדרבה, משה־בער׳ען גיט זי אנצוהערע־

ניש, אַז זי פערשטעהט נים, וואָס ער דרעהט זיך דאָ אַרום ערב־פּסח? דאַכט זיך, ס׳איז גלייכער, זאָגט זי, זיצען ביי זיך אין דער היים, און נים אַרומדרעהען זיך אין אַזאַ צייט אין פרעמדע הייזער! משה־בער שטויסט זיך, ווערמען זי מיינט, געזעגענט ער זיך אָפּ, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אין קעלער אַריין „אַפּעסען“...

ה.

פון קיך אַראָפּ אין קעלער.

איך פערשטעה נים, וואָס קרימט זיך אַזוי דער טאַטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּלייצעס און בורטשעט אונטער דער נאָז: „נאַ דיר איין עמיגראַציע!“... אַשטייגער, וואָס פאַר איין אומגליק איז דאָס, אַז מען עסט איין מאָל אין קעלער? וואָס קאָן שאַדען דער ריח פון געזויערטע אוגערקעס, פערשטונקענע קרויט, מילכיגע קריגלעך? וואָס איז אַזוי ביטער, אַז מע נעמט צוויי איבערגע־קעהרטע פעסלעך און מע לעגט־איבער אַ לאָקשענברעט, און אַליין זעצט מען זיך אויך אויף איבערגעקעהרטע פעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאַכט, אַז אַזוי איז נאָך פיעל בעסער און אַ סך פריילּיכער. מע קאָן זיך בשעת מעשה קאַטשען מיט׳ן פעסעל איבער׳ן גאַנצען קעלער. אַי, מע פאַלט? שטעהט מען אויף און מע קאַטשעט זיך נאָך אַ מאָל. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס סאָסיל נים אַכטונג, מע זאָל זיך נים קאַטשען.

— ער האָט זיך שוין געפונען — זאָגט זי — אַ נייע שפּיעלעכען; ער וויל זיך אַ האַנט אָדער אַ פוס אויסברעכען...

מיינע שונאים זאָלען אַזוי לעבען, ווי איך וויל זיך אויסברעכען אַ האַנד אָדער אַ פוס! איך ווייס נים, וואָס די סאָסיל וויל האָבען פון מיינע יאָהרען און טעג? שטענדיג רודפ׳ט זי מיך, און אַלסדינג לעגט זי אויס צום ערגסטען. לויף איך — זאָגט זי, אַז איך וועל בלייבען אָהן אַ קאָפּ. ריהר איך זיך צו צו עפּיס אַ זאַך — זאָגט זי,

אז איך וויל דאָס צעברעכען. האַלט איך אַ קנעפּעל אין מויל — מאַכט זי אַ גוואַלד: „דער שלים־מזל וויל זיך וואָרגען!" דערפאַר רעכען איך זיך מיט איהר אָפּ דעמאָלט, ווען איך בין שלאָף. ווער איך עפּיס נישט מיט אַלעמען, אַזוי לעגט זי איין די וועלט, מאַכט אַ געפּילדער.

— אצינד נעם דאָס קינד און געה מיט איהם אַרויף. מע דאַרף אויסרייניגען דעם לעצטען חמץ פונ'ם קעלער אויך.

אַזוי זאָגט די מאַמע נאָכ'ן בענטשען, און איידער דער טאַטע פרעגט זי, וואוהין מיר זאָלען געהן, פערהאַפּט זי אַליין און טהוט אַ זאָג:

— אויף אַ פּאָר שעה אויפ'ן בוידעם.

— וואָרום אין שטוב האָט מען נאָר־וואָס אָפּגעוואַשען די בריקען. — האַפּט־אונטער סאָסיל. — נאָר זעהט, דער שלים־מזל זאָל דאַרט ניט אַראָפּקאַטשען זיך פונ'ם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק און לענד.

— בייס זיך אָפּ די צונג! — זאָגט איהר די מאַמע, און סאָסיל שטופּט מיך אונטער, איך זאָל געהן אַביסעל גיכער.

— נו, קריך שוין, קריך, שלים־מזל!

דער טאַטע געהט הינטער מיר, און איך הער, ווי ער בורטשעט אונטער דער נאָז: „אויפ'ן בוידעם גאָר! אַזאַ מין עמיגראַציע! נ־נ־אַ!"

אַ מאָדנער מענש דער טאַטע מיינער! מע זאָגט איהם: אויפ'ן בוידעם — איז ער אויך ניט צופריעדען! איך ווייס? מיר דאַכט, איך וואָלט אַ בעלן געווען, ס'זאָל זיין אַלע וואָך ערב־פּסח און מע זאָל אַלע וואָך דאַרפען קריכען אויפ'ן בוידעם. ערשטענס, איז דאָס קריכען אַליין עפּיס אויך אַ שטיקעל עסק. אַשטייגער, אין מיטען וואָך איך זאָל זיך אויסציהען, וועט מען מיך דען לאָזען קריכען אויפ'ן בוידעם? און איצט שפּאַן איך אויף די טרעפּ, ווי אַ מזיק. הינטען שפּאַנט מיר נאָך דער טאַטע און זאָגט מיר: „פּאַוואָלינקע!

פאַמעליכען!" וואָס מיר פאַוואָלינקע? ווער מיר פאַמעליכען? איך פיהל, אַז ביי מיר זענען אויסגעוואַכסען פליגלען, איך פליה, איך פליה!

ו.

פון קעלער אויפ'ן בוידעם — און אַ סוף.

וואָס ווייסט איהר, וואָס ביי אונז אויפ'ן בוידעם טהוט זיך? — אוצרות! גאַנצע אוצרות!

צעבראָכענע גלעזלעך פון לאָמפען, שאַרבענס פון טעפּ, אַלטע מלבושים, וואָס ס'איז שווער צו דערקענען, צי איז דאָס ווייבערשע, צי מאַנסבילשע תחתונים. און פוטער אַ שטיקעל וואַלגערט זיך, וואָס אַז מע ריהרט זיך צו צו דעם, ווערד דאָס צעקראָכען, אַזוי ווי שניי, און בלעטער פון ספרים, צעריסענע שמות, און אַ דורכ־געברענטער קוימען פון אַ סאַמאָוואַר, און פעדערען, און אַ צעריסענע זיפּ, און איין אַלטער לולב ליגט אויסגעצויגען, ווי אַ בעל־הבית. היינט די לעזשנים! היינט די קראָקוועס! היינט דער דאַך! דער דאַך איז פון גאָלע שינדלען, און איך קאָן איהם דערלאַנגען מיט די הענד! אַ קלייניגקייט — האַלטען דעם דאַך מיט די הענד!

דער טאַטע זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַלקע, נעמט־צענויף די שמות־בלעטלעך, לעגט־צענויף אַ בלעטעל מיט אַ בלעטעל, קוקט אַריין אין זיי און פערטיעפט זיך דערווייל אין די שמות־בלעטלעך. און איך שטעל מיך אַוועק ביי'ם קליינעם פענסטערעל וואָס אין דאַך און דערזעה פאַר זיך די גאַנצע שטאָדט, גאַנץ כתרילעווקע, ווי אויף אַ טעלער! אַלע הייזער מיט אַלע דעכער — שוואַרצע, גרויע, רויטע און גרינע דעכער. און די מענשען, וואָס געהען, זעהען אויס קליינע מענשעלעך, און מיר דאַכט זיך אויס, אַז ס'־ין שענערס און קיין בעסערס פון אונזער שטאָדט קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זיין אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אַריין חאַפּ איך אַ קוק, און דערזעה, ווי ביי אונז און ביי אַלע איבעריגע שכנים וואַשט מען

און מע רייבט און מע שאבט און מע רייניגט און מע כשר'ט טיש און בענק, און מע טראגט גרויסע טעפ מיט הייס זודיג וואסער, מיט ברענענדיגע פרעסלעך, מיט גליהענדיגע שטיינער, און א פארע זעצט ארויף, א ווייסע פארע; די פארע קייקעלט זיך, קייקעלט זיך, און ווערד צעגאנגען, אזוי ווי רויך. און אין דרויסען שמעקט מיט וועסנע. ריטשקעס לויפען, ציעגען מעקען, און עפיס א אידעל מיט גרויסע אונטערגעבונדענע שטיוועל און מיט א ווייס פערדעל שלעפט זיך אין דער בלאטע. דאס איז נעבאך עזריאל דער בעל־עגלה. עזריאל שמייסט דאס ווייסע פערדעל, דאס פערדעל קוים וואס עס שלעפט די פיס פון דער בלאטע. דאס פיהרט מען עמיצען א וועגעלע מיט מצות. און איך דערמאן מיך, אז מיר האבען שוין לאנג מצות, שוין לאנג פערשלאסען אין שאפע און פערהאנגען מיט א ווייסען ליילעך. און אייער אין שאפע איז אנגעגרייט א פולע מאקערטע, און שמאלץ פסח'יגע א גאנצער סלאי, און ציבעלעס צוויי קרענץ הענגען אויף דער וואנד, און נאך א סך גוטע זאכען פונ'ם ליעבען זיסען יום־טוב. און איך דערמאן מיך אן די נייע מלבושים'לעך, וואס מע האט מיר צוגעזאגט ברענגען אויף יום־טוב, און דאס הארץ וואכסט מיר, וואכסט, ווי אויף הייוועז.

— בעל־הבית! — לאזט זיך הערען איין אויסגעצויגען קול פון אונטען. — זייט זיך מטריח אראפ אין הויף אריין איבער־לופטערען די ספרים!

דער מאמע שטעהט־אויף, שפיים־אוים מיט כעס: „טפו זאל דאס ווערען! נא דיר איין עמיגראציע!"

איך הויב נים אן צו פערשטעהן דעם טאטען, פאר וואס ער איז נים צופריעדען? וואס קאן דען זיין נאך בעסער און ליעבער, ווי שטעהן אין דרויסען און לופטערען ספרים? און איך רייס מיך אפ פון פענסטערעל און טהו מיך א לאז צו דער טהיר פונ'ם בוידעם און... טראך־טארעראך מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף, איבער אלע טרעפ!

* * *

וואס ווייטער איז געווען — געדענק איך נים. איך ווייס נאר, אז פונ'ם פאל האב איך צוגעקרעגקט נאכדעם א היבש שטיקעל צייט. איך בין, זאגט מען, געווען גאר פארביי. און, ווי איהר זעהט, בין איך געבליבען געזונד און שטארק, הלואי ווייטער נים ערגער, בלתי־נאר דער איינער שראם, וואס ביי מיר אויפ'ן פנים. און וואס דער אטהעם איז מיר געווארען פון דעמאלט אן קורצליך, און וואס אז איך רעד, פיגטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.